

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bc. MARKÉTA PÁVKOVÁ

II. ročník navazujícího magisterského studia – prezenční studium

Obor: Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ – Učitelství základů společenských věd a občanské výchovy pro střední školy a 2. stupeň ZŠ

OBRAZY KRAJINY V PRÓZÁCH VLADIMÍRA KÖRNERA

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

OLOMOUC 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 26. 3. 2012

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Janě Sladové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce.

OBSAH

Úvod.....	5
1 Vladimír Körner v kontextu moderní české literatury.....	8
2 Biografie Vladimíra Körnera.....	16
3 Bibliografie Vladimíra Körnera.....	20
3.1 Tvorba prozaická.....	20
3.2 Tvorba scénářistická.....	25
4 Obrazy krajiny v Körnerových Podzimních novelách.....	27
4.1 Podzimní novely.....	27
4.2 Körnerova „krajina dětství“.....	28
4.3 Rok 1945 na severozápadní Moravě.....	29
5 Představení novel.....	32
5.1 Adelheid.....	32
5.2 Zánik samoty Berhof.....	33
5.3 Zrození horského pramene.....	35
6 Analýza Podzimních novel se zaměřením na obrazy krajiny a jejich funkci.....	37
6.1 Místopis.....	37
6.2 Symbolické motivy.....	44
6.3 Válkou poznamenaná krajina.....	54
6.4 Podnebí a jeho funkce.....	57
6.5 Souvislost obrazů krajiny s lidskými osudy.....	60
6.6 Analýza jazyka.....	62
6.6.1 Obrazné prostředky.....	62
6.6.2 Vizuálnost.....	66
7 Zobrazení krajiny v dalších Körnerových knihách.....	70
7.1 Krev zmizelého.....	70
7.2 Příběhy z dávné minulosti.....	70
8 Severozápadní Morava v české literatuře.....	72
Závěr.....	75
Seznam literatury.....	77
Přílohy	

ÚVOD

Diplomová práce představuje osobnost Vladimíra Körnera a zabývá se především zobrazením krajiny v jeho literárním díle. Hlavním cílem práce je analýza Körnerových novel *Adelheid*, *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* se zaměřením na obrazy krajiny, jejich význam a funkci.

Vladimír Körner patří k výrazným osobnostem druhé poloviny 20. století, je uznávaným prozaikem, dramaturgem a filmovým a televizním scénáristou. S literární i filmovou produkcí začínal Körner v šedesátých letech a po celou dobu své tvůrčí činnosti byl nucen vyrovnávat se s řadou publikačních omezení. Přesto se však nesmazatelně zapsal do dějin české kultury. Podle jeho scénářů byla natočena celá řada úspěšných celovečerních filmů, jeho knihy přispěly k obrodě české historické prózy a patří k tomu nejlepšímu, co u nás vycházelo v období před listopadem 1989.

Život Vladimíra Körnera je spjatý s krajinou Moravy, zejména s městem Zábřehem, ve kterém prožil část svého dětství a mládí a kam se dodnes rád vrací. Zábřežští občané si významného „rodáka“ velmi cení. Körner se stal čestným občanem města Zábřeha, často se zde pořádají přehlídky filmů natočených podle jeho scénářů a probíhají veřejná čtení jeho knih. V roce 2005 vyšlo ve štíteckém nakladatelství Veduta regionální vydání Körnerovy novely *Zánik samoty Berhof*. U této příležitosti se v Šumperku konalo veřejné čtení novely a městské kino promítalo filmová zpracování známých Körnerových příběhů.

Vladimír Körner je osobnost zajímavá nejen svými životními osudy, svým charakterem, osobitými názory a postoji, ale především dílem. Jeho knihy jsou v mnohém originální a našli bychom v nich hned několik témat, která by si zasloužila hlubší pozornost. Jednou z nejsilnějších a nejpůsobivějších stránek jeho knih jsou popisy krajiny, lyrická zobrazení přírodních scenérií. A těm se budeme v této práci věnovat především. Obrazy krajiny jsou významnou složkou všech Körnerových knih, zaměříme se však pouze na ty, které zobrazují krajinu severomoravského pohraničí (zejména Zábřežsko, Šumpersko a Jesenicko) v období krátce po skončení druhé světové války – tedy novely *Adelheid*, *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* (souborně vydané pod názvem *Podzimní novely*). Autor místní krajinu velmi dobře zná, má k ní vřelý vztah, neboť v ní prožil nejkrásnější roky svého života. I my jsme v této krajině od raného dětství vyrůstali a většinu míst, která Körner v uvedených novelách zobrazuje, osobně dobře známe.

Zejména proto jsou nám jeho knihy velmi blízké a rozhodli jsme se jim věnovat svou diplomovou práci.

Diplomová práce je členěna do osmi hlavních kapitol. V první kapitole se pokusíme nastínit politickou a kulturní situaci šedesátých až devadesátých let 20. století (tedy období, kdy vyšla většina Körnerových prací) a zařadit Körnerovu tvorbu do kontextu moderní české literatury. Zaměřujeme se především na vývoj historické prózy ve druhé polovině 20. století, srovnáváme dílo Vladimíra Körnera s dílem některých jeho současníků, připomínáme vliv politické situace na publikační činnost autora a snažíme se zhodnotit jeho přínos pro českou kulturu. Další kapitolu věnujeme životním osudům spisovatele, počátkům jeho literární a scénářistické tvorby a zejména významným událostem a zážitkům z dětství, které výrazně ovlivnily jeho dílo a jsou důležité k pochopení některých pasáží. Následuje přehled všech dosud vydaných Körnerových knih, jejich stručné charakteristiky a nastínění stěžejních témat Körnerových literárních prací. Jelikož velký přínos Vladimíra Körnera tkví také v oblasti české kinematografie, uvádíme výčet nejznámějších filmů, jež byly natočeny podle Körnerových námětů a scénářů.

Nejcennějším zdrojem informací k úvodní části týkající se Körnerova života, politické a kulturní situace doby, v níž publikoval, a jeho literární i filmové tvorby pro nás byla kniha *Rozhovory 1964 – 2009*, kterou vydalo nakladatelství Dauphin v roce 2009 a v níž najdeme souhrn většiny dosud publikovaných rozhovorů s Vladimírem Körnerem. Dále čerpáme z odborných studií, sborníků, recenzí, literárních kritik, případně doslovů ke Körnerovým knihám.

V hlavní části práce se zaměřujeme na zobrazení krajiny v uvedených novelách. Novely krátce představíme, nastíníme jejich obsah a uvedeme ukázky dobových reakcí literární kritiky. Ve stručnosti se věnujeme také událostem roku 1945 v severomoravském pohraničí. Následuje analýza novel založená na vlastní interpretaci. Hlavním cílem naší práce je pokusit se popsat, jaký význam a funkci má líčení krajiny v Körnerových prózách, jaká místa a jakou krajinu autor zobrazuje, jaký je jeho vztah k popisované krajině a jaké jazykové prostředky a stylistické postupy autor používá. Pozornost věnujeme místopisu, významným a často se opakujícím literárním motivům a symbolům, zobrazení válkou poznamenané krajiny, popisu podnebí a jeho funkci, souvislostem obrazů krajiny s lidskými osudy a nakonec jazykovým prostředkům a stylu v rámci lyrických pasáží. Jednotlivé části prokládáme ukázkami z analyzovaných novel.

Na závěr práce jsme zařadili také kapitolu s názvem Severozápadní Morava v české literatuře, ve které uvádíme stručný přehled českých spisovatelů, kteří stejně jako Vladimír Körner zobrazovali ve svých knihách krajinu Šumperska, Zábřezska a Jesenicka.

1 VLADIMÍR KÖRNER V KONTEXTU MODERNÍ ČESKÉ LITERATURY

Vladimír Körner vstoupil do literatury v první polovině šedesátých let a svou tvorbou rehabilitoval českou historickou prózu. Je autorem celé řady novel a románů, které výrazně ovlivnily českou literaturu druhé poloviny 20. století. Již ve svých prvotinách se Körner projevil jako zcela zvláštní a osobitý talent mezi mladými prozaiky. Čtenáře ohromuje především svým bravurním jazykem, lyričností popisů a nevšední, neotřelou obrazností. V příbězích zasazených nejčastěji do období středověku a prvních měsíců po skončení druhé světové války se střetávají přírodní motivy s krutými scénami násilí.¹ Mezi českými spisovateli má Körner zvláštní postavení. Jeho jméno nepatří mezi úplně nejznámější, názvy řady jeho knih však zaznějí v povědomí každého, a to díky svému filmovému zpracování. Körner totiž působil nejen jako spisovatel, ale především jako scénárista. Podle jeho děl byla natočena celá řada televizních inscenací a celovečerních filmů. Spolupracoval s nejznámějšími českými režiséry: Karlem Kachyňou, Jiřím Svobodou, Dušanem Kleinem, Martinem Lutherem a především Františkem Vláčilem. Díla, která z této spolupráce vznikla, patří ke zlatému fondu českého filmu.²

V této kapitole se pokusíme nastínit kulturní a politickou situaci druhé poloviny 20. století a její vliv na literární činnost autorů, pokusíme se srovnat Körnerovo dílo s dílem některých jeho současníků a zhodnotit přínos Vladimíra Körnera pro českou kulturu.

Šedesátá léta 20. století znamenají zlom v literárním prostředí. Po oficiálním odsouzení stalinistických praktik se po roce 1956 začíná pomalu uvolňovat politická situace a v literatuře postupně zavládla svobodnější atmosféra. Dochází k rehabilitacím obžalovaných spisovatelů, mnozí autoři teď mohli publikovat bez větších omezení, rozšiřuje se publikační prostor v časopisech, objevuje se celá řada nových periodik. Spisovatelé se snaží navázat přerušené kontakty s literárním vývojem ve světě, vydávají se překlady světové literatury, uplatňují se moderní umělecké směry (existencialismus, postmodernismus, nový román). Po období plném budovatelských románů, frézismu, schematismu a oslavných agitek pronikají do literatury díla kvalitnější, psychologicky a esteticky propracovanější.³

¹ GALLO, R. Vladimír Körner. In *GEN - 100 Čechů dneška. 2. díl*. Praha: Fischer, 1994. s. 52 - 61

² Tamtéž.

³ PROKOP, V. *Přehled české literatury 20. století*. Sokolov: O.K.-Soft, 1998. s. 37.

Velkými změnami prochází na počátku šedesátých let historická próza. Zažíváme tzv. „druhou vlnu válečné prózy“. Autoři již nechtějí za každou cenu podávat fakta a přímá svědectví, jejich díla jsou více psychologická, zaměřují se na životní osudy a prožitky jedince zasaženého dějinami. Svým dílem také mnohdy odkazují k problémům současnosti. Kromě Vladimíra Körnera sem patří například díla Arnošta Lustiga, Josefa Škvoreckého, Ladislava Fukse, Jana Otčenáška, Karla Ptáčníka či Věry Sládkové.

V kontextu vývoje české historické prózy šedesátých let 20. století bývá Körner nejčastěji řazen mezi Oldřicha Daňka, Jiřího Šotolu, Karla Michala a Ivana Kříže. Tito autoři obohatili historickou prózu především tím, že překonali její dosavadní konzervatismus, prohlubovali psychologickou kresbu postav, zvýrazňovali roli vypravěčského subjektu a vnášeli do historické beletrie dramatické, filmové a básnické prostředky.⁴

V mnohých publikacích se objevují názory, že Körner zjevně navazuje na dílo Vladislava Vančury, a to především svým bohatým stylem, vizuální působivostí obrazů, ale i v rovině myšlenkové. Také stejně jako Vančura zobrazuje tragické lidské osudy poznamenané dobou.

Nejvíce bývá Körnerovo dílo připodobňováno k dílu jeho současníků Jiřího Šotoly (*Tovaryšstvo Ježíšovo*, 1969; *Kuře na rožni*, 1974; *Svatý na mostě*, 1978) a Oldřicha Daňka (*Král utíká z boje*, 1967; *Král bez přílby*, 1971; *Vražda v Olomouci*, 1972). Právě jejich tvorba patří mezi nejvýraznější projevy historické prózy let šedesátých, ale také sedmdesátých a osmdesátých. Ústředním bodem jejich děl je člověk jako oběť dějinných mechanismů, problémy jednotlivce i morální problémy společnosti. Stále znovu a znovu si kladli otázku po místě člověka v dějinách i mezi jinými lidmi, prostřednictvím historických témat a paralel se vyjadřovali k tragické situaci přítomnosti. Charakteristický je pro ně volnější přístup k historii, nadčasovost a také výrazová osobitost. Spíše než na historická fakta svou pozornost soustředí na jazykové a vypravěčské prostředky, na psychiku a životní osudy jedince. Zejména Šotolu zajímají stejně jako Körnera postavy, jež se dostávají pod kola dějin, anebo se dějinám snaží uniknout. Protestuje proti válce, proti omezenosti mocných, proti zlu a egoismu. Šotolovi hrdinové jsou, stejně jako Körnerovi, stíženi „velkými“ dějinami a jejich absurdními a krutými žerty. Jak píše Körner

⁴ DOKOUPIL, B. *Čas člověka, čas dějin*. Praha: Československý spisovatel, 1988. s. 16.

v knize *Zrození horského pramene*: „Člověk jde ztěžka dějinami, padá, vstává, dostává do zubů, do břicha, ale jde to dopředu, pomaličku, s pláčem, ale jde...“⁵

Po stránce jazykové jsou díla Körnera, Šotoly a Daňka velmi originální. Všichni tři totiž kombinují prozaickou tvorbu s jinými literárními a uměleckými druhy - Daňek a Šotola s dramatem, Körner s filmem. Bohužel jejich dílo oficiální kritice ne vždy vyhovovalo, a to především kvůli pesimismu, skepticizmu a nedůvěru v možnosti člověka nalézt životní štěstí, uspokojení a smysluplnost svých činů.

Vladimír Körner zažil válečné hrůzy ještě jako dítě a takto je také zpodobuje ve svých pracích. Z tohoto aspektu jej tedy můžeme srovnat např. s Otou Pavlem nebo Věrou Sládkovou. Pavel a Sládková však ztvárňují své zážitky v ich-formě a zaměřují se zejména na osudy vlastní rodiny, kdežto Körner promítá své vzpomínky do osudů jiných. Také na rozdíl od Sládkové a Pavla, kteří se snaží příliš se ve své tvorbě neopakovat a hledat nové způsoby ztvárnění, je Körner „autorem jediné knihy“ - objevil jedno vlastní téma, kterému zůstává věrný a snaží se z něj vytěžit maximum.

Absurditou, s níž válka zasahuje do lidského osudu, připomíná Körner také díla Arnošta Lustiga a Ladislava Fukse.

Jak již bylo naznačeno výše, s historií Körner nakládá poměrně volně. Někdy se dokonce brání označení svých knih jako „historických próz“. Ve většině jeho děl jen zřídka najdeme postavy doložené v dějinách. Například v románu *Lékař umírajícího času* (1984) zobrazuje některé postavy zcela jinak, než jak byly dosud zobrazovány (např. postava Kryštofa Haranta), někteří hrdinové, kteří v knize vystupují jako současníci, se ve skutečnosti nikdy nemohli setkat. Tento přístup k historii mnohdy vyvolával připomínky historiků. Pro Körnera však nejsou důležitá fakta, jeho prózy se nesoustředí na to, jaká minulost skutečně byla, zajímá se především o existenciální, nadčasové problémy člověka, o nitro postav. Dějiny si uzpůsobuje k vytvoření dějin vlastních. V úvodu své knihy *Lékař umírajícího času* autor podotýká: „Opět nejde o historický román. Historické kulisy byly použity jako pouhý svědek jednoho lidského údělu, který se v řečišti času tak pramálo mění...“⁶ Do jisté míry je tento výrok pravdou, slovo „kulisa“ je však třeba brát s rezervou. Historie rozhodně neměla být odsunuta do role pouhé kulisy. Körner si dal skutečně záležet na tom, aby atmosféra příběhu byla taková, jaká má být.

⁵ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 57.

⁶ KÖRNER, V. *Lékař umírajícího času*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Inspiroval se prohlídkami křížáckých hradů, četl dobovou literaturu⁷ a snažil se opravdu večíit do ducha doby – ten je vždy zachován. Při čtení jeho příběhů si vychutnáváme atmosféru dávných let, historické události vidíme velmi živě, jako bychom stáli přímo v centru jejich dění.

Ani v knihách zasazených do období druhé světové války nechce Körner za každou cenu předkládat pravdu, netvrdí, že takto to opravdu bylo. Píše o válečných zážitcích tak, jak je sám zažil jako dítě.

Körner své hlavní zájmy vždy zaměřoval zejména na filmovou tvorbu. Sám se považuje především za filmového scénáristu, ale veřejnosti je znám spíše jako prozaik. Je však pravda, že s výjimkou dvou románů vznikly jeho knihy přepisem scénářů, což je v našich podmínkách neobvyklé. Všechny tyto scénáře totiž narazily na normalizační omezení a knížka byla možnost, jak jim pomoci k realizaci. Téměř všechny Körnerovy prózy tedy mají i svou filmovou podobu. Mezi spisovateli byl Körner vždy poměrně osamocený. Nikdy se s nimi příliš nestýkal a s výjimkou okruhu autorů kolem *Sešitů pro mladou literaturu*⁸ nikdy nenáležel k žádnému literárnímu okruhu či literární skupině.

Vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968 definitivně pohřbil veškeré naděje z jara roku 1968. Začíná se prosazovat tzv. normalizační proces namířený proti výsledkům reformního úsilí předchozích let. Znovu dochází k likvidaci všech nekomunistických periodik, k omezování publikační činnosti či úplnému zákazu publikování některých autorů (Kundera, Havel, Tigrid, Vaculík, Lustig, Škvorecký). Mnozí spisovatelé odcházejí do emigrace (Škvorecký, Kundera, Tigrid, Kohout, Lustig), v zahraničí vznikají exilová nakladatelství (Sixty – Eight Publishers, Index, Rozmluvy, Poezie mimo domov), nevyhovující autoři publikují v samizdatu. Literatura je tedy znovu striktně rozdělena na proud oficiální a neoficiální tvorbu exilovou a samizdatovou.⁹ Do čela *Svazu českých spisovatelů*¹⁰ se v roce 1972 dostává Jan Kozák, který ostře vystupoval proti všem, kteří se odmítli podříditi normalizačním požadavkům. Právě v tomto období normalizačních omezení však pronikla česká literatura do světa jako nikdy předtím.

⁷ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

⁸ Jedná se o literární měsíčník vydávaný od roku 1966 v nakladatelství Československý spisovatel, jehož redaktorem byl Petr Kabeš.

⁹ PROKOP, V. *Přehled české literatury 20. století*. Sokolov: O.K.-Soft, 1998. s. 38.

¹⁰ Svaz spisovatelů je označení pro orgány politického řízení kultury v Sovětském svazu a jeho satelitech. Byl založen roku 1948.

Děkovat za to můžeme četným překladům, zahraničním inscenacím a také literárním hodnotám, které měla literatura všech tří proudů.¹¹

V sedmdesátých letech 20. století se v literatuře objevují nová jména. Znovu je ožívován tzv. *budovatelský román* (ve srovnání s budovatelským románem padesátých let však méně schematický a psychologicky propracovanější), stále více oblíbenými se stávají prózy se současnou tematikou, zejména tzv. *profesní romány* zobrazující život obyčejného člověka v soudobé společnosti, jeho kariéru a pracovní problémy, či příběhy z oblasti průmyslové a zemědělské výroby. Řadíme sem zejména autory tzv. *severočeské literární školy* (Vladimír Páral, Václav Dušek, Jiří Švejda). Populární jsou v tomto období rovněž romány z lékařského prostředí (Valja Stýblová, Zdena Vrubová, Petr Prouza).¹²

Kromě příběhů ze současnosti dochází i k velkému nárůstu historické prózy. Tomuto žánru se začala věnovat značná část prozaiků, neboť byl čtenářsky oblíbený a zároveň v době normalizace představoval možnost svobodnějšího psaní. Otevíral před autory daleko větší prostor pro fabulaci a fantazii než próza se současnou tematikou, která byla spoutaná ideologickými limity. Historické téma dávalo spisovatelům možnost vyhnout se tabuizovaným tématům a myšlenkám, nepřímo se vyjadřovat k současné situaci a prostřednictvím alegorie svobodněji prezentovat osobní názor na svět, na život a na bytí člověka v dějinách, které bylo v této době chápáno jako tragické. Čím hlouběji se prozaici nořili do historie, tím méně byli spoutáváni představami, jak by ji měli správně interpretovat.¹³

Přístupy ke zpodobení dějin byly různé. Někteří autoři sloužili historickou prózou normalizačnímu režimu - mytizovali historii, potvrzovali výhody soudobého režimu, který se měl ukázat jako nejlepší možná varianta přítomnosti. Další skupinu představovali autoři, kteří chápali postavení člověka v dějinách jako tragické (do této skupiny řadíme i V. Körnera), a dále to byla díla zábavného charakteru, která minulost využívala především jako záminku k vyprávění.¹⁴ Rozdílně přistupují autoři také k práci s historickými prameny. Někteří se zaměřují na fakta, snaží se podat věrný obraz minulosti, píšou o konkrétních historických událostech či osobnostech (Václav Kaplický, Jarmila Loukotová, František Kožík), jiní zaujímají zcela odlišný přístup k dobovým událostem –

¹¹ PROKOP, V. *Přehled české literatury 20. století*. Sokolov: O.K.-Soft, 1998. s. 38.

¹² JANOUŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Praha: Academia, 2007–2008. s. 526, 527.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

skutečností se pouze inspirojí a s dějinami nakládají volně (Vladimír Körner, Oldřich Daněk, Jiří Šotola, Vladimír Neff, Ivan Kříž, Karel Michal, Alexej Pludek).

Do historické prózy začínají v sedmdesátých letech také pronikat různé experimenty. Autoři hledají nové epické možnosti, snaží se oživit roli vypravěče, tvoří textové montáže či koláže, obohacují vyprávění o moderní jazykové prostředky, mísí realitu s fantazií apod. Takové experimenty můžeme spatřit např. v díle Oldřicha Daňka, Vladimíra Neffa či Miloše Václava Kratochvíla.

Po roce 1968 zesílilo navzdory normalizačním čistkám propojení oficiální literární tvorby s filmovou sférou. Objevuje se tendence k trvalejší vzájemné spolupráci literátů a filmařů. Pro mnohé filmaře bylo totiž snazší prosadit film opírající se o knižně vydaný, a tudíž legalizovaný text. Štědrá státní finanční podpora kinematografie navíc přitahovala řadu spisovatelů, aby pracovali pro film jako scénáristé či autoři námětů. Někteří spisovatelé opakovaně spolupracovali s určitým režisérem, podíleli se na scénářích založených na svých literárních dílech a někdy pro dané režiséry připravovali i scénáře původní. Vznikaly významné spisovatelsko-režisérské dvojice (Hrabal - Menzel, John - Smyczek, Kozák – Vorlíček, Körner - Vlácil...). Mnozí autoři upravovali pro film svá literární díla, případně dávali svým filmům literární podobu (Körner, Brdečka, Hofmann, Otčenášek, Macourek, Svěrák, Smoljak...).¹⁵

Vladimír Körner se nikdy neocítl na seznamu zakázaných autorů, několikrát se však musel odmlčet. Bývá (stejně jako např. Jiří Šotola, Bohumil Hrabal či Karel Michal) řazen do tzv. „šedé zóny“ v literatuře, tzn. na okraj oficiální literatury, do zóny mezi autory povolenými a zakázanými. První dlouhá odmlka přišla v sedmdesátých letech 20. století. Netýkala se jen jeho tvorby literární, ale také scénáristické. V oblasti filmu proběhly rozsáhlé personální čistky. Došlo k zastavení výroby již rozpracovaných nevyhovujících filmů a zákaz distribuce filmů již natočených. Řada Körnerových nových scénářů se nemohla natočit. Körner se tedy soustředil pouze na úpravu některých dřívějších scénářů ze šedesátých let (např. *Zánik samoty Berhof*) a také na adaptaci látek jiných autorů (*Slovanské nebe* Josefa Tomana, přepis Nerudových *Arabesek*). Ze všech prací na cizí náměty se však realizoval pouze jeden jediný film – *Kukačka v temném lese* (1984). Paradoxní je, že Körner se nikdy nedozvěděl, proč se vlastně scénáře nemohly natočit. Z krizové situace sedmdesátých let ho vysvobodila objednávka bratislavské televize, která

¹⁵ JANOUŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Praha: Academia, 2007–2008. s. 769.

si přála napsat scénář o životě a díle Jana Jessenia. Tak vznikl úspěšný seriál *Lékař umírajícího času* (1984).¹⁶

Ani po roce 1989 se jeho situace nezlepšila. Opět se ocitl mimo veškeré literární a společenské dění, přestože nikdy nenapsal jedinou věc, která by byla jakkoliv poplatná režimu. Štěstí mu nepřálo ani v průběhu devadesátých let. Snad proto, že byl příliš složitý pro komerční využití a neměl správné partnery, kteří by dokázali jeho silné příběhy kvalitně převést na filmové plátno. Dále připomeňme skutečnost, že autoři pesimistických příběhů jsou nepohodlní za každého režimu. S obrazem zla, se kterým se v těchto příbězích setkáváme, se totiž pokaždé identifikují mocní a cítí se tak ohrožováni.

Po listopadu 1989 se česká historická próza rozšiřuje o nová témata. Mnozí autoři se ve svých dílech snažili napravit ideologicky zkreslený obraz národních dějin, někteří reagují na tematiku dříve tabuizovanou. Vznikaly např. série próz o životě českých světců (Körnerova kniha *Smrt svatého Vojtěcha*), středem pozornosti se stává také problematika komplikovaného soužití Čechů a Němců na našem území, zejména v pohraničí. (Körner se však touto problematikou zabývá už od šedesátých let 20. století.)

Vladimír Körner patří ve filmové a literární tvorbě k nejvýraznějším osobnostem druhé poloviny 20. století, o čemž svědčí i řada významných ocenění. Roku 1995 získal *Výroční cenu Nadace Českého literárního fondu za prózu*, 24. května 2006 mu byla udělena medaile za šíření dobrého jména české kultury v tuzemsku i v zahraničí, 23. října téhož roku také převzal *Státní cenu za literaturu*. Zapomenout nesmíme ani na *Cenu Olomouckého kraje*, kterou za svůj přínos v oblasti kultury autor získal v roce 2010.¹⁷ Körnerovu pozici v české literatuře vystihují slova Lubomíra Machaly: „Körner nikdy nebyl tolik oblíbený jako třeba Bohumil Hrabal nebo Vladimír Páral, jeho prózy však patřily v předlistopadových dobách k tomu nejlepšímu, co v české literatuře oficiálně vycházelo, a přestože narážely na normalizační omezení, přispěly k alespoň částečnému udržení obecného povědomí o literárních hodnotách.“¹⁸

Smutné bohužel je, že Körner měl vždy větší úspěch v zahraničí než u nás. Až neuvěřitelně působí skutečnost, že Česká televize odmítla na filmovém festivalu v Karlových Varech uvést film *Zánik samoty Berhof* (1983) a česká delegace na soutěži

¹⁶ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

¹⁷ Rej (šumperský zpravodaj). Dostupné z: <http://sumpersky.rej.cz/clanky/osobnosti-sumperska-vladimir-korner/>

¹⁸ MACHALA, L. *Literární bludiště: balance polistopadové prózy*. Praha: Brána, 2001. s. 105.

hlasovala proti tomuto filmu.¹⁹ Film musel být nakonec uveden jako polský. O emigraci a kariéře za hranicemi naší země však spisovatel nikdy neuvažoval. „*Tisíckrát se mě ptají, proč neemigruji, proč tu zůstávám, ale já myslím, že člověk má zůstat. Kazit politikům radost a podat svědectví.*“²⁰

¹⁹ KÖRNER, V. *Rozhovory 1945 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 152. (Host, únor 2001.)

²⁰ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 197. (Právo, 18. 5. 2006.)

2 BIOGRAFIE VLADIMÍRA KÖRNERA

„Jestliže někdo tvrdí, že zážitky z dětství jsou pro vývoj myšlení člověka rozhodující, pak mé zážitky jsou spjaté s válkou,“ svěřil se v jednom z rozhovorů Vladimír Körner.²¹ Jeho životní osudy, zejména období dětství, vzbuzují velký zájem čtenářů. Souvisí totiž s druhou světovou válkou a smutnými událostmi prvních poválečných dní a promítají se téměř do všech Körnerových knih. Podívejme se nyní na důležité okamžiky Körnerova života a jeho literární a filmové činnosti.

Významný scénárista a spisovatel se narodil 12. října 1939 v Prostějově. Jeho dětství je neodmyslitelně spojeno s Moravou. Rodiče Vladimíra Körnera žili v Zábřehu, ten však po okupaci padl k Sudetům a manželé Körnerovi se museli odstěhovat na Hanou, do Uhřic u Kojetína, odkud pocházela Vladimírova matka. Na Hané prožil šest let života.

František Körner, otec Vladimíra Körnera, byl důstojníkem československé armádní rozvědky. Před válkou působil jako zpravodajec v Německu, po okupaci se stal vedoucím ilegální vojenské organizace v Kojetíně, která patřila od roku 1944 k první partyzánské brigádě Jana Žižky. V posledních dnech války se účastnil bojů s německou armádou. Chyběl krůček k osvobození, mírových dnů se však statečný pan Körner nedočkal. Byl zastřelen 7. května 1945 při obraně mostu přes řeku Moravu u Zábřeha. Krátce na to utichla střelba na celé moravské frontě. Pro šestiletého syna Vladimíra to byl velmi silný zážitek. Celý život se snaží s touto tragickou událostí vypořádat, mnohokrát i ve svých literárních dílech.

Po smrti otce se Vladimír se svou matkou, bratrem, otcovou cínovou rakví a čestným vyznamenáním²² vrací do Sudet. V neklidném poválečném období severomoravského pohraničí se stává svědkem hrůzných událostí doprovázejících odsun sudetských Němců.²³ *„To byl strašně bezprávný čas, ten pětáctýřicátý rok, a u nás, na severní Moravě, to trvalo hodně dlouho. Člověk šel po ulici, viděl, jak někoho věší nebo tlučou, a mezitím si zašel pro mlíko. To bylo divadlo života.“*²⁴

S válkou má však Vladimír Körner spojené ještě další traumatické vzpomínky. Jako malý chlapec onemocněl vážným zápalem plic a byl odvezen do kroměřížské nemocnice.

²¹ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 6. (Rudé právo, 7. 3. 1967.)

²² František Körner je nositelem dvou československých válečných křížů.

²³ O smrti otce a příchodu do Sudet se Körner zmiňuje v mnoha rozhovorech. Zde vycházíme z rozhovorů uveřejněných v časopise Tvorba (29. 4. 1987) a v Mladé frontě (15. 4. 1980).

²⁴ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 133. (Nedělní noviny, 30. 4. 2000.)

V nemocnici však nebyla žádná antibiotika, jelikož veškeré léky byly zabavené pro německou armádu, a tak byly nemocné děti odkládány do místního ústavu pro duševně choré. Zde zažil nálet na nedalekou železnici. Vzpomínky na onu děsivou noc v sobě nosí dodnes. („Viděl jsem hořící oblohu, vagóny, které létaly vzduchem, a do toho šíleného běsnění blázni ječeli hrůzou ve svých klecích.“²⁵) Není tedy divu, že otázka války a vše, co s ní souvisí, provází Körnera po celý život a je pro něj nejen předmětem literárních snah. „Neprožít jako dítě, co jsem zažil, možná bych nikdy nepsal.“²⁶

Ve svých čtrnácti letech se Vladimír Körner přihlásil na filmovou školu v Čimelicích. Neučil se příliš dobře, na zábřežské gymnázium se nedostal, absolvoval dokonce jednorocní kurz pro sedláře a podkováře. Jako většina dospívajících mladých lidí toužil osamostatnit se, hledal tedy školu hodně vzdálenou od domova. Volba nakonec padla na Čimelice, jež byly pokládány za školu velmi kvalitní, neboť zde tehdy působili velcí mistři filmu, z nichž mnozí se proslavili ještě v němé éře. Od této chvíle je Körnerův život spjatý s filmem.

Bohužel ani na střední škole se mu zvláště nedařilo, na filosofickou fakultu, na kterou se po maturitě hlásil, se nedostal. Uspěl ale u talentových zkoušek na pražské FAMU, kam přinesl svůj první román *Železný kříž*. Zde absolvuje pětileté studium dramaturgie u Františka A. Dvořáka²⁷ a Milana Kundery. Studium ukončuje absolventským filmem *Závory* (1962).

Se scénáristickou tvorbou začal Vladimír Körner velmi brzy. Již za svých studií dostal po svém profesoru F. A. Dvořákovi místo na Barrandově. Od roku 1962 zde působil jako dramaturg, později (od roku 1969) jako scénárista. Již na FAMU vzniklo několik scénářů k absolventským filmům jeho ročníkových kolegů - Dušana Kleina, Miroslava Soboty, Milena Nikolova - a také jeho první knižně vydaný román *Slepé rameno* (1965). Román velmi zaujal Milana Kunderu, který ho donesl do nakladatelství Československý spisovatel, kde slíbili jeho vydání. Z neznámých důvodů ale román skončil ve stoupě.

Körnerův rychlý rozlet náhle přerušila vojenská služba. Nastalo první filmové odloučení – ztratil kontakt s tehdy právě rozjetou „novou vlnou“²⁸ a zůstal najednou sám.

²⁵ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 144. (Mladá fronta dnes, 18. 1. 2001.)

²⁶ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 28. (Signál, 2. 4. 1985.)

²⁷ Autor scénářů Král Šumavy a Ves v pohraničí.

²⁸ Československá nova vlna je pojem používaný pro generaci československých filmových scénáristů a režisérů, kteří začínají tvořit v šedesátých letech 20. století. Řadí se k ní např. Miloš Forman, Věra Chytilová, Jiří Menzel, Jan Němec, Jaromil Jireš, Jan Schmidt a další.

Ačkoliv je Körner autorem mnoha úspěšných novel a románů, prvotní pro něj vždy byla práce pro film. Podle jeho scénářů bylo natočeno kolem třiceti filmů a televizních inscenací, některé filmy získaly řadu mezinárodních ocenění. Nejvíce filmů vzešlo ze spolupráce s režisérem Františkem Vlácilím. Prózu psal Körner, jak sám říká, tak nějak navíc, jako bonbonek. „*Byl jsem vyučený scénárista, takže se cítím být spíše scénáristou než spisovatelem. Ale vždycky, když měl scénář problémy, napsal jsem z toho knížku. Taky mě spisovatelé nikdy mezi sebe moc nepřijali.*“²⁹ Psáním se především chce zbavit traumatu. Literatura je pro něj něco jako utěšitelka v nouzi, což byla celá sedmdesátá a devadesátá léta 20. století.

Kromě psaní Körner externě přednášel na FAMU, kde vedl seminář dobrodružného filmu. Psal do časopisů *Film a doba*, *Plamen* a *Texty*. Na počátku šedesátých let dobrovolně vstoupil do Komunistické strany Československa, roku 1967 však požádal o zrušení členství. Na vrcholu své kariéry se ocitl až v polovině osmdesátých let. Tehdy mohl delší dobu psát a točit filmy bez větších omezení. Zrealizovalo se hned několik z jeho scénářů (*Zánik samoty Berhof*, *Kukačka v temném lese*), natočil také tři koprodukční filmy pro Polsko.

Na každý politický „předěl“ doplatil Körner dlouhými prolukami mezi publikováním. Dokonce i roku 1989, kdy ho z Barrandova vyhodili se všemi rozepsanými látkami. „*Tvrdili mi, že jsem publikoval v normalizačních letech, takže teď musí dostat příležitost ti, kteří nemohli.*“³⁰ Autor se ocitl existenčně na dně, byl nezaměstnaný. V Československém spisovateli mu navíc znovu zastavili knihu *Písečná kosa*, která již dvacet let čekala na své vydání. „*Rok 1989 byl vůbec těžkým útokem na kulturu. Tehdy jsem pochopil Vančuru, proč na počátku okupace začal psát Obrazy z dějin národa českého, a začal jsem psát Smrt svatého Vojtěcha.*“³¹

V roce 1989 byl jedním ze zakládajících členů obnovovaného českého centra *PEN klub*³², který v předchozích letech nemohl vyvíjet svou činnost. PEN klub ale nakonec opustil.

Körner o sobě tvrdí, že je samotář a celoživotní outsider. Nikdy se nezařadil do hlavního proudu a módní vlny. Vždy byl věrný sám sobě a svým názorům. Je zastáncem toho, že spisovatel se nikdy nesmí propůjčit službě moci, ať je jakákoliv.

²⁹ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 118. (Reflex, 7. 10. 1999.)

³⁰ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 119. (Reflex, 7. 10. 1999.)

³¹ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 138. (Cinema, leden 2000.)

³² Celosvětové sdružení spisovatelů založené roku 1921 v Londýně.

Téma osamělosti se mnohdy objevuje i v jeho pracích. Jeho hrdinové jsou také většinou outsideři, kteří prošli nějakým životním traumatem a nejsou schopni dále existovat.³³

Navenek působí Vladimír Körner velmi spokojeně a optimisticky, ve skutečnosti je ale spíše pesimistou a velkým skeptikem. Pesimismus, pramenící z jeho válečných zážitků, prostupuje všemi jeho díly. Zobrazuje člověka osamělého, bezbranného, zranitelného a omezeného svými možnostmi i schopnostmi, jedince zoufale hledajícího únik a usmíření.

Od roku 1968 je Körner ženatý a má jednu dceru. Téměř šedesát let žije v Praze, vždy ho to ale táhlo, a stále táhne, k Moravě – krajině jeho dětství. Moravská krajina a místní hrady, které jako malý rád prolézal, se mu staly velkou inspirací k příběhům z dávné historie.³⁴ Na Moravu se Körner rád a často navrácí, zejména do Zábřehu, kde má spoustu příbuzných a kde až do svých jedenadevadesáti let žila jeho matka.³⁵

V roce 2009 oslavil pan Körner sedmdesáté narozeniny. Je v důchodu, hlídá své dvě vnučky a v televizi sleduje silniční motocyklové závody, které jsou jeho největším koníčkem. I nadále se věnuje psaní televizních scénářů – napsal scénáře k filmům *Sněžná noc* (2009) a *Post Bellum 1866* (2009). Tvrdí, že psaní je pro něj únikem od života i drogou. Přesto se prý těší na dobu, kdy už vůbec nebude muset psát.³⁶

„Zprvu sloužíš lidem, pak už jenom svému novému jménu, abys ho nakonec naplnil svým osudem. To jméno přetrvá, i když člověk zmizí, i když je třeba naživu. Jaký byl, není důležité, přežívá jen jméno a jeho dílo.“³⁷

³³ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 30. (Signál, 2. 4. 1985.)

³⁴ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

³⁵ Zemřela v létě roku 2008.

³⁶ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 78. (Dobrý večerník, 14. 10. 1994.)

³⁷ KÖRNER, V. *Lékař umírajícího času*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

3 BIBLIOGRAFIE VLADIMÍRA KÖRNERA

Se scénářistickou i literární tvorbou začal Körner, jak jsme uvedli výše, už v době svých studií na FAMU. Svými díly se nesmazatelně zapsal do dějin české literatury i kinematografie. V této kapitole bychom se rádi věnovali všem dosud vydaným Körnerovým prózám a nejznámějším filmům, které byly natočeny podle Körnerových námětů a scénářů.

3.1 Tvorba prozaická

Zpočátku se Vladimír Körner věnoval tématům ze současnosti, psal především povídky, podle kterých se točily absolventské filmy. Několik scénářů se současnou tematikou – *Čas jeřabin, Závory, Tichá zimní hora* – však bylo zakázáno a Körner začíná své příběhy zasazovat do dob minulých. K současnosti se ve své tvorbě již nikdy nevrátil.

Celé Körnerovo dílo je odrazem jeho vzpomínek z dětství a krutých válečných zážitků. Jako dospívající mladík se snaží s těmito zážitky vyrovnat, začíná své zkušenosti popisovat a promítá je do svých prvních literárních prací. Toto „útočiště v nouzi se mu najednou stalo břemenem, které ho pronásleduje celý život a pomáhá mu přežít.“³⁸ Zážitky z války se v různých formách promítají do psychiky Körnerových hrdinů. Jeho jedinci jsou obvykle vykořenění, osamělí, neschopní mezilidské komunikace. Zobrazuje člověka v různých historických etapách, člověka, který byl vržen do dějinných událostí, je jimi zasažen a nucen se s nimi vyrovnat. Zamýšlí se nad konfliktem dobra a zla, viny a trestu, nad otázkami moci, morálky a odpovědnosti, neustále se táže po smyslu lidského bytí, ať už v dávné minulosti či přítomnosti. Člověk vždy touží po míru, hledá štěstí a životní naplnění, ať je to v kterékoliv době. Körner chápe dějiny jako cyklus – v historii se vše opakuje, byť v jiných verzích.

Často mu bývá vytýkáno, že se stal spisovatelem jednoho tématu, že všechna jeho díla jsou jen variacemi na válečné téma. Např. Vladimír Dostál si velmi cení Körnerova vypravěčského talentu, toho, že se „*dovede oddat příběhu, položit se do něho jako do proudu.*“ Věčné opakování odcizeného hrdiny jej však podle Dostála velmi omezuje.

³⁸ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 204. (Tvar, 19. 10. 2006.)

Slibný prozaik by totiž „*postupně mohl zdegenerovat v autora variací na jedno téma*“.³⁹ Když se ale rozhlédneme dějinami literatury, zjistíme, že snad každý autor má jedno hlavní téma, které je mu blízké, o kterém píše, o kterém chce podat svědectví. Každý autor vkládá do svého díla vlastní zážitky, pocity, dojmy a názory. Myšlenky, které člověku vrtají hlavou, se v jeho práci nemohou neobjevit. A jak říká sám Körner: „*Je velké štěstí, když člověk objeví aspoň jednu pravdu, které může v životě věřit a zůstat věrný. Kdo mění často pravdu, nemá zpravidla žádnou...*“⁴⁰

Období druhé světové války a události následující těsně po jejím skončení zachycují jeho knižní prvotiny *Slepé rameno* (1965, napsáno 1962) a *Střepiny v trávě* (1964). První z nich pojednává o činnosti české odbojové skupiny, druhá je smutným příběhem děvčátka, jež bylo za války vzato rodičům a odvezeno na převýchovu do Německa.

V národnostně rozdělném pohraničí krátce po skončení druhé světové války se odehrávají i novely *Adelheid* (1967), *Zánik samoty Berhof* (1973) a *Zrození horského pramene* (1979). Všechny tři byly původně napsány jako scénář a později, aby jim autor pomohl k realizaci, přepsány na prózu. Körner v nich řeší psychické, morální i materiální důsledky války v životě lidí. Důležitou úlohu sehrává obraz devastované krajiny severomoravského pohraničí. Novely se staly mezi čtenáři velmi oblíbené, dočkaly se mnoha reedic i překladů. V roce 1983 vyšly souborně pod názvem *Podzimní novely*.

V mnohých svých dílech se autor vyrovnává s tzv. česko-německou otázkou. Své hrdiny však pro svou národní příslušnost nikdy nesoudí. První reakce na otcovu smrt přinesla protiněmecké cítění. Později se naučil německy a snažil se posoudit německou otázku a válečné události objektivně z obou stran. K událostem doprovázejícím odsun sudetských Němců se dnes staví negativně. Němci pro něj jsou, stejně jako Češi, oběti ideologických mašinérií.⁴¹ Vztahem Germánů a Slovanů se zabývá nejen ve svých dílech z období druhé světové války, sahá i hlouběji do historie.

Druhou světovou válku Körner opouští v prózách *Písečná kosa* (1970) a *Údolí včel* (1978). Vrací se až do doby nejtemnějšího středověku, do 13. století, kdy se na našem území odehrávají křížácké války. Inspiraci k těmto příběhům získal Körner v severním Polsku, kde působil v době své vojenské služby. Tři měsíce putoval touto pustou krajinou a cestou poznával gotické křížácké hrady, které podněcovaly jeho fantazii a vyvolávaly

³⁹ DOSTÁL, V. *Zrcadla podél cesty*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 92.

⁴⁰ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 37. (Film a doba, srpen 1986.)

⁴¹ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

v něm živé obrazy středověkých rytířů a křižáckých bitev.⁴² Vynikající román *Písečná kosa* vypráví o Alwinovi ze Sovince, který se rozhodne vstoupit do křižáckého řádu. Zde se setkává s nelidským a necitelným chováním členů řádu, s všeobecným rozkladem lidských hodnot. V mezní situaci, kdy je zbaven možnosti normálního života postupně degraduje na pouhý stroj, který plní příkazy a zabíjí ve jménu víry. Novela *Údolí včel*, známá především svým filmovým zpracováním, tematicky navazuje na román *Písečná kosa*. Odehrává se v době druhého tažení Přemysla Otakara do Prus a opět sleduje osud mladého rytíře, tentokrát Ondřeje z Vlkova, který je svým otcem vyhnán na chladný pruský sever a zaslíben řádu německých rytířů.

V sedmdesátých letech 20. století přijal Körner objednávku bratislavské televize a začíná psát svůj první televizní scénář (dosud psal jen scénáře filmové) o Janu Jesseniovi. Šlo o životopisné zpracování osudů tohoto významného lékaře, jehož působení je spjato s rudolfínskou Prahou a rudolfínským dvorem. Režisér Martin Luther natočil podle scénáře pětidílný seriál *Lékař umírajícího času* (1984), který měl úspěch nejen na Slovensku, ale také v zahraničí (v Německu, Rakousku, Norsku, Polsku, Švýcarsku). Ústřední postavu seriálu ztvárnil Petr Čepek, v roli Rudolfa II. zazářil Rudolf Hrušínský. Autor se nakonec rozhodl převést scénář do prozaické podoby, a tak po dlouhé vysilující práci a důkladném studiu odborné literatury a dobových pramenů vychází rozsáhlý román *Lékař umírajícího času* (1984). V roce 1990 režisér Martin Luther převedl původní seriál do zkrácené verze pro kina. Film byl uveden pod názvem *Svědék umírajícího času*.

V osmdesátých letech se vydání dočkaly hned tři Körnerovy novely - *Post bellum 1866* (1986) a *Život za podpis* (1989), zasazené do válečných událostí prusko-rakouské války, a *Anděl milosrdenství* (1988), příběh Anežky Brunové, vdově po rakousko-uherském důstojníkovi, která za první světové války pomáhá ošetřovat raněné vojáky v lazaretu, aby tak odčinila válečný cynismus a krutost svého manžela.

Ať už jde o bitvy středověké, první světovou válku nebo válku poslední, Körnerovým cílem není podat věrný obraz dějinných událostí. Nezajímají ho hrůzy války jako takové, ale odraz války v duši jeho hrdinů. Válka představuje jakési „kulisy“ lidského konfliktu s dějinnými událostmi.⁴³ Ve svých dílech zachycuje člověka v mezních situacích, odhaluje lidskou bezmoc a utrpení, sleduje traumata, která doživotně poznamenala nedobrovolné

⁴² KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

⁴³ DOKOUPIL, B. *Čas člověka, čas dějin*. Praha: Československý spisovatel, 1988.

aktéry válečných mašinérií. Nechce psát o velkých hrdinech, ve svých příbězích vždy stojí na straně obětí.

Ačkoliv se jedná o příběhy odehrávající se v minulosti, jsou Körnerova díla v mnohém nadčasová. Vždy v nich můžeme spatřit paralely se současností. Autorovi nejde jen o to, vykreslit psychiku a životní úděl jediného člověka v jediné době, ale chce dát zachycenému individuálnímu osudu objektivní platnost. Ve svých knihách upozorňuje na problémy lidské morálky, vyjadřuje se k otázkám víry, svědomí, lidské krutosti a všudypřítomnému zlu.

Důležitou roli v Körnerových prózách hrají přírodní scenérie, líčení krajiny a vůbec příroda jako taková. Příběhy jsou obvykle situovány na Moravu, zejména do oblasti rodné Hané a severozápadního pohraničí. Silně se projevuje autorova láska k rodnému kraji, celé pasáže jsou věnovány lyrickým popisům míst, která spisovatel velmi dobře zná z dob svého dětství a ke kterým si vytvořil zvláštní vztah. Příroda je důležitou součástí všech Körnerových příběhů, stává se svědkem tragických lidských osudů, utěšitelkou v nouzi a mnohdy bohužel i obětí války.

V roce 1993, tedy v době, kdy se ustanovovala nová podoba českého státu, vychází Körnerův třetí román *Smrt svatého Vojtěcha*. Pojednává o životě a době svatého Vojtěcha a připomíná, že konstituování českého státu je spojeno s vyvražděním Slavníkovců a bratrovraždou. Ačkoliv se autor vrací až do doby kolem roku 1000, lze zde spatřit jasné souvislosti se současností. O rok později vychází Körnerova programově poslední kniha – novela *Oklamaný*. Byla odměněna Cenou Českého literárního fondu 1995 a patří k vrcholným dílům české prózy devadesátých let 20. století.

V devadesátých letech se na knižní trh dostávají také souborná vydání drobných prozaických textů, které nemohly vyjít jako samostatná kniha (např. novely *Větrné pole*, *Zjevení o ženě rodičce podle sv. Jana*, *Svíbský les* a *Psí kůže* vyšly v roce 1995 souborně pod názvem *Odváté novely*).

Kromě psaní scénářů, novel a románů si Körner zkusil také tvorbu dramatickou. K sepsání divadelní hry ho přiměla Jiřina Jirásková, ředitelka divadla na Vinohradech. Hra *Hunclédér*, jež je přepisem novely *Psí kůže*, měla premiéru v divadle na Vinohradech v roce 2000. („Chtěl jsem si na rozloučenou zkusit žánr, který jsem nikdy nedělal.“⁴⁴) Dramatické podoby se dočkala i novela *Zánik samoty Berhof*. Uvedlo ji šumperské divadlo v roce 2009.

⁴⁴ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 128. (Hospodářské noviny, 28. 4. 2000.)

Vydávání spisů Vladimíra Kőrnera se od roku 1997 věnuje nakladatelství Dauphin. Připravilo edici, ve které postupně vyšly téměř všechny Kőrnerovy prózy, dokonce i jeho poslední filmový scénář *Krev zmizelého* (2005). Jako třešničku na konec nakladatelství uspořádalo a vytisklo knihu sebraných rozhovorů s Vladimírem Kőrnerem z let 1964 – 2009 (*Rozhovory 1964 – 2009*).

Kőrnerovy příběhy jsou smutně laděné, působí až depresivně a obvykle končí tragicky. Přesto si však získaly mnoho čtenářů. Snad pro svou působivost, dramatičnost, neotřelost témat a především nezaměnitelně krásný jazyk a originální styl.

Než se Kőrner rozhodne napsat příběh, trvá to obvykle nějakou dobu. Svě myšlenky nosí dlouho v hlavě, řádně vše promýšlí, sbírá potřebné materiály a pečlivě studuje různé odborné knihy a historické prameny.⁴⁵ Historie má tu vlastnost, že když chce autor obsáhnout nějaký dějinný moment, musí se ponořit do obrovské hloubky. Až dozraje čas pro příběh, zasedne ke svému psacímu stolu a píše. Svě prózy nikdy neupravuje. První verze je údajně vždy nejlepší, další úpravy ji jen kazí. Prózám dává obvykle podobu povídky či novely. Romány napsal jen tři, neboť jsou časově náročné a kvůli práci pro film na ně neměl dostatek času.⁴⁶

Čtenáři jistě neujde, že Kőrnerovy knihy jsou čímsi výjimečné. Způsob jejich výstavby je silně ovlivněn autorovou profesí filmaře. Kőrner klade důraz na vizuálnost. Při četbě vám před očima doslova naskakují živé obrazy, jako bychom příběh sledovali na filmovém plátně. Snad by bylo možné ho ihned natočit. Však se také prózy, které byly původně psány jako filmové scénáře, od scénářů příliš neliší. „*Scénář je prostě próza v obrazech, je to otázka vidění. Nezáleží tolik na slovech, ale na způsobu, jak zachytit smysl nějaké události, situace. Důležitý je duch. Mám skutečně hluboce zakořeněnou nevěru k obzvlášť velkým krásným slovům.*“⁴⁷ Zaměření na filmovou tvorbu se promítá také do zobrazení psychiky a charakteru postav. Ta stejně jako ve filmu vyplývá především z vnějšího jednání, nikoliv z vnitřních monologů – těch v Kőrnerových knihách mnoho nenajdeme. Proto na některé čtenáře působí příběhy „chladně“.

⁴⁵ KŐRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ KŐRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 13. (Záběr, 30. 5. 1980.)

3.2 Tvorba scénářistická

Psaní scénářů bylo pro autora vždy prvotní. Do prózy scénář přepsal obvykle až ve chvíli, kdy byla ohrožená jeho realizace. Napsat scénář je také podle Körnera mnohem snazší než napsat knihu.⁴⁸ Scénárista se může spolehnout na další tvůrce, kteří dílo dokončují a dávají mu definitivní podobu. Při psaní knihy je však autor na vše sám. Ale především díky zdařilým knihám se Körnerovo jméno vrylo do povědomí široké veřejnosti. Scénárista je totiž postavou spíše anonymní, a tak málokdo ví, že tolik úspěšných českých filmů se zrodilo právě z námětu a scénáře Vladimíra Körnera. Uvedme alespoň ty nejznámější.

K autorovým prvním pracím patřily scénáře k filmům *Deváté jméno* a *Čas jeřabin* z roku 1963. O rok později napsal na motivy vlastní novely *Střepiny v trávě* scénář k filmu *Místenka bez návratu*, který natočil režisér Dušan Klein.

Postupné uvolňování v šedesátých letech 20. století se promítlo nejen do literatury, ale i do historického filmu. Pozornost se obrací od velkých fresek, věrného zobrazení slavných dějinných událostí, husitských bojů a revolucí na jednotlivce a jeho psychiku, na obyčejného člověka vláčeného dějinami.⁴⁹ Film *Údolí včel* se jistě vybaví téměř každému. V roce 1967 ho natočil režisér František Vlácil, který krátce před tím dokončil své nejslavnější dílo *Marketu Lazarovou* (1966-67). V hlavních rolích úspěšného filmu se představili Petr Čepek a Jan Kačer. Mimořádné snímky *Údolí včel* a *Marketa Lazarová* zajistili Vlácilovi prestižní postavení mezi filmaři.

V rámci reflexe minulosti se pozornost zaměřuje také na období nacistické okupace. Bylo realizováno asi třicet celovečerních filmů, které zachycují období druhé světové války, a mnohé z nich představují nadprůměrné počiny české kinematografie.⁵⁰ Mezi ně patří i film *Adelheid* (1969), který se podařilo po dvou neúspěšných pokusech natočit opět Františku Vlácilovi. Film získal řadu mezinárodních ocenění a je řazen mezi nejlepší filmy s válečnou tematikou.⁵¹

⁴⁸ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

⁴⁹ KOPAL, P. *Film a dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 28.

⁵⁰ s. 228 – 237 tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

V krizové situaci sedmdesátých let 20. století byly podle Körnerových scénářů natočeny tři, již méně známé, filmy: *Pověst o stříbrné jedli* (František Vlácil, 1973), *Sázka na třináctku* (Dušan Klein, 1977) a *Silnější než strach* (Vladimír Čech, 1978).

Filmy, ve kterých vystupuje obyčejný člověk zasažený druhou světovou válkou, vznikají i v osmdesátých letech. Karel Kachyňa natočil podle Körnerova scénáře film *Cukrová bouda* (1980). Příběh, známý z novely *Zrození horského pramene*, pojednává o mladé vdově, která se přistěhuje se svými dvěma syny do drsného pohraničního kraje, kde hodlá začít nový život. Ve spolupráci s režisérem Jiřím Svobodou vznikl film *Zánik samoty Berhof* (1983), který reprezentoval naši kinematografii v soutěži v Karlových Varech, získal významné ocenění a spolu s Kachyňovým filmem *Smrt krásných srnců* (1986) patří k tomu nejlepšímu, co bylo v osmdesátých letech natočeno.⁵² Podle Körnerova scénáře na námět Josefa Čapka se realizoval také film *Stín kapradiny* (František Vlácil, 1984). Opomenout bychom neměli ani filmy vzniklé ve spolupráci s polskou televizí - *Kainovo znamení* (Janusz Majewski, 1989) a *Kukačka v temném lese* (Antonín Moskalyk, 1984) vyprávějící smutný příběh české dívky umístěné na převýchovu do rodiny německého velitele koncentračního tábora.

Již před listopadem 1989 se také začal točit film *Anděl milosrdenství*. Po tom, co byl Körner vyhozen z Barrandova, byl natáčení konec. Film se dočkal svého uvedení až v roce 1994 a přebíral mnoho cen.

Jedním z mála případů, kdy autor neměl potřebu dělat ze scénáře knihu, je *Pramen života – Der Lebensborn*, který byl zfilmován režisérem Milanem Cieslarem v roce 2000. Jedná se o strhující příběh české dívky Grétky Weisserové, která byla zařazena do zrůdného nacistického programu Lebensborn, jenž měl zajistit dokonalé, rasově čisté potomky.

Posledním Körnerovým scénářem je scénář k filmu *Krev zmizelého* (Milan Cieslar, 2004). Tragický osud matky a dcery je zde zobrazen na pozadí čtyř ročních období a čtyř klíčových historických událostí. V televizi jsme film mohli spatřit v podobě čtyřdílného seriálu. *Krev zmizelého* měla být Körnerovým rozloučením s diváky. V roce 2009 se však filmového zpracování dočkaly další jeho scénáře – *Sněžná noc* a *Post bellum 1866*.

⁵² KOPAL, P. *Film a dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004

4 OBRAZY KRAJINY V KÖRNEROVÝCH PODZIMNÍCH NOVELÁCH

„Každá krajina žije a promlouvá k člověku, pokud ji dokáže vnímat.“⁵³

Körnerovy prózy jsou v mnohém zajímavé a originální, našli bychom v nich hned několik témat, kterým bychom se mohli detailněji věnovat. Největší pozornost obvykle vzbuzují Körnerovi hrdinové a jejich psychika, která je, jak jsme již uvedli, poznamenaná traumaty vyvolanými obvykle nešťastnými dějinnými událostmi. Hlubší zájem by si zasloužila také národnostní otázka, tedy zobrazení vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci, nejen v období druhé světové války, ale již ve středověku. Zajímavý je rovněž morální aspekt Körnerových knih a schopnost vyjadřovat se prostřednictvím historických témat k významným problémům současnosti. A v neposlední řadě jsou to také obrazy krajiny, detailní básnické líčení přírodních scenérií, které prostupují celými Körnerovými příběhy. Právě zobrazení krajiny, jeho význam a funkce nás bude zajímat nejvíce. Jde jen o prvek estetický, o snahu obohatit děj, o přání ohromit čtenáře krásnými slovy? Nebo mají lyrické přírodní pasáže hlubší význam? Právě na tyto otázky se budeme snažit odpovědět.

4.1 Podzimní novely

Obrazy krajiny sehrávají důležitou roli v celém Körnerově díle. Pro svou práci jsme si však vybrali pouze ty knihy, které jsou zasazené do severomoravského pohraničí (přesněji pohraničí severozápadní Moravy), zejména do malebného podhůří Jeseníků. Právě tam je totiž Körnerova krajina dětství, tam jsou počátky jeho příběhů. *„Morava zůstává krajinou mého dětství – krajinou sice konkrétní, ale též zkreslenou prožitkem dítěte. Člověk v ní vidí jen to, co z ní viděl tenkrát. V té krajině jsem znal každý kámen, každé zákoutí.“⁵⁴*

Do oblasti severomoravského pohraničí situoval Körner již svou prvotinu *Slepé rameno* (1965), tematicky se k ní dále přiřazují pozdější knihy *Adelheid* (1967), *Zánik samoty Berhof* (1973) a *Zrození horského pramene* (1979), souhrnně vydané roku 1983 v Československém spisovateli pod názvem *Podzimní novely*. Novely *Adelheid*, *Zánik*

⁵³ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 33. (Film a doba, srpen 1968.)

⁵⁴ Tamtéž.

samoty Berhof a *Zrození horského pramene* spojuje prostředí horských samot na česko-moravsko-slezském pomezí. Jejich příběhy se odehrávají z největší části na podzim a dominuje jim pochmurná atmosféra daná nejen dobou, ale také drsným horským podnebím – odtud název *Podzimní novely*.

4.2 Körnerova „krajina dětství“

Přestože Körner již od svých čtrnácti let žije v Čechách, vždy s láskou vzpomínal na rodnou krajinu Moravy, na místa, která jako malý chlapec a dospívající mladík rád navštěvoval. Jak sdělil v jednom z rozhovorů v roce 1964, nikdy nenapíše scénář, jehož dějištěm by byla Praha, všechny jeho příběhy se budou odehrávat na Moravě.⁵⁵ Své slovo Körner dodržel. V jeho příbězích tak můžeme zavítat na sluncem prozářenou Hanou, kde se narodil, do města Zábřehu, kde prožil většinu svého dětství, a do drsné, ale kouzelné krajiny Jeseníků.

Příběhy *Podzimních novel* tedy spojuje krajina pohraničí severozápadní Moravy. Z hlediska územně správního sem patří Zábřežsko, Šumpersko a Jesenicko, z hlediska geomorfologického se jedná zejména o Hanušovickou vrchovinu, na jih zasahuje Mohelnická brázda, Zábřežská vrchovina a Hornomoravský úval. Oblast je obklopena třemi pohořími: Hrubý Jeseník, Orlické hory a Rychlebské hory. Povrchové tvary zdejší oblasti vykazují řadu zvláštností. Jednou z nich je mimořádné bohatství a rozmanitost skalních útvarů, pozůstatků doby ledové, dále je to velké množství řek, říček, potoků a podzemních pramenů, rašeliniště a slatiniště; až obdivuhodné jsou rozlehlé zelené lesy, horské hřebeny vzpínající se do mraků a pod nimi malebná horská údolíčka. A o těchto krásách, stejně jako o velkých událostech, hovoří *Podzimní novely*.

Baladické příběhy *Podzimních novel* se odehrávají povětšinou na zdejších samotách a v horských vesnicích ukrytých pod stěnou lesů a mohutných vrcholů. Zobrazují nelehký život místních obyvatel, kteří jsou nuceni vyrovnávat se nejen s drsnými podmínkami horského podnebí, ale také s krutými poválečnými událostmi. V kontrastu k těmto útrapám stojí křehkost domova a rodinných vztahů i básnické nazírání na přírodu a líčení jejích krás. Kulisy severomoravského pohraničí zde samozřejmě nejsou nejpodstatnější. Prvotní

⁵⁵ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 5. (Filmové informace, 26. 5. 1965.)

je vždy člověk a pohled do jeho raněné duše. Přesto ale sehrává krajina důležitou roli. S dějem úzce koresponduje a autorovu výpověď ještě umocňuje.

4.3 Rok 1945 na severozápadní Moravě

Podzimní novely se tedy odehrávají v roce 1945, v prvních dnech a měsících po válce. I když všude kolem vládne mír, v severomoravském pohraničí válka ještě neskončila. Naopak. V průběhu války byla tato oblast bojů ušetřena a vládl zde poměrně klid. Neklidný rok 1945 jako by byl daní za předchozí léta. Ohlédněme se nyní krátce za těmito událostmi.

Kraj severozápadní Moravy byl před válkou z velké části osídlen německým obyvatelstvem, mnohé z obcí, zejména na Jesenicku, byly výhradně německé. Toto soužití dvou národů silně poznamenalo celou první polovinu 20. století. Již po první světové válce, kdy došlo k vyhlášení Československé republiky, se mnozí Němci začali bouřit a chtěli se připojit k Německu. Situace se ještě zhoršila v období hospodářské krize ve třicátých letech 20. století. Po nástupu Hitlera k moci a po volbách roku 1935 stoupá vliv Henleinovy Sudetoněmecké strany, která chtěla připojit pohraničí k Německu. V kraji začalo docházet k národnostně motivovanému násilí a útokům. Po podepsání Mnichovské dohody bylo české obyvatelstvo odsunuto do vnitrozemí a celá oblast se stala součástí Německa. Německá armáda byla přivítána drtivou většinou zdejších obyvatel s velkým nadšením a nový nacistický režim si zde upevnil moc rychleji než kdekoli jinde.⁵⁶

Období následující po nacistické okupaci ale ponechme stranou a podívejme se na události „přelomového“ roku 1945. Rok 1945 byl v severomoravském pohraničí velmi neklidný, a to nejen v posledních válečných dnech, kdy zde došlo k těžkým bojům mezi Němci, rudou armádou a českým odbojem, ale také v prvních dnech a měsících mírových. Jesenicko bylo osvobozeno 5. až 6. května 1945, Šumpersko a Zábřežsko až o dva dny později. Den 8. květen byl však jen začátek dalších velkých změn. V severomoravském pohraničí došlo k úplné výměně obyvatel.

Nacistické zločiny a touha odčinit Mnichov vyvolaly na konci války velkou averzi vůči Němcům. Byla jim dávana kolektivní vina za válečná utrpení. Už v prvních poválečných

⁵⁶ BARTOŠ, J. Jesenicko v rámci tzv. východních Sudet v letech 1938 – 1945. In *Vlastivědný sborník Severní Morava*. Svazek 77. Šumperk 1999. s. 15.

týdnech došlo k tzv. *divokému odsunu* (nebo také „*vyhnání*“) německého obyvatelstva. Němci museli ve velmi krátké lhůtě opustit svůj domov a byli zařazováni do pěších kolon a transportů, část obyvatel byla nasazena na nucené práce. Za účelem izolace vznikaly záchytné, internační a pracovní tábory (v Domašově, ve Zlatých horách, v Javorníku, ve Vápenné a Adolfovicích), docházelo k útokům, šikaně a násilnostem na německých zajatcích, známých nacistech a udavačích, ale bohužel nezřídka také na nevinných Němcích. Řada z nich přišla o život. Po vydání Benešových dekretů dochází k tzv. *organizovanému (řízenému) odsunu* Němců, který se již řídil jasnými, a humánnějšími, pravidly. Byla zřízena sběrná střediska, odkud byly vypravovány transporty. Např. ze Šumperka byl první vlak s více než tisíci Němci vypraven v říjnu roku 1945, během roku 1946 následovalo dalších jedenáct transportů, ve kterých odjelo přes 9500 Němců.⁵⁷ Po skončení odsunu zde zůstala jen malá část německy mluvících obyvatel (např. někteří němečtí antifašisté, ženy ze smíšených manželství a jejich děti). Odsun Němců se odrazil nejen v politickém spektru, ale také výrazně poznamenal další život obyvatel v pohraničních oblastech. Chyběla kvalifikovaná pracovní síla, došlo k radikálnímu úbytku obyvatel. Do prázdných obydlí, která byla Němcům zabavena, přicházejí noví lidé, nejčastěji z Hané, Beskyd, Moravy, Slovenska, ale i Řecka a Rumunska. Počet obyvatel se však již nikdy nevyrovnal, místní vesnice zůstaly vylištěné, některé dokonce úplně zanikly.⁵⁸

Rok 1945 znamenal velké změny v životě mnohých zdejších obyvatel, ať už byli národnosti české nebo německé. A velké změny a obrovské utrpení znamenal i pro rodinu spisovatele Vladimíra Körnera. Ztráta otce a kruté poválečné události byly pro něj natolik silnými zážitky, že mnohé ze svých knih zasadil právě do neklidného roku 1945. „*Pamatuji si ten rok čtyřicet pět. Jsem šestiletý chlapec a vidím: moravskou branou hrčely kočáry, panské záprahy, protože už došel benzin, a všechny naložené obrazy, peršany, zlatými poháry. Rusové stlali koním do afghánských koberců. Prostrílené obrazy, klavíry... Vzduchem létaly známky, do bláta padaly přibory, stříbrné nádoby, všechno, co člověk zná z pohádek, a přes to se šlapalo. Byli jsme skutečně jak zvířátka a loupežníci Petrovští.*“⁵⁹

Napjatou atmosféru poválečných dnů dokázal Körner v *Podzimních novelách* bravurně vystihnout. Vesnice jsou opuštěné - Němci byli vyhnáni, mnozí muži padli v bojích, zbylí

⁵⁷ JARMAROVÁ, H. *Šumperk*. Praha: Paseka, 2009.

⁵⁸ STANĚK, T. *Předpoklady, průběh a následky vysídlení Němců z Československa (1919 – 1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

⁵⁹ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 103. (Reflex, 7. 4. 1995.)

obyvatelé se s hrůzou schovávají ve svých obydlích, protože doba je zlá a nevyzpytatelná. Krajinou se potulují skupiny německých „vlkodlaků“ – vojáků, kteří se odmítli smířit s koncem války, a tak se schovávají v místních lesích, vraždí české obyvatele a páchají škody na jejich majetku. Co chvíli zazní krajinou výstřel, kdokoliv se může stát obětí poválečné pomsty. „*Milosrdenství vymřelo a lidé ztratili veškerou naději. Nastala hodina plazů, syn bude bojovat s otcem, pohrobci zničí svazky rodu, nikdo nikoho nebude šetřit, vlčí věk je tu!*“⁶⁰

Událostem roku 1945 na Moravě se věnovali i jiní autoři, např. Ota Filip v knize *Cesta ke hřbitovu*, Zeno Dostál či Věra Sládková. Problematiku odsunu Němců ze severomoravského pohraničí ztvárnil také Josef Urban, jehož kniha *Habermannův mlýn* vzbudila při svém prvním vydání v roce 2001 velký poprask. Körner však, jak konstatuje např. Vladimír Novotný,⁶¹ zůstává nejvýraznějším a nejosobitějším uměleckým mluvčím přelomového roku 1945, zejména událostí od jara do zimy.

⁶⁰ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 109.

⁶¹ NOVOTNÝ, V. Neklidný rok Moravy v prózách Vladimíra Körnera. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Moravica. Studia moravica. Mars Moravicus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

5 PŘEDSTAVENÍ NOVEL

Než přejdeme k samotné analýze novel, rádi bychom je krátce představili. Z *Podzimních novel* si výraznější ohlas u literární kritiky získala pouze novela *Adelheid*, zbývající dvě novely byly spíše opomíjeny. Vladimír Novotný připomíná smutnou skutečnost, že v akademickém *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* nejsou Körnerova díla *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* vůbec komentována.⁶² Snad je to do značné míry dáno tím, že knihy vyšly v sedmdesátých letech, kdy u nás objektivní literární kritika téměř chyběla.

5.1 Adelheid

První z *Podzimních novel* byla poprvé vydána v březnu roku 1967 v nakladatelství Československý spisovatel, v roce 1969 byla zfilmována režisérem Františkem Vláčilem. Film vznikl ve Filmovém studiu Barrandov a do kin byl poprvé uveden v dubnu roku 1970. Novela vzbudila pozitivní ohlas nejen u nás, ale i v zahraničí. Byla přeložena do několika jazyků (do maďarštiny, slovenštiny, srbštiny, němčiny) a díky svému vynikajícímu filmovému zpracování se vryla do povědomí široké veřejnosti.⁶³

Z *Podzimních novel* bývá právě *Adelheid* literární kritikou hodnocena nejlépe. Oceňována je především autorova schopnost zachytit vnitřní pocity a psychické stavy jedince silně poznamenaného válkou, chválen je také složitý a originální styl prózy. Např. Miloš Podhorský v deníku *Večerní Praha* píše: „*Dosud neskončila autorova učednická léta, ale už se objevuje epik vyhraněný a osobitý, který dokázal zvládnout náročnou formu, její rytmus i její závěrečné, nejobtížnější stránky. Mezi nejmladší prózou je jeho cesta zatím ojedinelá.*“⁶⁴ Pochvalně se k novele vyjádřil také Jaroslav Šimůnek: „*Adelheid přináší příběh, který je malou epizodou v souvislostech dějinných, ale baladou v životě toho, kdo ho přežil. ... autor dokazuje, že dovede zvládnout příběh nejen v širokých souvislostech dějových, ale že dovede na malém prostoru rozehrát příběh, který je zahleděný v podstatě*

⁶² NOVOTNÝ, V. Neklidný rok Moravy v prózách Vladimíra Körnera. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Moravica. Studia moravica. Mars Moravicus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

⁶³ KÖRNER, V. *Adelheid. Zánik samoty Berhof. Zrození horského pramene*. Praha: Dauphin, 2006. s. 364.

⁶⁴ *Večerní Praha*, 1967, roč. 13, č. 94, s. 3.

do nitra jednoho člověka, jehož touha a životní záměr tu vytváří střed, kolem něhož se vyvíjí události.“⁶⁵. Objevili se však i tací, kteří novelu ostře kritizovali. Např. Vladimír Dostál v Rudém právu napadl její „přílišnou umělost, pečlivou sestrojnost a vykonstruovanost.“⁶⁶

Děj novely se odehrává na podzim a začátkem zimy v malé severomoravské pohraniční obci Černá Voda (Schwarzbach). Ústředním tématem je milostný vztah dvou lidí, kteří pocházejí z opačných stran právě skončeného válečného konfliktu – bývalého československého zahraničního vojáka Viktora a dcery místního nacistického funkcionáře Adelheid. Viktor přijíždí po válce do severomoravské pohraniční obce Černá Voda, kde má provést evidenci již polorozkradeného majetku zdejšího nacisty – továrníka Alfréda Heidenmanna, jenž má být popraven. Na pomoc do opuštěné vily mu z internačního tábora přichází Němka Adelheid, o které se Viktor dozvídá, že je Heidenmannovou dcerou. Mezi oběma vznikne zvláštní intimní vztah, který je zvláště ze strany Viktora velmi silně prožíván. Adelheid však skutečné Viktorovy city nechápe, mezi milenci stojí silná bariéra nejen jazyková, ale i národnostní. Od Heidenmannovi vily má klíče také Adelheidin bratr Hansgeorg, který je pokládán za mrtvého a který se skrývá v místním kostele a vraždí české obyvatele. Těsně před svým zatčením zabíjí, snad spolu s Adelheid, u otcové vily vrchního nadstrážmistra Hejmalu. Při činu je přistihne Viktor, kterého Adelheid omráčí úderem svícnu. Adelheid je posléze přistižena při pokusu o útěk a vyslýchána v Olomouci. Po posledním rozhovoru s Viktorem se rozhodne spáchat sebevraždu. Viktor je obyvateli Černé Vody odsuzován za své city k Adelheid a z obce odchází.

Je skutečně pozoruhodné, jak mistrně dokázal Körner zachytit válečné trauma lidského jedince, ať už v postavě Viktora nebo Adelheid, a jak se mu podařilo „do uzavřené literární kapky jako do zmenšeného obrazu promítnout problém tak složitý, jako je vztah Čecha a Němky.“⁶⁷

5.2 Zánik samoty Berhof

Příběh původně nazvaný *Samota Berhof* začal Körner psát v roce 1968 jako scénář. Filmaři se rozhodli příběh ihned natočit, natáčení bylo ale po krátké době zakázáno, a tak

⁶⁵ *Mladá fronta*, 1967, roč. 23, č. 121, s. 5.

⁶⁶ *Rudé právo*, 1967, roč. 47, č. 123, s. 5.

⁶⁷ KOSTROUN, K. Devatník. *Plamen*, 1967, č. 10, s. 116 – 117.

Körner přepsal scénář na novelu, která poprvé vyšla roku 1973. Novela byla vzápětí přeložena do polštiny. Teprve roku 1983 se podařilo příběh natočit režiséru Jiřímu Svobodovi.⁶⁸ Film vznikl ve spolupráci s Polskem a v hlavních rolích jsme mohli vidět Janu Brejchovou, Ladislava Křiváčka či Milana Kňažka. Novela je úzce spjata se šumperským regionem. Samotu Berhof umístil autor do okolí dnešní Branné (tehdejšího Kolštejna). Také poslední „regionální“ vydání knihy z roku 2005 je svázáno se Šumperkem - ilustrovala ji Anežka Kovalová ze Sobotína, doslovem ji doprovodil Zdeněk David ze Zábřehu a vydalo ji štítecké nakladatelství Veduta. V Šumperku se rovněž konalo autorské čtení knihy. Stejně jako *Adelheid* má novela *Zánik samoty Berhof* „svéráznou baladickou atmosféru ponurého syrového podzimu, který jako by tu padal i do lidských srdcí...“⁶⁹

Je chladný deštivý podzim roku 1945. Přestože dole v údolí vládne mír, potulují se po okolních kopcích zbytky hitlerovských werwolfů, pro něž válka ještě neskončila. Tři z werwolfů - Salomé, Karleman a Erik - se v přestrojení za jeptišky odváží na samotu Berhof, odříznutou od okolního světa, kde hodlají přečkat zimu. Násilím si podrobují obyvatele samoty – alkoholem nalomeného hospodáře Habigera, jeho novou družku Tyldu a sotva šestnáctiletou dceru Ulriku, která se vyrovnává se smrtí své matky a v sestře Salomé spatřuje naději na lepší budoucnost. Německý chlapec Erik, který s werwolfy přichází, náhle těžce onemocní. Salomé posílá Ulriku do města pro léky. V Kolštejně se Ulrika setkává s českým poručíkem, kterému je návštěva děvčete podezřelá. Poručík se brzy dovtípí o přítomnosti dlouho hledaných werwolfů na Berhofu. Werwolfové tuší nebezpečí a chystají se samotu opustit, při své cestě jsou však Karleman a Salomé zabiti českými vojáky. Těžce nemocného Erika se Ulrika rozhodne odvézt zpátky za jeho rodinou. Chlapec se však návratu domů nedočká.

Tato kniha je svědectvím o tom, do jaké míry je jedinec, konfrontovaný tváří v tvář s konkrétními dějinnými událostmi, schopen vybojovat si ve světě plném nejistoty a zmatků právo na vlastní štěstí.⁷⁰

Po svém prvním vydání vyvolala novela řadu negativních reakcí literární kritiky, která se zejména obtížně vyrovnávala s tím, že se Körner vrací stále k jednomu tématu a jeho práce jsou tedy pouhými variacemi prvotiny *Slepé rameno*. Kritika zazněla také

⁶⁸ KÖRNER, V. *Adelheid. Zánik samoty Berhof. Zrození horského pramene*. Praha: Dauphin, 2006. s. 371.

⁶⁹ VODÁK, V. Novinka současné české prózy. *Lidová demokracie*, 1973, roč. 29, č. 262, s. 5.

⁷⁰ Zdeněk David. In KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štíty: Veduta, 2005.

v souvislosti se zobrazením poválečných událostí, které jsou považovány za nepřesné, nevěrohodné a zkreslené prožitkem dítěte. Např. Fedor Soldan v deníku *Večerní Praha* píše, že „*děj sám je vymyšlen krajně nevěrohodně, až nesmyslně, takže i shovívavý čtenář naráží při četbě na řadu rozporů.*“ Svou negativně laděnou recenzi zakončuje ostrými slovy: „*Je to špatná novela a neobstojí ani jako horor.*“⁷¹ Pravdou je, že novela *Zánik samoty Berhof* není zdaleka tak psychologicky propracovaná a jazykově vytríbená jako např. *Adelheid* a že poválečnými událostmi se autor opět pouze inspiroval a nekladl si za cíl seznamovat čtenáře s fakty. Přesto však novele nelze upřít dějové napětí, dramatický spád a schopnost autora výborně vystihnout pochmurnou atmosféru doby. I mezi dnešními čtenáři je novela stále oblíbená.

5.3 Zrození horského pramene

*„Voda má čarovnou moc, čistí se sama. Ti noví na tom budou líp. Pro ně bude zase strom pouhým stromem a člověk jako člověk. Dokud si to nezkazí sami...“*⁷²

Tato slova, jež vyřkl Alfred Bartl, jedna z hlavních postav knihy, se stala jakýmsi mottem novely *Zrození horského pramene*. Kniha byla vydána poprvé roku 1979 v nakladatelství Československý spisovatel, o rok později předlohu zfilmoval Karel Kachyňa pod názvem *Cukrová bouda*.⁷³

Baladický příběh se odehrává v prvních dnech po skončení druhé světové války. Partyzán František Příbyl umírá 7. května 1945 a zanechává po sobě sotva třicetiletou ženu a dva malé syny – Ondru a Martina. Matka se rozhodne odejít z Hané a začít nový život na samotě v severomoravském pohraničí. Válka tu ještě zcela neskončila, kraj je plný napětí, vybuchujících min a potulujících se německých vojáků. Z koncentračního tábora se do rodného kraje vrací německý antifašista Bartl. Potuluje se krajem, vysazuje nový lesní porost a stará se o opuštěný dobytek. Rodina ho opustila, vlastní syn zradil, a tak se ve své osamělosti a smutku sblíží se stejně osamělým Ondrou, který se vyrovnává se smrtí otce a s novým prostředím. Svět dítěte a dospělého se prolínají a vytvářejí originální a poutavou atmosféru knihy. „*Celá novela je baladickým obrazem sblížení s neznámým prostředím v průběhu prvního roku, obrazem viděným především očima*

⁷¹ SOLDAN, F. *Podivný příběh z Jeseníků*. In *Večerní Praha* 20, 1974, č. 40, s. 6.

⁷² KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 177.

⁷³ KÖRNER, V. *Adelheid. Zánik samoty Berhof. Zrození horského pramene*. Praha: Dauphin, 2006. s. 379.

staršího z chlapců, Ondry. Zároveň je symbolickým podobenstvím o dvojím synovství: o tom, které by se neštítelo ani vraždy svého otce a o tom, pro něž je otec i dávno po smrti pramenem věčné touhy a světla,“ napsal ve své recenzi Jan Lukeš.⁷⁴

Ze všech *Podzimních novel* je právě *Zrození horského pramene* knihou nejlyričtější a také silně autobiografickou. Promítají se do ní autorovy zážitky z dětství, úvodní část knihy je vlastně skutečným příběhem samotného spisovatele (pouze jména jsou fiktivní). Kniha je plná tesklivých vzpomínek na otce, vzpomínek na poslední válečné události a příchod do Sudet. Zmiňována je zde i nemoc, kterou Körner jako malý prodělal. Není pochyb, že právě v této knize se Körner hluboce vyrovnává se svými bolestnými vzpomínkami, s oním osudným 7. květnem 1945, kdy ve „čtyři hodiny odpoledne umřela jedna rodina, aby žila dál bez jediného, aby se ještě plahočila a trápila v novém životě.“⁷⁵ Právě v této knize se také nejsilněji projevuje autorova láska k rodné Moravě a lyrickým obrazům krajiny je zde věnováno nejvíce prostoru.

⁷⁴ *Tvorba*, 1980, č. 36, s. 6.

⁷⁵ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 17.

6 ANALÝZA PODZIMNÍCH NOVEL SE ZAMĚŘENÍM NA OBRAZY KRAJINY A JEJICH FUNKCI

Nyní se dostáváme k hlavní části diplomové práce – k analýze novel *Adelheid*, *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene*. Dlouho jsme se rozmýšleli, zda provést analýzu každé novely zvlášť, nebo je spojit dohromady a provést analýzu souhrnně. Vzhledem k tomu, že novely spojuje mnoho společných znaků, že jsou si v jistých ohledech podobné, rozhodli jsme se nakonec pro variantu druhou. Zároveň je však každá novela něčím výjimečná, každé dominuje něco jiného, např. v novele *Zánik samoty Berhof* hraje stěžejní roli pochmurná atmosféra sychravého podzimu a měnící se povětrnostní podmínky, *Adelheid* zaujme především svou symbolikou, v knize *Zrození horského pramene* autor nejvíce prostoru věnuje lyrickým popisům krajiny dětství a poukazuje na válkou zničenou krajinu. Proto místy komentujeme i každou novelu zvlášť.

V případě novel *Adelheid* a *Zrození horského pramene* vycházíme z jejich prvních vydání, tedy *Adelheid* z roku 1967 a *Zrození horského pramene* z roku 1979 (viz příloha 3). U knihy *Zánik samoty Berhof* vycházíme z regionálního vydání z roku 2005 (viz příloha 3). Rovněž jsme pracovali se souborným vydáním novel, které vyšlo v nakladatelství Dauphin v roce 2007.

Předně se tedy zabýváme analýzou těchto tří novel, místy jsme si ale dovolili připomenout také knihu *Slepé rameno*, kterou s *Podzimními novelami* spojují nejen události roku 1945 a krajina Körnerova dětství, ale i řada dalších prvků (některé motivy, symbolika, jazyk). Proto je občas pro srovnání uváděna i kniha *Slepé rameno*. I v tomto případě vycházíme z prvního vydání knihy z roku 1965 (samostatně kniha vícekrát vydána nebyla).

6.1 Místopis

Novely *Adelheid*, *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* jsou autobiografické a částečně mají dokumentární charakter. Ve všech knihách se příběhy odehrávají na skutečných místech, která Körner osobně dobře znal a která jsou spjata s jeho dětstvím a mládím. Körner zasazuje své příběhy vždy do míst reálných a obvykle

uvádí i jejich přesné názvy. Ať už jde o obce, horské vrcholy, vodní toky, památky, které Körner zmiňuje, většinou je nalezneme na mapě.

Příběhy *Podzimních novel* jsou zasazeny do skutečných obcí severozápadní Moravy - Černé Vody, Branné a Strážné. Zmíněné obce se nacházejí v odlehlých údolích obklopených horskými vrcholy Hrubého Jeseníku, Rychlebských hor a Orlických hor. Za války byly tyto obce německé. Po odsunu zde zůstalo mnoho opuštěných obydlí, která postupně začala chátrat, obce zpustly a počet jejich obyvatel se snížil až o polovinu.

Novela *Adelheid* se odehrává v obci **Černá Voda** (viz přílohy 4, 5), která se nachází v jesenickém okrese, pouze pár kilometrů od polských hranic, na východním okraji Žulovské pahorkatiny. Za války nesla Černá Voda německý název Schwarzwasser (Körner uvádí Schwarzbach).⁷⁶ Obec je skutečně velmi malebná, obklopená zalesněnými kopci a pahorky, četnými potoky a potůčky a rozlehlými vodními plochami. Krásy zdejší přírody autor sem tam připomíná (obvykle očima Viktora Chotovického), není jim však věnována taková pozornost jako v následujících dvou novelách. Přední místo zde zaujímá symbolika a pohled do raněné duše člověka. Nejpodstatnější část příběhu se odehrává v místním pozdně renesančním záměčku a jeho okolí. Hodně místa je věnováno popisům interiéru i exteriéru zámku. Zámek z konce 16. století s kaplí, věží, stájemi a obytnými budovami tvořícími velké nádvoří v Černé Vodě skutečně stojí a dnes patří k významným pamětihodnostem obce (viz příloha 5).

Z hlediska místopisného je zajímavá druhá novela *Zánik samoty Berhof*. Samota Berhof je umístěna kdesi do lesů nedaleko obce Kolštejn, tedy dnešní Branné (viz přílohy 4, 5). **Brannou** najdeme v okrese Šumperk (severně od Hanušovic) v nadmořské výšce 633 m. Dnes jde o místo řídké osídlené, turisty však často vyhledávané. Branou totiž obklopují nejvyšší vrcholy Hrubého Jeseníku. Po značených cestách se můžete přímo z obce dostat na Šerák, Keprník, Vozku, Ramzovou a dokonce až na Praděd.⁷⁷ Okolní krajina, všechny vrcholy, řeky, obce, které autor popisuje, jsou reálné. Samotná samota Berhof je ale pravděpodobně objektem smyšleným. Podle detailního popisu v úvodu knihy si však můžeme velmi dobře představit, kde asi měla stát.

„Kdo se vydá z bývalého Kolštejna po staré cestě k horám, dojde k místům, kde je několik obrovských balvanů. V dávných dobách je tu prý nakupil čert pro svoje potěšení.

⁷⁶ MELZER, M. – SCHULZ, J. A KOL. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1993. s. 220.

⁷⁷ MELZER, M. – SCHULZ, J. A KOL. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1993. s. 206.

Jsou opršelé, zvětralé trvalou nepřízní horského povětří, většinou ukryté v mraku. ... To místo se jmenuje Vozka a ze všech okolních vrcholů je nejponuřejší. ⁷⁸

Samota se tedy měla nacházet někde v okolí vrcholů Vozka a Keprník. V oněch místech dnes najdeme zbytky po několika zchátralých samotách a můžeme se jen domnívat, která z nich by mohla být samotou Berhof. Podle Körnerova popisu by to měla být ta samota, která „stávala nejdál v horách, v místech kde končila poslední sjízdná cesta,“ samota, za níž se „zvedá hora jako strmá stěna.“ ⁷⁹

Skutečně dokumentární charakter má poslední z novel - *Zrození horského pramene*. Její příběh se odehrává v lesích a horách okolo osady Šumvald (Schonwald). Jde o dnešní obec **Strážnou** (viz přílohy 4, 5), která leží na pomezí Orlických hor a Zábřežské vrchoviny ve výšce okolo 600 m n. m.. Strážná je dnes odlehlou, řídko osídlenou osadou. V malém údolíčku obklopeném kopci zůstalo po odsunu Němců jen pár chalup a pouhá stovka obyvatel. ⁸⁰

„Na samém dně kopců našel věž kostela, stříbřitou šed' plechových a břidlových střech nalepených k sobě jako hliněné hnízdo vlaštovek. To byl jistě Šumvald...“ ⁸¹

Popisy okolní krajiny jsou zde nejdetailnější a nejpřesnější, pravděpodobně je to dáno silnou autobiografičností knihy. Zmiňovány jsou opět okolní vrcholy (Sněžná hora, Lázek, Ganksberg, Suchý vrch, Králícký Sněžník), místní řeky a potoky (Frýzava – dnešní Březná, Sázava, Šumvalák) i významné památky (klášter v Grulichu – Králíkách, ruiny kláštera Maria Krone, rozhledna na vrcholu Lázek, chata Cukrová bouda, kostelík v Šumvaldu – Strážné). Všechna zmiňovaná místa jsou skutečná a až na pár výjimek (snad se jedná o neoficiální názvy používané obyvateli této oblasti) je nalezneme na mapě.

Podstatná část příběhu se odehrává kolem „Cukrové boudy“, tedy v okolí chaty, ve které přebývá německý antifašista Alfred Bartl po svém návratu z koncentračního tábora. Cukrová bouda je popisována jako „kamenná chata se šindelovou střechou zatíženou balvany, příbytek opozdílů v horách, salaš pro zatoulaný dobytek, skrýš v holé nouzi.“ ⁸² Skutečně Cukrová bouda existuje, nebo je jako samota Berhof smyšleným objektem zasazeným do reálné krajiny? A je místní krajina skutečně tak nádherná

⁷⁸ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 5.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Oficiální internetové stránky obce: www.strazna.cz

⁸¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 204.

⁸² s. 167 tamtéž.

a „nedotčená“, jak ji autor popisuje, nebo jde o literární stylizaci? Rozhodli jsme se místa v knize popisovaná navštívit osobně.

Vydáte-li se z města Štíty na Cotkylty, dostanete se po desetakilometrovém prudkém stoupání až na vrchol Lázek s dřevěnou rozhlednou. Za dobré viditelnosti odsud spatříte všechny významné vrcholy Hrubého Jeseníku. Přímo pod vámi se rozprostírá malebné údolíčko schované mezi zalesněnými kopci. Uprostřed údolí se tyčí bílý kostelík s vysokou věží a kolem něj pár menších domků a chalup – Strážná, tehdejší Šumvald. Ačkoliv je horké léto, odoláváte silnému náporu větru a dýcháte syrový horský vzduch. Cesta klikatící se do prudkého kopce je po celé své délce lemovaná jeřáby s rudě červenými „pomeranči severu“ (Körnerovo označení jeřabin). Tedy přesně tak, jak popisuje Körner. Ve spodní části obce stojí rozcestník; vydáte se polní pěšinou, po červené, směrem k lesům. Po čtyřech kilometrech, přibližně uprostřed zalesněného kopce, jste v cíli. Kamennou chatu se šindelovou střechou, ve které pobýval pan Bartl, zde sice nenajdete, na jejím místě ale stojí dřevěná lovecká chata s nápisem „Cukrová bouda“, bohužel dnes poněkud zarostlá a neudržovaná (viz příloha 5). Ze skutečné Cukrové boudy si tedy autor pravděpodobně vypůjčil pouze název, krajinu kolem ní však zobrazil takovou, jaká opravdu je. Lesy jsou tu nádherné, skutečně neporušené, a zaposloucháte-li se, uslyšíte zurčení nedaleké říčky Březné (dříve Frýzava). Jako by pan Körner psal svůj příběh přímo na tomto místě a zakomponoval do něj vše, co vidí, slyší a cítí.

Körner tvrdí, že krajinu popisuje tak, jak si ji pamatuje z dob svého dětství. Když se dnes na tato místa vydáme, zjistíme, že není velký rozdíl mezi krajinou zobrazenou v knize a krajinou skutečnou, i když mezi nimi stojí víc jak půl století. Körner musel místní krajinu dokonale znát, s nadsázkou můžeme říci, že popisuje téměř každý kout, každý kámen, každý strom. Klidně se můžeme s knihou v ruce vydat na zmiňované místo a najdeme ho skutečně takové, jak o něm Körner píše. Jako by na onom místě seděl a obrazy, které před sebou vidí, rovnou zapisoval. I čtenář, který popisovaná místa nezná, si je může velmi živě představit a dozvědět se spoustu zajímavostí o místní krajině. Körner má velkou zálibu ve vyjmenovávání okolních kopců, vodních toků, obcí a památek.

„Když se to vzalo od jihu přes Sedlo, měl by být první Keprník, Šerák a při nich skrytý osamělý Vozka...ted’ však nemohla vrcholy poznat, v plechově modrém nebi se nějak celé

zmenšily a vzdálily, vypadaly spíš jako namalované na pohlednicích. Vzhlížela k nim totiž z opačné strany.“⁸³

„Všecku vodu bere Králický Sněžník, je to evropské rozvodí, pramen Moravy a jiných řek, další vrch je proto Suchý, protější zase Studniční, a tak je to i s menšími vrchy.“⁸⁴

Jeho knihy jsou do jisté míry také naučné. Pravděpodobně to není autorovým záměrem, ale čtenář se dozví mnoho užitečných informací a zajímavostí o okolní krajině a podnebí. Informativní složka se zřetelně uplatňuje např. v souvislosti s postavou Ondry Příbyla, kterého zkušený rodák Bartl seznamuje s jesenickými vrcholy a jejich názvy, se zdejšími zajímavostmi a zákonitostmi přírody, nebo také v souvislosti s postavou Ulriky, která v drsné krajině Jeseníků žije od raného dětství. Zajímavá je např. scéna, kdy Ondra Příbyl pozoruje z rozhledny (Lázek) okolní krajinu. Spatří před sebou krajinu „jako na dlani“ a jímá ho závrať nad všemi kopci, které odsud vidí.

*„Takřka ve své úrovni měl poslední zalesněné hřebeny, jejichž temena byla holá a všude pod nimi se krčili další vesnice a úvozy končící u osamělých statků. ...Viděl Krásnohorské sedlo, Králický Sněžník i sedlo k rovinám na polské straně, kdesi v dálavách se třpytila plocha vodního jezera. Kladsko nebo kus polského Slezska?“*⁸⁵

Obraz, který se Ondrovi naskytne, je opravdu věrný tomu, který z rozhledny skutečně spatříme.

V souvislosti s Ondrovým putováním krajinou se čtenář dozví i mnoho zajímavého o okolních památkách. Ondra navštěvuje zraněného Bartla v ošetřovně kláštera v Králíkách. Zaujmu ho velké klášterní schody, o nichž nám autor prozrazuje, že po nich věřící při procesích lezou po kolenou a každé odpočívadlo světlí jeden desátek růžence. Octneme se také u sochy sluněte na vrcholu Králického Sněžníku, přičemž se malý Ondra pozastavuje nad tím, proč zde někdo postavil právě sochu slona. Zavítáme i na pozůstatky Maria Krone, který, jak autor zmiňuje, je nejstarším klášterem na severní Moravě a nachází se v místech, kde se vlévá řeka Březná do Moravské Sázavy.⁸⁶

Körner má dokonalý pozorovací talent. Všimá si často věcí a situací, které bychom normálně opomíjeli. Je to dáno tím, že autorovi hrdinové (a vlastně i autor sám) jsou

⁸³ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 115.

⁸⁴ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 178.

⁸⁵ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 205.

⁸⁶ s. 262 tamtéž.

zasažení těžkou životní událostí, a „zasažený člověk vidí věci, které by normálně opomíjel. Má čas přemýšlet, protože už mu nezbyvá mnoho času.“⁸⁷

Jelikož se příběhy odehrávají v oblasti za války převážně německé, používá Körner často **německé místopisné názvy**, které se tehdy používaly (např. Edelmannskapp, Vogelsberg, Wachberg, Gansberk). Někdy u těchto německých názvů uvádí i jejich český ekvivalent, jindy je zmiňován pouze název německý. Po válce se začaly používat názvy české, vytvořené nejčastěji na základě doslovného překladu (Schneeberg – Sněžná hora, Schwarzwasser – Černá Voda, Zuckerbaude – Cukrová bouda), některá místa, jejichž český název zněl příliš německy, byla přejmenována úplně (Schönwald – Šumvald - Strážná, Goldenstein – Kolštejn – Branná, Freywaldau - Frýdvaldov - Jeseník).

Dokumentární charakter popisů v knize *Zrození horského pramene* je místy střídán idealizovaným líčením krás krajiny, se kterou má Körner spojené chvíle svého dětství. Některá místa jsou tedy zobrazena tak, jak je spisovatel vnímal jako dítě a jak se mu tedy vryla do paměti. Jako děti vidíme svět lepší, vždy se budeme rádi vracet do svého rodného kraje a vždy ho budeme vidět v jasnějším světle než kraje jiné. Např. oblast Hané, a zejména řeku Moravu, má spisovatel spojenou s krásnými vzpomínkami na svého otce. Jjí popis je tedy převážně idealizovaný. V úvodní části knihy *Zrození horského pramene* se několikrát objevuje lyrický obraz řeky Moravy, ke které spisovatel chodíval se svým tatínkem na ryby. V tomto ohledu mají Körnerovy prózy blízko k prózám Oty Pavla.

„Voda Moravy se leskne, kolébá. Je jasno, naposledy se blýskla třpytka a pláchla tichounce o řeku, zčeřila a poplašila hejno rybiho potěru. Sedíte s tatínkem na piliři a chytáte ryby. Ještě se zrcadlí oblouky u mostku a tichounce, úpěnlivě hledáte odrazy svých tváří na hladině a štíčí stín, kdy se odpoutá od dna....“⁸⁸

I když byla Haná v době spisovatelova raného dětství zasažená válkou, Körnerovi připadá toto období jako nejkrásnější v životě. Jako dítě ještě zcela nevnímá hrůzy války, má matku, milovaného otce a ke štěstí mu nic neschází. Patrné je to na samém začátku knihy *Zrození horského pramene*.

„Těch pár vzpomínek na otce zůstává překlidných, zakletých v jasu. Sotva hrst střepin jich zbyla, věkem však neslábnou, naopak přibývají na ostrosti a zatvrzele se zarývají hluboko v nitru. Mimo ně zůstává nezvěstná krajina dětství. Co bylo vůbec první? Snad vyschlé řečiště Moravy v poledním žáru, takřka nehybné v širokých rovinách Hané, snad

⁸⁷ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 38. (Film a doba, srpen 1986.)

⁸⁸ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 93.

*především ticho. Převeliké ticho sestávající ze zvuků, ze zvučení vážek a komárů nad říční hladinou, z chřestotu oblázků. Jen občasné šplouchnutí ryby proniklo tím klidem a ryb bylo tenkrát v řekách nespočet, zato pramálo rybářů i výletníků při březích: prostě **rajský mír, jaký dnes nenajdeš, protože tenkrát byla válka.**“⁸⁹*

S rodnou Hanou má tedy Körner spojené nejkrásnější zážitky svého života, ale bohužel i ten nejhorší – smrt otce. A právě ve chvíli, kdy Ondrovi Příbylovi zemře otec a je nucen odejít se svou matkou do Sudet, jako by se pohled na Hanou poněkud změnil. Autor ji staví do kontrastu ke krajině Jeseníků, a i když je horská krajina drsná, chudá a opuštěná, představuje obvykle pozitivum, na rozdíl od Hané, která je vnímána převážně záporně, neboť právě tam došlo k oné tragické události, která navždy zasáhla do života Ondry a samotného autora.

„Zase bylo slyšet skřivany a drozdy v polích za hřbitovem, zase se proháněly mráčky po obloze, tentokrát už mouchy neobtěžovaly. Nebyla tu žádná krev jako v květnu, také to byl mnohem čistší kraj než nížina Hané, ani takové vedro člověka nemořilo.“⁹⁰

Podobné srovnávání rovinaté Hané se zvlněnou horskou krajinou severní Moravy můžeme spatřit také v prvotině *Slepé rameno*. I zde představuje Haná ve srovnání se severní Moravou spíše negativum, neboť válečné události, které se zde odehrály, vzaly Viktorovi to nejdražší – ženu a ještě nenarozené dítě.

Je škoda, že ani jeden z filmů natočených podle Körnerových *Podzimních novel* se nenatáčel na skutečných místech, na kterých se odehrávají příběhy v knize. Film *Adelheid* se natáčel v obci Kryštofovo Údolí v Libereckém kraji a na zámku Lužec. Zánik samoty Berhof se z velké části natáčel v Polsku v osadě Kamieńczyk nedaleko českých hranic poblíž Petroviček v Orlických horách (v horách na české straně filmaři nenašli vhodnou samotu, která by odpovídala jejich představám). Záběry z městečka (Kolštejn) jsou z Nového Knína na Příbramsku. *Cukrová bouda* už byla natáčena v Jeseníkách, i když ne v okolí Strážné, ale na Šumpersku, v malé osadě Nová Seninka ležící nedaleko Starého Města.⁹¹

⁸⁹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 9.

⁹⁰ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 39.

⁹¹ Dostupné z: www.filmovamista.cz

6.2 Symbolické motivy

Nyní bychom rádi věnovali pozornost některým literárním motivům, které se v novelách často opakovaně objevují a mají v nich důležitý význam. I v tomto případě se zaměříme pouze na motivy, které se vyskytují v rámci popisů okolní krajiny.

Motiv bývá definován jako základní dynamická složka díla, která vytváří epickou dějovost nebo lyrické napětí. Označuje to, co se stane obsahem díla, a jeho směřování. Podle Borise Tomaševského, příslušníka ruské formální školy, je motiv nejmenší kompoziční a obsahová jednotka, která nese význam a dále je nedělitelná. Podobně pojímá motiv i Jan Mukařovský.⁹² Výběr motivů je jeden ze základních znaků, který charakterizuje autorský styl. Je podmíněn mnoha aspekty – jednak závisí na záměru autora, tedy na tom, co nám chce autor sdělit, dále působí literární žánr, vliv literárního směru či proudu, a nakonec také výběr předchozích motivů (výběrem jednoho motivu limitujeme možnosti výběru motivů dalších).⁹³ Motivy bývají vázány na důležitá slova v textu, případně na nosné představy.

Již samotná krajina Moravy je významným motivem. Objevuje se v různých dílech Körnera, stěhuje se z jednoho díla do druhého a vytváří jakousi souvislost mezi díly. Takový druh motivu označujeme jako *intermotiv*. Pasáže věnované moravské krajině obsahují celou řadu dalších motivů. Většinou se jedná o tzv. *motivы popisné*, neboť rozvíjejí oblast vnějšího světa, případně i *motivы dějové* - mají vliv na další průběh děje. Pozornost budeme věnovat motivům, které se v dílech často opakují. Mnohé z nich nejsou pouhou součástí lyrických obrazů krajiny a popisů okolního prostředí, ale skrývají v sobě něco hlubšího – upozorňují na nějakou významnou skutečnost, signalizují přítomnost nebezpečí, nebo jsou naopak příslibem pozitivní události. Jedná se tedy o jakési *symboly*.

Paul Ricoeur upozorňuje, že výraz symbol si lze vyložit mnoha způsoby. V literatuře za symbol považujeme výraz o dvojitým smyslu – doslovném a skrytém. Pod doslovným významem je skrytý ještě jeden smysl a ten je třeba dešifrovat. Symbol má tedy dva rovnocenné denotáty: původní skutečnost i skutečnost, která je symbolem naznačována.⁹⁴

⁹² In PETERKA, J. *Studijní texty k úvodu do literatury*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998. s. 240.

⁹³ PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. s. 102.

⁹⁴ In PETERKA, J. *Studijní texty k úvodu do literatury*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998. s. 74.

V rámci obrazů krajiny je jedním z nejčastěji se opakujících motivů **břidlicová střecha**. Lesk břidlicových střech je významnou součástí všech tří novel. Proč právě břidlicové střechy? Dříve totiž bývaly nápadným znakem severomoravských pohraničních obcí.

„Severomoravské vesnice se vyznačovaly zvláštní fotogeničností. V kontrastu bílé a černé. S břidlicovými střechami, které mění barvu podle světelné atmosféry. Když prší, jsou do černa, když svítí slunce, lesknou se jak šupiny ryby.“⁹⁵

Břidlice má vynikající izolační vlastnosti, je odolná proti větru, nepropustná proti dešti a sněhu a vysoce mrazuvzdorná. Právě proto se používá v drsných horských podmínkách. Navíc se tento přírodní kámen těží právě v Jeseníkách. Břidlice tedy neodmyslitelně patří k místní krajině. V Körnerových příbězích pokrývá nejen střechy obydlí, její úlomky nacházíme zapadlé v trávě i potopené na dně vodních toků. Její černá barva přispívá k dokreslení ponuré atmosféry příběhu, někdy také signalizuje zlo a nebezpečí.

„Na stezce k Vozkovi vystupoval kouř z horských samot a lesk břidlicových střech ukazoval zdaleka směr k lidským obydlím, ale nenabízel zbloudilcům odpočinku.“⁹⁶

„...všechny zdi byly obité břidlicí, zdaleka se leskly jako šupinaté břicho ryby, zvláště za dnů, kdy se kraj potápěl v slunci.“⁹⁷

Dalším významným motivem, ke kterému se autor rád a často vrací je **most**. Most v různých podobách je důležitou součástí Körnerových popisů krajiny, objevuje se v mnoha příbězích. Příběhem novely *Zánik samoty Berhof* nás doprovází můstek z březového dřeva, který na dálku svítí ve tmě, leskne se v poledním slunci i jasné měsíční záři. Tento mostek je zmiňován vždy tak nějak mimochodem a nehraje v příběhu žádnou podstatnou roli. Je pouze jakýmsi nápadným znakem zapomenuté samoty Berhof.

„Ulrika se otřásla chladem, od potoka čišelo. Noc nepokročila natolik, aby přestalo svítit zábradlí u můstku z březového dřeva.“⁹⁸

V knize *Zrození horského pramene* má most přes řeku Moravu hlubší význam. Je vzpomínkou na otce. Na most přes Moravu chodíval Ondra Příbyl se svým tatínkem chytat ryby, na mostě byl také tatínek nejen Ondry Příbyla, ale také Vladimíra Körnera, zastřelen. Most je tedy připomínkou minulých časů, okamžiků radostných i bolestných, a také jakousi nadějí a jistotou.

⁹⁵ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 31. (Film a doba, srpen 1986.)

⁹⁶ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 5.

⁹⁷ s. 85 tamtéž.

⁹⁸ s. 21 tamtéž.

„Mrtvo, v krajině cosi osiřelo. Mostek, jakých je v tomto koutě Moravy nespočet. Prajednoduchý, betonové konstrukce, s rezivým zábradlíčkem. ... ten mostek zazářil trochu opuštěně v místě, kde se říčka Valová vlévá do silného proudu Moravy. Sem chodíval tatínek na ryby, tady se mu to stalo!“⁹⁹

„Mostek tu zůstane časem zapomenut, ani ho není třeba jako připomínky. Jsou honosné pomníky a kříže, které se chtějí nad vším tyčit a vtírat žijícím; dost zbytečně; ty máš ten svůj v srdci.“¹⁰⁰

V novele *Adelheid* spatříme hned několik motivů, jež nesou symbolický význam. Symbolika hraje v knize velkou úlohu. Již samotný začátek příběhu je symbolický.

Viktor Chotovický přijíždí do obce Černá Voda. Aby si zkrátil cestu k zámečku, vydává se přes pole. Na křižovatce v poli spatří **kříž**, v němž jsou vryta písmena: *Est ist vollbracht! **Dokonáno jest!*** Tento nápis vyvolává představu míru, konce válečných útrap. Viktor vnímá klid a krásu okolní přírody a přemýšlí o své budoucnosti. Stezka ho najednou zavede do **žitného pole**, „*keré tu nikdo nesklízel. Klasy se ohnuly a vysypaly, hlína čekala na déšť nebo pluh. Pole ještě nikdo nepokosil, i když bylo největší v okolí. Proužky políček pod lesem byly kupodivu sklizené a zaplněné snopy. Tam všude byli lidé. Stařeny v tmavých sukních, muži bez ruky nebo nohy, a s nimi houfec jeptišek. Byly mladé, kosily žito a zpívaly přitom.*“ Zdánlivě se v příběhu nic neděje, lidé pokojně pracují, zpívají si, z oblohy k nám dolétá zpěv skřivana, všude vládne klidná atmosféra. Jaksi v kontrastu s tímto pozitivním naladěním ale stojí žitné pole. Proč je jako jediné v okolí nepokosené? Viktor se najednou zastaví, ocitl se uprostřed pole. Rázem utichl zpěv pracujících i trylkování skřivana, všichni stojí v naprostém tichu a sledují Viktorovo počínání. Toto náhlé ticho vyvolává ve čtenáři pocit, že něco není v pořádku, že se blíží nebezpečí. „*Teprve teď se podíval Viktor na zem před sebou. V žitě se leskla nášlapná mina, blízko ní spatřil další již zaprášenou. Stačil krok a šlápl na některou z nich. Stál v naprostém tichu.*“¹⁰¹ Ještě tedy nic neskončilo. Pozůstatky války jsou patrné na každém kroku. K této „symbolické situaci“ se vyjádřil také Petr Komenda.¹⁰² Upozorňuje především na to, že zde vystupují jakési pozitivní „indicie“, které jsou však lživé a mohou člověka vést do záhuby. Viktor měl však štěstí, že se těmito pozitivy nenechal zmást a včas si uvědomil nebezpečí.

⁹⁹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 18.

¹⁰⁰ s. 24 tamtéž.

¹⁰¹ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 20.

¹⁰² Symbolické situace v Körnerových Podzimmních novelách. In *Život je jinde...?* Praha, 2002. s. 272.

Samotný nápis „Dokonáno jest“ je podle Komendy indicie klamná, neboť navozuje dojem skončené války, ale v pohraničí nebezpečí stále přetrvává.

Ke **kříži v poli** se spolu s Viktorem ještě jednou vrátíme. Tentokrát na samém konci příběhu. Kříž, který Viktor mívá na svém příchodu do Černé Vody i odchodu z ní, tedy představuje jistý rámeček. Starý nápis v kameni „Dokonáno jest!“ ale nyní nelze přečíst, je schován pod sněhem, což svědčí o čemsi negativním, o špatném konci. Ještě totiž „*nic není dokonáno, a nic neskončilo - všechno jen pokračuje a bude stále pokračovat, protože není lásky, ani smíření.*“¹⁰³ Význam nápisu je tedy popřen. Zlo, které světu vládne, je nevyhladitelné.

Přesto má však příběh nakonec optimistické vyústění. Mladá dívka ukazuje Viktorovi nejkratší cestu přes dříve zaminované pole. Teď už tu miny nejsou a středem rozlehlého pole vede vyšlapaná pěšina – naděje na lepší budoucnost.

Takových symbolických „indicií“, které mají na něco poukazovat, před něčím varovat, najdeme v knize více. Zejména v prostředí zámečku, kde Viktor nyní žije a kde se setkává s Adelheid, jich spatříme rovnou několik. Hned při svém příchodu do zámku upozoruje Viktor nad vchodem **kovový zvonec**. Chce na něj zazvonit, ale zvonec se pouze zachvěje a nevydá žádný zvuk. Jeho kovové srdce někdo ustřelil. Zvon je tedy stejně poznamenaný válkou jako Viktor. Při každém návratu Viktorovi připomíná jeho osamělost a válečné šrámy. Stejně negativně působí i **maltézské kříže** zobrazené na věžích zámku. Proč se ale v knize tak často vyskytuje zrovna maltézský kříž? Tento osmihrotý kříž navržený ve 12. století je znakem Řádu sv. Jana Jeruzalémského (dnes Maltézského řádu). Později se stal symbolem rytířských ctností a symboly mnoha jiných řádů vychází právě z tohoto znaku.¹⁰⁴ Např. Řád německých rytířů používá jako svůj znak černý kříž ve stříbrném poli. Tento znak vychází rovněž z maltézského kříže a je mu velmi podobný. Za druhé světové války používali Němci tento kříž jako válečné vyznamenání a němečtí vojáci jej nosili připnutý na svých uniformách. Maltézský kříž bychom si tedy mohli dát do spojitosti s německým národem, tedy i s Adelheid. V příběhu jako by stál v protikladu k již zmiňovanému kříži křesťanskému a poukazoval na rozdíl mezi dvěma národnostmi, na nepropustnou bariéru, která stojí mezi Viktorem a Adelheid, a také na rizika, která plynou z intimního vztahu Čecha a Němky. Že doba je zlá a situace nelehká připomínají

¹⁰³ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 120.

¹⁰⁴ SCHWARZENBERG, K. *Heraldika*. Praha: Vyšehrad Praha, 2007. s. 162 – 167.

také osamělé **platany vrhající** temný **stín** na nádvoří zámku. Zmíněné tři motivy se v příběhu mnohokrát opakují a prolínají.

„Nad vršky platanů se přibližovala měděnková střecha, Viktor zpomaloval. Kam se vlastně vrací? K nebi se černají kříže německých rytířů, zvonec u vchodu je bez kovového srdce.“¹⁰⁵

„Vzrostlé platany kladly hluboký stín do průčelí, na dřevěných příčkách v omítce se napínalo a červenalo divoké víno, na obou věžičkách se rýsovaly ostré kříže maltézských rytířů...“¹⁰⁶

Své symbolické motivy, které neustále prostupují příběhem, má i novela *Zrození horského pramene*. Dominantním motivem, mohli bychom říci až *leitmotivem*,¹⁰⁷ knihy je **horský pramen**. Ten se v mnoha variacích neustále navrácí. Vladimír Novotný podotýká, že celá novela je vlastně „teskným vyličením zániku horského pramene symbolizujícího dobu, která dávno minula a ze které zůstal v lidské psychologii jen bezpočet nezahojených jizev a šrámů.“¹⁰⁸

Horský pramen objevil Němec Bartl již několik let před válkou, „v roce sucha a předčasné bídy“. Dlouhé dny putoval vyprahlou krajinou v okolí Cukrové boudy a hledal jakýkoliv pramének vody. Přece ho našel. V tu chvíli se spustily dlouho očekávané deště a příští noc se mu narodil syn Rudi. Cukrová bouda ožila. Do žulového obrubníku vedle pramene vytesal Bartl nápis: „*Glaube an die Heilkraft dieses Quells – Věř v zázračnou moc tohoto pramene.*“¹⁰⁹ Pramen má tedy symbolizovat nový život, novou naději pro lidstvo. Za časů války ale pramen zarostl travou a pomalu zanikl. Přišly zlé časy plné nebezpečí, krutosti a násilí, které přetrvávají ještě dlouhé měsíce po válce. Přece je však pramen znovu obnoven, zásluhou Bartla. A spolu s jeho znovuzrozením se rodí i nový čas. Smutek pomalu mizí, poválečné konflikty končí, krajinu ovládá mír a pro Bartla i Ondru začíná nový život. A snad je tu i naděje pro celý národ, pro celé lidstvo. A tato naděje tu bude vždy, i když se bude zdát už téměř ztracená. „*Ten zurčící pramének bude slyšet věčně, i když ho nebude vidět; nikdy nezamrzne, proudí i pod ledem.*“¹¹⁰

¹⁰⁵ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 66.

¹⁰⁶ s. 25 tamtéž.

¹⁰⁷ Leitmotiv je dominantní motiv z hlavních motivů.

¹⁰⁸ *Svobodné slovo*, 1979, roč. 35, č. 288, s. 5.

¹⁰⁹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 175.

¹¹⁰ s. 276 tamtéž.

V závěru knihy z úst samotného autora dozvídáme, že pramen vyschl v létě o rok později (1946), za velikého sucha a znovu už se nikdy neobjevil. „*Když jsem tam byl naposledy, zbyla tam sotva hromádka kamení zarostlá planým trním. Možná si pramínek vytryskl na jiném místě nebo se ukryl na čas v zemi.*“¹¹¹ Tato naděje lepších časů jako by tedy pominula. Snad je ale někde skrytá a je jen na nás, zda ji znovu najdeme. Téměř jako posláním zní Bartlova slova: „*Voda má čarovnou moc, čistí se sama. Ti noví na tom budou líp. Pro ně bude zase strom pouhým stromem a člověk jako člověk. Dokud si to nezkazí sami...*“¹¹² Je tedy na lidstvu samotném, jak naloží se svým osudem.

A ještě jednu zajímavost související s horským pramenem stojí za to zmínit. V závěru knihy, kdy autor vypráví o svém návratu do rodné krajiny a připomíná smutný osud zaniklého pramene, pronese větu: „*Každá voda mívala svůj hlas; a tahle mi už ani nezašeptala!*“¹¹³ Podobná věta se objevuje i v souvislosti s Bartlem již o mnoho stran dříve. „*Každá voda má svůj zvuk, ale tahle Bartlovi už nezurčela.*“¹¹⁴ Bartl přišel o svého syna, Körner o svého otce. Oběma jako by v onu nešťastnou chvíli život skončil. Oba také zažily hrůzy války (Körner jako dítě, Bartl jako dospělý) a oba jsou jimi poznamenáni na celý život. Svou „nadějí“ ztratili, zvuk „vody“ už neslyší.

Podzimní novely jsou plné **vody**. Zurčení řek, říček, potoků, horských pramenů i podzemních vod je slyšet odevšad. Jejich šum doprovází obyvatele horských samot na každém kroku, jsou jakýmsi záchytným bodem, neboť ukazují cestu ven z hustých lesů.

„*Co až člověka udeřilo, bylo to neustálé zurčení vody. Stékala ze všech strání a úžlabinek, snad ke každému stavení svádělo korýtko pramenitou vodu... To nesmírné proudění pramenů bylo jediným příslibem života v pozdní hodině.*“¹¹⁵

Zejména řeka Morava doslova protéká všemi příběhy a my sledujeme její proměny. Někdy je „zpeněná a zmatená“, jindy klidná, její proud je silný nebo se úží „*jak bystrina v ubývajících rovinách, zmenšená létem...*“¹¹⁶ Morava spojuje dvě krajiny Körnerova dětství – rovinatou Hanou i horskou oblast severozápadní Moravy. To si dobře uvědomuje i vdova Příbylová, která z Hané přichází do Jeseníků. Právě v řece Moravě vidí jakousi útěchu, drží se jejího proudu, protože ji spojuje s bývalým domovem. A věří,

¹¹¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 279.

¹¹² s. 177 tamtéž.

¹¹³ s. 279 tamtéž.

¹¹⁴ s. 177 tamtéž.

¹¹⁵ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 47.

¹¹⁶ s. 32 tamtéž.

že „po dlouhé pouti dojde až k prameni.“¹¹⁷ Svůj budoucí domov si vybírá v odlehlém místě zvaném Nová studna pod Sněžnou horou. V tom jménu spatřuje příslib naděje, šanci na nový spokojený život.

I voda má tedy místy symbolický význam. Čistá voda je příslibem naděje, lepších časů i nového života. Patrné je to např. v závěru knihy *Zánik samoty Berhof*. Ulrika odváží nemocného Erika na saních zpět k jeho matce. Na cestě ji doprovází veselé zurčení říčky.

*„Říčka jako radostné poselství spěchala před dětmi k lidským obydlím v údolích a měnila dívčino vyprávění v málo zřetelný šum. Přes veškerou nepohodu se tady valila dolů čirá voda; přehlušila všecko.“*¹¹⁸

Čirá voda tedy může znamenat naději - zlé časy pominuly, Ulrika odchází z domu, věří v lepší budoucnost, hodlá někde začít nový život, snad i po boku Erika - zároveň však může značit Erikovu smrt, tedy konec jednoho mladého, nevinného, „čistého“ života.

Dobré znamení je, pokud se ve vodě objeví pstruzi, neboť ti přežijí pouze ve vodě čisté.

*„Byl to dnes asi významný den, že se pstruzi objevili na svém oblíbeném místě v této roční době. Jako by sama příroda tušila změnu a nabízela poslední příležitost k zachování života, dokud se toky nepokryjí ledem.“*¹¹⁹

Některé symbolické motivy a situace jsou na první pohled těžko viditelné. Všimneme si jich třeba až při několikatém přečtení textu a zamyšlení se nad příběhem. Takovým motivem je např. **pták kroužící nad krajinou**. Představme si, že se zaujetím čteme nějakou napínavou pasáž příběhu, jsme ponořeni do dramatického děje, a náhle autor odbočí a upozorní čtenáře, že na obloze krouží pták. Zprvu nás tato informace zřejmě nepřekvapí, považujeme ji za jakési oživení vyprávění a nevěnujeme jí větší pozornost. Když však pozorně přečteme všechny tři novely, všimneme si, že tento motiv se vyskytuje víckrát. Ptáci nekrouží nad krajinou jen tak náhodou. Mají obvykle upozornit na místo, kde se nachází něco důležitého nebo nebezpečného, a ukázat k němu cestu. Např. Viktor spolu s vojáky hledá zraněného Adelheidina bratra, který má na svědomí vraždu nadstrážmistra Hejny. Na obloze krouží vrána. Autor sám podotýká, že je snad vede na určité místo v lese.

¹¹⁷ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 37.

¹¹⁸ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 150.

¹¹⁹ s. 132 tamtéž.

Vrána najednou začne kroužit ve větších obloucích – vojáci se blíží k pachateli. Když ho najdou, vrána naposledy zakráká a letí do údolí.¹²⁰

Nejčastěji se v novelách objevuje **vrána**, případně **kavka**. Buď krouží po obloze, nebo sedí někde poblíž místa hlavního děje, případně pouze slyšíme její krákání. Vrána byla již ve starém Egyptě spojována se smrtí, a to nejen kvůli své černé barvě, ale také proto, že požírala mršiny. Na bojištích byla považována za špatné znamení. Vnímání vrány (případně havrana, kavky a jim podobných ptáků) jako předzvěsti něčeho zlého přetrvává dodnes. Objeví-li se v Körnerově příběhu vrána nebo kavka, téměř vždy se přihodí něco nešťastného.

Podobným „skrytým“ symbolem je také **bílá lilie** v novele *Zrození horského pramene*. Vdova Příbylová prochází opuštěnou vysídlenou krajinou a náhle si všimne bílého liliového květu rostoucího u jedné ze samot. Zprvu nás tato informace nijak nezaujme, snad se nad ní vůbec nepozastavíme. V okamžiku, kdy se bílá lilie objeví ještě několikrát, zpozorníme. Teprve teď si snad všimneme toho, že bílá lilie roste snad u každé usedlosti a že je jediným květem, který na tomto opuštěném místě najdeme.

*„Snad u každé usedlosti svítil v mlze kvítek bílých lilií. Tady se léto hodně opozdilo, nebo ty květy někdo vysázel nedávno a opožděně se otevřely.“*¹²¹

*„A před fasádou se bělaly zase lilie, jinak nerostl kolem ani plevel. Divné místo. Jako by ty zdejší květy někdo záměrně přenášel a chodil ošetřovat i v lesní pustině.“*¹²²

Bílá lilie bývá znamením smrti a jako pohřební květina má symbolizovat věčnou lásku, trvající i po smrti. Takto ji také pravděpodobně vnímá vdova Příbylová. Bílá lilie jí připomíná smutek, stesk po zesnulém manželovi, osamělost a utrpení. Teprve ve chvíli, kdy lilie zvadnou, si v duchu oddechne a začíná věřit, že v této opuštěné drsné krajině přece jen najde štěstí.

*„I bílé lilie pod okny konečně zvadly. Nic z minula už tady nestrašilo.“*¹²³

Až na konci příběhu se čtenář dozví, proč zde bílé lilie rostly. Chasníci ze Šumvaldu a okolí bojovali na evropských frontách a mnozí zahynuli. Za každého z nich vysadily stařenky a nevěsty bílé lilie. Není chaloupky, kde by nezářil aspoň kvítek. Německé ženy se plíží setměním a tajně opatrují hynoucí lilie.¹²⁴

¹²⁰ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 111.

¹²¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 62.

¹²² s. 70 tamtéž.

¹²³ s. 79 tamtéž.

¹²⁴ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 121.

Josef Peterka jako jeden z druhů motivů zmiňuje *motiv signální*. Jeho varianty se v textu objevují v podobě nápodob, signálů. Zpravidla má-li tento motiv tragické ladění již na počátku, pak si ho obvykle zachová až do konce. Takovými signálními motivy by mohly být např. krákání vrány, květ bílé lile, temný platan vrhající stín nebo maltézský kříž zářící na věži zámku. Některé z těchto signální motivů bychom mohli podle Peterky nazvat až *mysteriózními*, neboť jejich skutečný smysl nám zůstává až do konce příběhu skrytý, můžeme se o něm pouze domnívat. Vznáší se tedy nad ním jakési tajemství.¹²⁵

Velkou pozornost věnuje Körner **slunci a jeho proměnám**. Slunce nás doprovází všemi příběhy, je důležitou součástí děje. Vychází, zapadá, mění svůj jas, sílu i barvu v závislosti na denní době, ročním období či dokonce na okolní situaci.

„Sluneční světlo se změkčilo. ... Slunce poklidně pražilo do okna.“¹²⁶

„Sluneční jas nad zámeckými palouky se srážel do chladnějšího oparu.“¹²⁷

Zářící slunce je všudypřítomné, jeho paprsky prosvětlují každý kout, dokonce i „*odstávající uši nemocného Martina*.“¹²⁸ Körnerovo vnímání slunce je v čemsi zvláštní. Slunce je mocné, až málem posvátné, jako by neustále dohlíželo na lidské osudy, dokonce do nich i zasahovalo.

„Vysoko nad usedlostí se vznášelo trylkování skřivana. Zalétl si v krásném dnu až do hor. Ulrika vzhlížela k obloze, aby si ho nad sebou našla. Slunce ji však oslepilo a dalo jí napomenutí, že kráčí za matčinou rakví.“¹²⁹

Slunce představuje obvykle pozitivum. Svítí-li nad krajinou jasné slunce, vládne v příběhu klid a mír, nic zlého v tu chvíli neočekáváme, zkrátka: „*Svatý kraj, když svítí slunce*.“¹³⁰ Někdy však jeho pozitivní síla stojí v protikladu k lidskému utrpení. Slunce silně září i přes veškeré zlo, které na světě vládne, a snad se i vysmívá lidským slzám.

„To prokleté sluníčko si svítilo z kopců, jako by žádná nemoc v krajině nebyla.“¹³¹

„Kolem kvetou louky spějící k vrcholu nového jara. V krajině je mír, vlídno, jen trochu moc slunce pro ty, kdo se musí plahočit ve smutečných šatech. ... Zrající žito a pásy zeleně si přejí nejmíc, aby bylo vše opět zapomenuto...“¹³²

¹²⁵ PETERKA, J. *Studijní texty k úvodu do literatury*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998. s. 240.

¹²⁶ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 34.

¹²⁷ s. 36 tamtéž.

¹²⁸ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 128.

¹²⁹ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 29.

¹³⁰ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 112.

¹³¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 129.

¹³² KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 21.

V novele *Adelheid* každá kapitola začíná východem slunce a končí jeho západem. **Střídání dne a noci** je tedy další zajímavostí a dalším významným motivem.

„Pás světla pronikal skulinou v okenici až k posteli. Viktor vnímal překotné pohvizdování kosů, dotírající k němu ze zahrady.“¹³³

„Šeřilo se brzy, mraky se spojovaly a za chvíli nebylo vrcholky kopců vidět. Od platanů se blížila tma.“¹³⁴

Pozornost je věnována také **obloze a jejím proměnám**. Barva oblohy, její vzhled koresponduje s momentální náladou příběhu i charakteru lidí.

Těžko si lze představit jesenickou krajinu bez hustých rozlehlých zelených lesů. **Lesy** zde pokrývají více než polovinu plochy a v minulosti byly podstatným zdrojem obživy. Proto i v *Podzimních novelách* zaujímají značnou část pasáže věnované místním lesům. Právě v lesích se odehrává velká část příběhů. Lesy poskytují lidem útočiště, skrývají velké přírodní bohatství, ale také nebezpečí v podobě ukrytých min a toulajících se „vlkodlaků“. Körner upozorňuje na jejich nesmírný význam pro člověka i přírodu, obdivuje jejich sílu i krásu, ale zároveň také upozorňuje na jejich ničení (zejména zásahy války) a nepřímo vyzývá k jejich ochraně.

Každé z *Podzimních novel* dominuje určitý strom, který se stává mnohokrát opakujícím se motivem. V *Adelheid* je to platan vrhající stín na nádvoří záměčku, v *Zániku samoty Berhof* se několikrát objevují „ponuré“ chvojky a tisy, ve *Zrození horského pramene* obdivujeme vzácné „jedlové velikány“.

V souvislosti se symbolikou připomeňme také novelu *Slepé rameno*. Již samotný název novely a také jméno hlavního hrdiny (Vojtěch Windfeld) jsou symbolické. Windfeld znamená v překladu „větrné pole“, a to vystihuje charakter Windfelda – nejistého, tápajícího, neschopného zařadit se do společnosti.¹³⁵ Windfeld nechce být pouhým „slepým ramenem svého osudu“. Touží něco změnit, vykonat nějaký odvážný čin, být něčím užitečný, dát svému životu smysl a být prospěšným. Často se opakují dva motivy, které by rovněž mohly nést skrytý význam: bílý anděl a černá vrána. Bílého anděla, sochu stojící na střeše hřbitovní kaple, bychom mohli chápat jako symbol smutku, ale také jako ochránce, patrona, který bdí nad lidskými osudy. Bílý anděl je zmíněn vždy ve chvíli, kdy se rozhoduje o něčem důležitém. Zajímavostí je, že tento anděl skutečně i dnes stojí

¹³³ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 21.

¹³⁴ s. 69 tamtéž.

¹³⁵ DOKOUPIL, B. *Slovník české prózy 1945 – 1994*. Ostrava: Sfinga, 1994. s. 179.

na střeše kaple zábřežského hřbitova. Odráží se tedy v Körnerových vzpomínkách a také v jeho díle. Černá vrána se objeví vždy ve chvíli, kdy se blíží něco zlého. Její zakrácání uslyší Windfeld přesně v ten okamžik, kdy je na druhém břehu Moravy zabita jeho žena Broňa.

6.3 Válkou poznamenaná krajina

V *Podzimních novelách* válkou netrpí pouze Körnerovi hrdinové, ale celá příroda. I ona je vystavena hrůzným krutostem války, ze kterých se bude vzpamatovávat ještě dlouhou po jejím skončení. Toto „utrpení“ je o to horší, že příroda za nic nemůže, je proti lidskému zlu naprosto bezbranná.

V Körnerových příbězích „středověkých“ je příroda většinou zobrazena přímo ve víru válečných událostí, v *Podzimních novelách* jde především o krajinu „poválečnou.“ Válečné boje sice postupně utichají, stopy po nich tu ale zůstaly. Mnohé jsou patrné již na první pohled - do povětří vyhozené kolejnice, výstražné tabule s nápisy „NEBEZPEČÍ SMRTI“, stopy po střelách těžkého kulometu, v příkopech pohozené vojenské přilby a uniformy, ale především ticho. Převeliké „ticho po člověku.“ To byl hlavní znak pohraničních obcí po válce. Všude zůstaly opuštěné domy po Němcích, jejichž odchod byl tak rychlý, že vše zůstalo tak, jako by si odskočili jen na chvíli. Zbylí obyvatelé zůstávají se strachem schovaní ve svých domovech, protože nebezpečí ještě nepominulo.

„Z vesničanů nebyl na návsi nikdo. Okna statků zakrývaly houně a staré zatemňovací rolety z války, ve dvorech neviděl slepice ani psy, nic živého. Jen z komínů stoupaly praménky kouře a ztrácely se v jasném nebi.“¹³⁶

K této tiché, lidmi opuštěné krajině se autor mnohokrát vrací. Nezvyklý obraz opuštěných pohraničních vesnic nosí ve svých vzpomínkách a nejzřetelněji tyto vzpomínky promítá do novely *Zrození horského pramene*. Vdova Příbylová přichází s chlapci na samotu poblíž Šumvaldu. Naskýtá se jí zcela neobvyklý pohled. *„Vesnice byla mrtvá, jak vylidněná nevládným večerním světlem. V žádném okénku se nerozsvítilo, z žádného komína se nezakouřilo. Pes nezaštěkal, jako by si obyvatelé osady odskočili na výroční*

¹³⁶ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 113.

jarmark, a ne navždy. ... Vše bylo přichystáno, jako by byli očekáváni, na stole v hrnku seschlý zbytek žitné kávy, v parapetu mezi okny petúnie...cizí hodiny odbíjely.“¹³⁷

Výborně tuto skutečnost vystihl Petr Komenda, podle kterého je krajina českého pohraničí krajinou samoty, periferií, hranicí, místem, v němž se sobě odcizily dva národy. Je to země nikoho: Němci byli odsunuti a Čechům jako by krajina nepatřila.¹³⁸ Nepřítomnost lidí je znát nejen na prázdných staveních, ale všude kolem.

„Ovocné stromy se prohýbaly tíhou jablek, která nikdo nesklidil, po škarpách a dvorcích se válely hrušky. Přetížené větve mnohde popraskaly a ležely přes plot. Nic živého neobjevila, ani zatoulaného psa či slepici....“¹³⁹

Atmosféra poválečného pohraničí je plná napětí. Ani po válce se lidé necítí v bezpečí. Co chvíli zazní krajinou ohlušující výstřel. Körner zmiňuje tyto okolnosti s takovou samozřejmostí, jako by ke zdejší krajině nerozlučně patřily.

„Z kopců se ozývaly výstřely. S ozvěnou doznívaly v protilehlých stráních, přidávalo se k nim docela veselé zurčení vody v potoce a z křovin přemnohé ptačí hlasy. Nastával zatím nejhezčí den letošního podzimu. Tráva osychala a slunce už svítilo na bystřinu.“¹⁴⁰

Následky války lze spatřit na každém kroku. V lesích a polích se stále válejí miny, řeky a podzemní vody jsou znečištěné naftou, tráva zkysla, původní porosty zcela vymizely. A tyto hrůzné, smutné „pozdravy z války“ stojí v protikladu ke krásám krajiny. Válkou trpí vše živé, nejen lidé, ale také rostliny a živočichové – ani ti nejsou v bezpečí.

„První poválečné jaro začínalo. V lánech se válely pancerfausty, německé helmy a mundúry, stohy pušek. Tanky v klíčící pšenici, trychtýře po bombách, na dně prosakovala voda. Také poničené vagóny při náspech, D přeškrtnuté, orlice přetřené vápnem.... a zase tanky, tentokrát v malinovém křoví, slída z letadel, rezivějící nábojnice, krvavé maliny a ohořelé pláty...“¹⁴¹

„Zčistajasna se prorval tichem hrozivý zvuk, země se otrásla a výbuch ohlušil vše. ... V prostředku mýtiny se drolilo kamení a padalo do jícnu díry, kde se kouřilo z trupu nebohé srnky. Šlápla na minu. Sojky opožděně alarmovaly les a příroda se rychle přenesla nad zkázou, mravenci i hrobařící se vraceli na své dráhy po uschlých kmenech, stěhovali

¹³⁷ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 52.

¹³⁸ Symbolické situace v Körnerových Podzimních novelách. In *Život je jinde...?* Praha, 2002.

¹³⁹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 131.

¹⁴⁰ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 27.

¹⁴¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 25.

*se k tělu roztrhané srny, ptáci ještě neusedali a lesy se dralo slunce, jako by si nejvíc přálo, aby byla chvíle zmaru opět překlenuta.*¹⁴²

Z těchto válečných útrap se příroda snaží ze všech sil vzpamatovat. Jako by se snažila co nejrychleji zapomenout a skrýt všechny válečné „rány“. Rychle rostoucí tráva pomalu skrývá odhozené zbraně, přilby i mrtvá těla. Otvory po střelách pomalu zarůstají mechem, až po nich nezbude nic. Příroda ale sama na všechno nestačí, potřebuje pomoc člověka. A tak pan Bartl chodí lesem, sází nové porosty, stará se o opuštěná stavení, chlěvy i zanesený vodní pramen. Körnerova díla v sobě nesou nadčasovost a skrývají jakési poslání. Autor upozorňuje na ničení krajiny a vyzývá lidi, aby se zamysleli a přírodě pomohli. Někdy je tato výzva skrytá, jindy ji sděluje přímo.

*„Jestli převládne zlo a lidi budou dál ničit sebe a přírodu, bude zle. Příroda se jich začne štítit, vypne na nějaký čas a bude dělat mrtvou, země se načas zavře, vody budou jako neživé, ztratí se, vypaří, těm je to fuk, co je pro přírodu deset nebo dvě stě let, epizoda, jednou se otřepe a zbaví se lidí jako štěnic a bude žít nanovo, čistá a svatá bez lidské havěti. To je celá perspektiva...“*¹⁴³

Tohoto humánního charakteru Körnerových knih si velmi ceníme. Příroda netrpěla jen válkou, trpí pořád. Zásahy člověka do krajiny jsou stále výraznější. Prostřednictvím svých obrazů krajiny upozorňuje Körner na jeden z nejvýznamnějších problémů současné společnosti. Na tento problém poukazuje spisovatel i v televizním pořadu *Čtenářský deník* v dílu věnovaném knize *Údolí včel*.¹⁴⁴ Příroda se podle něj „musí v současné lidské společnosti zbořit. A taky se zboří. Všechny ty tsunami byli jen předehtou.“ Přírodu je třeba chránit, neboť je „poslední nadějí pro člověka.“

Válkou poznamenaná krajina severomoravského pohraničí je důležitým motivem zejména v knihách *Adelheid* a *Zrození horského pramene*. V novele *Adelheid* je dokonce obraz devastované krajiny vnitřně spjatý s osudem stejně „devastovaného“ člověka. Na každém svém kroku spatřuje Viktor pozůstatky války. Příroda je stejně jako on válkou postižena. Z některých útrap se časem vzpamatuje, jiné zůstanou navždy.

Zobrazení poválečné krajiny se Körner věnuje již ve své prvotině *Slepé rameno*. Zde se setkáváme s devastovanou krajinou Hané, kde byli válečné boje ještě mnohem horší než

¹⁴² KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 173.

¹⁴³ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 26.

¹⁴⁴ Česká televize 2008.

v oblasti pohraničí. Smrt a kruté „pozdravy“ z války jsou stavěny do kontrastu ke krásám místní přírody.

6.4 Podnebí a jeho funkce

Důležitou úlohu v *Podzimních novelách* sehrává podnebí a změny počasí. Podnebí severomoravského pohraničí je velmi proměnlivé. Díky velkému rozpětí nadmořských výšek jsou zde výrazné podnebné rozdíly na poměrně malé vzdálenosti. Je tedy zcela normální jev, že na jednom místě svítí slunce a vládne bezvětří a o deset kilometrů dále je teplota o několik stupňů nižší, slunce je schované za mraky a fouká studený vítr. Nejdřívější podnebí vládne na Pradědu a v jeho okolí – vůbec se zde nevyskytují letní dny s teplotou nad 25° C a mrzne často i v létě. Pro celou oblast Hrubého Jeseníku jsou typické vydatné srážky, husté těžké mlhy a silný vítr, který nezřídka dosahuje rychlosti mohutné vichřice. Už v nadmořských výškách kolem 500 m n. m. je bezvětří spíše výjimečné.¹⁴⁵ Právě tato specifika místního podnebí a výrazné a rychlé změny počasí dokázal Körner výborně popsat a zakomponovat do svých příběhů; a právě povětrnostním podmínkám měnícím se nejen v souvislosti s nadmořskou výškou, s přechody ročních období a střídáním dne a noci, ale zcela neobvykle také v souvislosti s lidskými osudy, věnuje velkou pozornost.

Spisovatel místní podnebí velmi dobře zná a s jeho specifiky seznamuje čtenáře. Körnerovi hrdinové žijící v horských samotách zdejšímu drsnému podnebí již přivykli a náhle změny počasí je nezaskočí. Podle oblohy a síly větru dokáží odhadnout, jak asi bude v příštích dnech a hodinách.

„Děšť visel ve vzduchu neodvratně, kupil mračna nad hřebeny, tam se vyřadí nejdřív a dole to bude trvat celé týdny.“¹⁴⁶

„Sotva skončily lesy, ukázalo se slunce i na silnici. Mnohem ostřeji než včera, a bylo navíc nezvykle chladno. Jas dívce napovídal, že dnešní den bude možná poslední v řadě bezmračných. Kdoví, zda už navečer nepřijde vítr, děšť nebo první sníh.“¹⁴⁷

¹⁴⁵ MELZER, M. – SCHULZ, J. A KOL. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk, 1993. s. 26.

¹⁴⁶ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 62.

¹⁴⁷ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 111.

Nově příchozí obyvatelé však může horské počasí pořádně překvapit, jako např. vdovu Příbylovou, která je nucena vyrovnat se nejen se svým novým domovem, těžkým životem bez manžela, opuštěnou krajinou, ale také právě s drsným horským podnebím.

Jak už bylo zmíněno, novely *Adelheid*, *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* se odehrávají na podzim – začínají pozdním létem a pomalým příchodem podzimu, a postupně, den po dni sledujeme zhoršování počasí až do příchodu kruté horské zimy. Körner má vynikající pozorovací talent. Na přírodě si všímá každého detailu, každé nepatrné změny kterou přináší postupný pomalý příchod podzimu.

„*Celý park se nořil do tklivějších nádechů zářijového dne, stráž pod lesem se zbarvila vřesem a psí víno na omítce bylo krvavější, a kraj byl naplněn přívětivým klidem.*“¹⁴⁸

Největší pozornost podnebí a povětrnostním podmínkám je věnována v knize *Zánik samoty Berhof*. Příběhu dominuje šedá, pochmurná atmosféra plná husté mlhy, deště a chladu. Jak napsala Hana Hrzalová v Literárním měsíčníku, „*Körner dovede vytvořit atmosféru horského podzimu, obraz osamělých statků, zahalených do mlhy a deště, obraz nevlídné sychravosti, která panuje v kraji a která prosakuje do velkých, neurovnaných, odraných místností berhofske samoty.*“¹⁴⁹ Zprvu se ještě často objevuje slunce. Jeho jas a síla však s přibývajícimi dny slábne. Později se stále častěji hlásí o slovo déšť a vítr. Dešti a jeho proměnám je v novele věnována velká pozornost. Mění se jeho hustota, síla i zvuk. Pro déšť používá Körner rozličných výrazů – někdy *prší*, *jindy lije*, *mží* nebo *krápe*, *prší pravidelně, jako by zvuk kapek neměl nikdy přestat*, *jednou prší tiše, jindy s duněním*. Pršet začíná pozvolna, postupně déšť nabývá na intenzitě.

„*Dopadalo to na dvůr, stévalo z břidlicových střech a crčelo v korytku u stavení. Necky přetekly. Toky potoků šuměly mnohem průbojněji, vodu nestačily pobrat žlaby.*“¹⁵⁰

Těžká mračna se kupí nad hřebeny hor, kde se vyřadí nejdřív a v údolí pak prší třeba i celé týdny, než se liják definitivně vybije. Takový koloběh provází životy Körnerových hrdinů v novele *Zánik samoty Berhof*, ale i v novele *Zrození horského pramene*.

Zobrazení podnebí obvykle slouží k dokreslení koloritu jesnické přírody, nebo je takto umocňována momentální nálada, která příběhu vládne, případně je takto stupňováno napětí. Někdy má ale podnebí a počasí hlubší význam. Souvisí s lidskými osudy,

¹⁴⁸ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 41.

¹⁴⁹ *Literární měsíčník*, 1074, roč. 3, č. 4, s. 102 – 103.

¹⁵⁰ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 94.

koresponduje s nimi, kontrastuje, nebo upozorňuje na blížící se nebezpečí, na významnou změnu v lidském životě. Uvedme si nyní pár příkladů.

Tlupou werhwolfů byl zavražděn starý Florián. Jeho tělo leží zkrvavené na dvoře chalupy. A náhle vyjde slunce a silně září navzdory krutému lidskému údělu a utrpení. „*To byl asi masakr.... A zrovna se dělá tak hezky!* - Řekl Lašica.“¹⁵¹ Vždy v souvislosti se smrtí nebo se zásadním přelomem v lidském životě dojde v příběhu k náhlé změně počasí. „*Kdesi na konci zabláceného dvora se černalo zabitě lidské tělo. Teprve nad ním si obyvatelé Berhofu uvědomili, že déšť venku ustal.*“¹⁵²

Zajímavá je také situace v jedné z kapitol novely *Adelheid*. Viktor s Adelheid se prochází zimní krajinou. Autor upozorňuje, že je „*neobvykle jasno, po dlouhé době jsou viditelné hory*“. Jde o šťastný okamžik – alespoň na malou chvíli se mladému páru podařilo prolomit silnou národnostní bariéru a nachází k sobě cestu. Šťastná chvíle končí v okamžiku, kdy potkají místního nadstrážmistra Hejmalu, který Viktora ostře odsoudí za jeho intimní vztah k Němce a bariéra stojící mezi nimi opět vzroste. Adelheid smutně odchází; a náhle se nebe zatáhne, vítr zesílí, vrchol kopce Edelmannkopp zmizí v mraku a nebe je teď „*o něco tmavší než sníh.*“¹⁵³ Mladým milencům rozdílných národností není souzeno žít pokojně spolu.

Zobrazení povětrnostních podmínek může mít i dvojí význam – skutečně vyslovený i skrytý, metaforický. Taková situace se objevuje např. v závěrečné části novely *Zánik samoty Berhof*. Poručík se náhle zadívá k obloze a pomyslí si: „*Proč je taková tma, copak už začne sněžit? ... Tak nízko už visely mraky.*“¹⁵⁴ Poručík se skutečně mohl zamýšlet pouze nad počasím. Stejně tak se ale za jeho slovy může skrývat předzvěst nebezpečí, čehosi zlého, co v zápětí skutečně přijde. Za pár hodin čeká poručíka nelehký úkol – zbavit kraj nebezpečných „vlkodlaků“. Stav počasí tedy může v některých případech signalizovat zlo a blížící se nebezpečí.

¹⁵¹ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 33.

¹⁵² KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 77.

¹⁵³ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 87.

¹⁵⁴ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 148.

6.5 Souvislost obrazů krajiny s lidskými osudy

Nyní se dostáváme k tomu, v čem jsou především Körnerovy obrazy krajiny jiné, než u jiných autorů. Čtenáři se na první pohled může zdát, že lyrické popisy okolní krajiny slouží jen k obohacení příběhu, že plní pouze estetickou funkci. Když však čteme pozorněji a hlouběji se zamyslíme, zjistíme, že krajina zde má důležitější význam. Velmi úzce totiž souvisí s lidskou psychikou, charakterem a životním osudem jedince. Prostřednictvím přírodních motivů poukazuje Körner na problémy a stavy lidského nitra, připodobňuje je k postavě i k dějinným událostem. Příroda i lidé podléhají stejným zákonitostem a jejich osudy jsou si často velmi podobné.

Spojitost mezi člověkem a přírodou spatříme ve všech třech novelách, nejzřetelněji pak v novele *Adelheid*. Přírodní motivy prostupují celým příběhem a korespondují s dějem a lidskými osudy. Předznamenávají mnohdy charakter člověka či dějové peripetie.

Osamělý, válkou tělesně i duševně postižený Viktor se téměř každý den setkává se stejně „osamělou“ a válkou poznamenanou krajinou – připomeňme např. nepokosené zaminované pole, osamělé platany vrhající temný stín, zvonec bez kovového srdce, oblohu, která se „*bez jediného mraku rozpínala pustá a zmrtvělá jako přesný odraz Viktorových myšlenek.*“¹⁵⁵

Velmi zajímavá je souvislost mezi Viktorovým životem a postupným pomalým příchodem zimy. Jasně dny a poslední paprsky podzimního slunce pro Viktora znamenají jistou útěchu a naději. Každý den se strachem očekává příchod šera a noci a každý den s napětím sleduje, jak se den postupně zkracuje, šero přichází čím dál dříve a jasné dny pomalu končí. Šero, tma a chlad zimních dnů pro něj znamenají ještě hlubší osamělost a také nesnesitelnou bolest vyvolanou Viktorovou nemocí, která se s blížící se zimou ozývá stále zřetelněji. „*Sledoval nehnutě, jak se od něj vzdaluje slunce po písečné cestě, jak se proplétají a spojují stíny větví. Šero se k němu přiblížilo o něco dřív než včera.*“¹⁵⁶ Na scénu tedy opět vystupuje Körnerovo „mocné“ slunce. V hřejivých slunečních paprscích hledá Viktor útěchu, ve slunci spatřuje poslední naději. Slunce vnímá Viktor jako pozitivní sílu, která je zdrojem zdraví, spokojenosti, lásky a míru. „*Slunce nesvítilo. Jasně dny skončily, uvědomil si, za chvíli bude tma.*“¹⁵⁷ Tato věta je vlastně metaforou, má

¹⁵⁵ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 11

¹⁵⁶ s. 38 tamtéž.

¹⁵⁷ s. 51 tamtéž.

svůj skrytý význam. Pod výrazem „tma“ se skrývá zlo, bolest, nebezpečí a osamělost. Viktor tuší, že zima přinese něco zlého, něco co znovu bolestně zasáhne do jeho života. Se stále kratšími dny jako by si Viktor uvědomoval i zkracující se šanci na spokojený společný život s Adelheid. S příchodem chladných zimních dnů se objevuje také chlad ze strany Adelheid.

„Hleděla bez pohnutí ven do sychravé mlhy, která pohlcovala kraj. Začínal nový den a z kouřově šedého úsvitu se vynořovala zelená tráva, měděnkové věže a obrysy stromů i písečná cesta. V té chvíli však nevycházel z nebe, ani z jejího těla jediný hřejivý paprsek.“¹⁵⁸

Společný osud jedince a přírody spatřujeme také v novele *Zrození horského pramene*. Němec Bartl jako jeden z mála přežil útrapy koncentračního tábora a jako jediný se vrací do rodné osady. Rodina ho opustila, kamarádi zemřeli – Bartl zůstal v životě opuštěný. Ve své osamělosti však není jediný. Na vrcholu hory se tyčí stejně osamělý smrk, který jako „jediný přečkal zlé časy“.

„Vydržel to! Prošlé vichřice vytrhaly jiné obry i s kořeny a zlámaly na třísky, smrk odolal. Jeho koruna byla přetížena hrozny šišek a mizela v tmavnoucí obloze. Větve toho osamělého velikána šuměly a hýbaly se, jako by poznávaly po létech Bartla a šeptaly na pozdrav.“¹⁵⁹

Podobná situace je popsána i v novele *Slepé rameno*. Při své obchůzce vykáceným lesem spatří poručík Windfeld osamělou jedli. Stojí zde „ve zbytečném vzdoru“ a schytává blesky ze všech světových stran, stejně jako on sám.¹⁶⁰

Viktor i Bartl i poručík Windfeld si tuto spojitost mezi vlastním životem a okolní krajinou uvědomují, sami ji spatřují a snad i vyhledávají. V přírodě hledají útěchu a nachází ji mimo jiné i v tom, že ve své osamělosti a utrpení nejsou na světě sami. Zároveň si také uvědomují, jak je člověk bezmocný a bezbranný proti síle přírody, jak nepatrný je ve srovnání s kopci čnějícími do mraků, s jedlovými „velikány“, které tu stojí stovky let.

„Jednou za sedm let mívá jedle šišky a teď jsou zase plny plodů, jako by jenom čekaly, až se vojna přežene a začnou rodit nanovo. Co je pro ně sedm let? Jen zdřímnutí, ale v životě člověka zkáza.“¹⁶¹

¹⁵⁸ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 65.

¹⁵⁹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 111.

¹⁶⁰ KÖRNER, V. *Slepé rameno*. Praha: Československý spisovatel, 1965. s. 8.

Příroda poskytuje člověku ochranu a útočiště v nouzi, zároveň je však silnější než člověk, a vzdoruje jeho zásahům.

Další zajímavostí Körnerových lyrických obrazů krajiny je, že se v nich mnohdy skrývá nadčasovost. Jejich prostřednictvím se Körner vyjadřuje k důležitým otázkám lidské existence.

„Stejně jako se na počátku jara všechno zelená stejnou barvou a stejným způsobem, tak také my v raném životě vnímáme takřka stejně a nedočkavě svět před sebou jako nabízený dar, a jasnost prvních let spočívá v tom, že stoupající na horu, nevidíme smrt, protože ta leží na opačném úpatí hory.“¹⁶²

„Osamělost nekvete, ale roste! A proto musíš mít jen slunce za přítelkyni... A slunce se vyhouplo přes Wachberg, aby zářilo v krajině.“¹⁶³

6.6 Analýza jazyka

Zcela nepřehlédnutelnou a originální složkou Körnerových próz je jazyk. Kritika oceňuje křišťálovou, až puristickou čistotu Körnerovy češtiny. Jazyk Körnerovi neslouží pouze jako prostředek k popsání děje, ale zachází s ním jako s básnickým materiálem. Spisovatel sám však tvrdí, že nad jazykem a stylem příliš nepřemýšlí. Styl podle něj přichází sám, je dán neopakovatelným vnitřním světem autora a způsobem jeho myšlení, je v člověku zkrátka zakořeněný.¹⁶⁴

6.6.1 Obrazné prostředky

V lyrických pasážích věnovaných popisům krajiny a podnebí Körner bohatě využívá obrazných prostředků, zejména tzv. *tropů* založených na přenášení významu. Velmi často se uplatňuje **metafora**. Metafora vzniká označením určitého jevu jménem náležejícím jevu jinému, přičemž takové přenesení pojmenování se odehrává na základě vnější podobnosti

¹⁶¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 122.

¹⁶² KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 42.

¹⁶³ s. 127 tamtéž.

¹⁶⁴ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 37. (Film a doba, srpen 1986.)

mezi oběma jevy. Tato podobnost bývá někdy patrná, jindy skrytá. Metafora otvírá nové významy, vyvolává nové představy a asociace.¹⁶⁵ Podle *Slovníku literární teorie* metafora slouží k emocionálnímu a fantazijnímu obohacení projevu a v krásné literatuře je důležitým prvkem obrazové výstavby, stupňuje intenzitu výrazu a emocionalitu textu.¹⁶⁶ Přirozeně nejčastěji se objevují metaforická pojmenování, která se užívají v běžné mluvě (např. hřebeny hor, úpatí hory, rameno řeky), těmi se zde ale zabývat nebudeme. Zajímat nás budou metafory autorsky originální, metafory, které mají sloužit k jazykovému obohacení textu, plnit estetickou funkci. Příklad takové metafory najdeme např. v této ukázce: „*Naposled se rozhlédne po té neuvěřitelně ploché, kvetoucí krajině a všechno se začíná rozmazávat a plavat. **Plačící slunce.***“¹⁶⁷ Hedvika Příbylová se plačíc loučí svým domovem. Se slzami v očích vzhlédne ke slunci. Toto slzami rozmazané slunce, jež žena spatří, označuje Körner jako „plačící“. Dosahuje tím silného estetického účinku. Stejně tak jako v případě spojení „*stezka od hranic začala ožívat*“ – zajímavé vyjádření situace, kdy se na stezce objeví lidé.¹⁶⁸

Metafora však nemusí mít vždy jen estetický význam. Např. v této ukázce použil Körner metaforu ze zcela jiného důvodu. „*Po mlýnském náhonu plave utržená udice i s vlascem, voda obecní strouhy je zpěněná po deštích, v rovinách se blýská, topoly se klepou, ale **zvuk bouřky sem nedoletí ...spěcháte před bouřkou domů, ale tatínkova tvář pozvolna mizí, pamatuješ si pouze tu proudem unášenou udici...***“¹⁶⁹ Bouřkou zde není míněn povětrnostní jev, nýbrž válka, válečné boje, nálety. Situace je však viděna očima malého chlapce, který netuší, co se děje za kopcem a domnívá se, že ono blížící se „hřmění“ je skutečně pouhou bouřkou, před kterou je nutné se rychle schovat. Slovo bouřka v souvislosti s válkou se v knize vyskytne víckrát, neboť právě takto válečné boje utkvěly v paměti samotného autora.

Metafora se často uplatňuje v podobě **perifráze**, popisu, kdy se známý a běžný název předmětu nahrazuje obširnějším opisem několika slov. Místo zamýšlené skutečnosti autor obvykle uvede její typické znaky nebo znaky s ní těsně související.¹⁷⁰ Např. jedle označuje Körner rozmanitými výrazy – jednou jsou to *praví velikáni*, jindy *známí obři*, *bělokoré*

¹⁶⁵ PAVELKA, J. *Úvod do literární vědy*. Brno, 1985. s. 88.

¹⁶⁶ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 225

¹⁶⁷ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 22.

¹⁶⁸ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 142.

¹⁶⁹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 11.

¹⁷⁰ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 271

princezny hor nebo dokonce *královny Jeseníků a Králického Sněžníku*. Rodná Haná je zase nazývána *nížinou dětství* a prosté jeřabiny nesou poetické označení – *pomeranče severu*. Smyslem užití perifráze je vyhnout se častému opakování jednoho obratu, případně okrášlit prostý styl.

Na metafoře jsou mnohdy založena i celá souvětí, celé myšlenky, které na čtenáře působí obzvlášť působivě. Jako příklad lze uvést tuto nadčasovou myšlenku, ve které je lidský život přirovnán k výstupu na horský vrchol: „*Tak, jako je první půle života nepřetržitým stoupáním, tužbou a lopotěním po štěstí, je zbývající sestup jen nepřetržitou obavou před neštěstím. Co ji tu čeká kromě naděje? Úpatí její hory?*“¹⁷¹

V souvislosti s Körnerovými popisy krajiny se nejčastěji setkáme s **personifikací**. Personifikace je druh metafory, která je založená na přenášení pojmenování dříve označujících jen lidské jednání, vlastnosti a stavy na neživé skutečnosti. Zjednodušeně řečeno, neživým objektům jsou přisuzovány lidské činnosti a vlastnosti. Personifikace je obvykle založená na slovesech, ale i přídavných jménech či příslovcích.¹⁷²

Funkce personifikace jsou různé. Obvykle jde o jazykové obohacení textu a estetickou působivost, např. „*řička měla naspěch, krajina se vlní, mračna prchala jako noční tvorové zaskočení nenadálým sluníčkem, obrysy hlavních hřebenů se posmívají za tmavnoucímí svahy...*“ V některých případech však jako by chtěl Körner prostřednictvím personifikace přírodu povýšit na úroveň člověka. Příroda si stejně jako člověk žije svým vlastním životem, prožívá lidské radosti i strasti, i ona se stala nevinnou obětí války, se kterou se snaží ze všech sil vyrovnat. („*Na mezích setrval klid a cvrkot kobylek, jako by si příroda sama přála, aby bylo vše rychle zapomenuto.*“¹⁷³ „*Blížil se podzimní podvečer, příroda se skláněla bez síly a také beze vzdoru k sychravé noci.*“¹⁷⁴)

Příroda často promlouvá k člověku, přihlíží jeho osudu a utrpení, někdy jako by ho chtěla ochránit před nebezpečím, jindy jako by se mu spíš vysmívala. („*I přes svou sílu se slunce začínalo schylovat k stěně vysokohorských lesů. Zatím jsme pány kraje my, uvědomovali si.*“¹⁷⁵ „*Jako na výsměch se z údolí silněji ozývala bystrina a stírala důraz slov.*“¹⁷⁶ „*Svahy jako strmé stěny svíraly ze všech světových stran střechy i uzounké ulice*

¹⁷¹ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 43.

¹⁷² PAVELKA, J. *Úvod do literární vědy*. Brno, 1985. s. 91.

¹⁷³ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 22.

¹⁷⁴ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 215.

¹⁷⁵ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 34.

¹⁷⁶ s. 33 tamtéž.

a snad chtěly donutit obyvatele, aby se skrčili ještě ve větší bázni před svým okolím i dobou.“¹⁷⁷)

Personifikaci autor často používá v souvislosti se stromy a lesy obecně. Stromy prožívají v Körnerových příbězích podobné osudy jako lidé (např. společný osud Bartla a starého osamělého smrku, souvislost mezi životními útrapami Windfelda a opuštěnou jedlí, jež schytává blesky ze všech světových stran), jsou nuceny vzdorovat nejen zásahů lidí, ale také drsnému počasí. Körner povyšuje lesy na úroveň lidí a snad právě proto často používá výrazy, které bychom spíše spojili s lidskou činností a lidskými vlastnostmi. A tak nás „*smrky vítají svým tichem, ohavné chvojky se za námi ohýbají, horští velikáni rezignují a propouštějí déšť ke svým kořenům, modřiny vystylají stezku jehličím a vytahují svá rovná těla bez jediného uhnutí před severním větrem*“ a „*pruhy vykácených porostů žalují*“ na bezohledný zásah člověka do krajiny.

Co nás dále zaujme na lyrických popisech krajiny, je nespočet originálních a velmi působivých **básnických přirovnání**. Jejich funkce je především estetická. Přirovnání obohacují a ozvláštňují text, utvářejí specifický styl autora, ale také pomáhají čtenáři živěji si představit popsanou skutečnost. Zaujala nás např. tato přirovnání: „*chvojky a staré tisy vyčuhovaly jako otřepaná košťata; břidlicové střechy se lesknou jako zapomenuté slzy; modřiny stojí jako sloupy v kostele, bez vývratu a bez zásahů lidské ruky; stromy i shluky chalup byly neskutečně proměněny měsíčním světlem jako pohřbené balvany; stezka z Berhofu mizela v polovině svahu, jako by se táhla přímo do nebe; rezonanční smrk zvučí při každém poklepu a doznívá dlouho jak vábnička, jak struna citery...*“

Kromě přirovnání Körner také hodně používá **básnické přívlastky** (epiteta). Ty slouží ke zdůraznění určité vlastnosti zobrazovaného předmětu nebo jevu, ožívují ho, konkretizují a mnohdy také vyjadřují autorův hodnotící a emocionální postoj. Zpravidla se rozlišují *epiteta stálá*, ve svém užívání již zautomatizovaná, zdůrazňující stálou vlastnost, a *epiteta zdobná*, která bývají vyjádřena ozdobným způsobem.¹⁷⁸ Působivých zdobných epitet najdeme v Körnerových prózách hodně: např. *zamžené hory, opožděné kapky, konejšivé šplíchání, neskutečně mírné světlo podzimního dne...* Některé přívlastky, které odbourávají stereotypnost a pouhou zdobnost, bychom mohli označit i jako *vzácné*.¹⁷⁹ např. *totální protektorátní tma*.

¹⁷⁷ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 98.

¹⁷⁸ PAVELKA, J. *Úvod do literární vědy*. Brno, 1985. s. 81.

¹⁷⁹ Tamtéž.

Zajímavé je také časté užití **nepravých vedlejších vět účelových**, které neoznačují skutečný účel, ale jiné druhy koordinačního poměru, především slučovací. Užití těchto vět je pro obrazné vyjadřování typické, dosahuje se jím opět estetického účinku.

„Slunce vyplouvalo ze zákalů nad krajinou, aby se poprvé dotklo mokrých střech Berhofu.“¹⁸⁰

„Dojel na místo, kde se rozbíhalo několik cest, aby se vzápětí ztratily v lese.“¹⁸¹

Jak jsme se již zmínili, typickým znakem zde analyzovaných novel je mimo jiné neustále se opakující denní koloběh, pravidelní střídání dne a noci. Pro svítání i západ používá Körner bohatou a rozmanitou zásobu výrazů a slovních spojení, vždy dokáže tuto situaci popsat velmi poeticky. Západ slunce a postupný příchod noci je vyjádřen např. takto: *smrákalo se, statek dole tmavl, do údolí se nesla tma, do kraje vstupovala temnota jako milosrdenství, měsíc poléval svým svitem břídlíci na střechách*; při východu zase *slunce krvavělo, nebo vyplouvalo ze zákalů nad krajinou*.

Pro novelu *Adelheid* jsou typické protiklady, kontrasty světla a stínu, případně ticha a hluku. Patrné je to již ze samotného výběru slov.

„Měsíční světlo ozářilo střechu a stíny obou věží se klikatily do nádvoří. ... Z lesů se ozývaly výstřely a rozléhaly se čistě v ostrém horském povětří. Pak bylo ticho, kočky odběhly a také vítr ustával.“¹⁸²

„Zámeček na konci aleje byl tichý a poslední sluneční světlo se odráželo v oknech, jako by se uvnitř už svítilo... Když přišel Viktor blíž, světlo z oken zmizelo. Dům potemněl. Vzrostlé platany kladly hluboký stín do průčelí...“¹⁸³

6.6.2 Vizuálnost

Adelheid, Zánik samoty Berhof i *Zrození horského pramene* vznikly, jako většina Körnerových knih, přepisem filmového scénáře. Autorova profese filmového scénáristy se v nich silně odráží. Jejich nápadným znakem je totiž jistá vizuálnost, filmovost. Literární filmový scénář musí být napsán tak, aby si čtenář, zejména režisér, udělal jasnou představu o ději budoucího díla a především o tom, co se má natočit, na co se má kamera

¹⁸⁰ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štíty: Veduta, 2005. s. 110.

¹⁸¹ s. 8 tamtéž.

¹⁸² KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 26.

¹⁸³ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 25.

zaměřit, zkrátka tak, aby bylo možné převést popsané scény na filmové plátno. Scénář je pro režiséra důležitým „návodem“. Zakládá se především na dialozích, nezbytné je ale také výstižné popsání děje, situací, okolního prostředí, případně i vzhledu a charakteru postav.¹⁸⁴ Sám scénárista už obvykle má nějakou představu o podobě budoucího filmu, i když skutečnou podobu mu dává až režisér. Körner tvrdí, že při psaní scénářů před sebou vidí již natočené scény. „*Jsem první divák svého filmu. Vidím ho, už když píšu.*“ A když se ve filmovém zpracování scény nekryjí s tím, co vidí, tak to musí napsat jako prózu.¹⁸⁵

Körnerovy prózy se od jeho scénářů příliš neliší.¹⁸⁶ Už ve scénáři věnuje Körner hodně místa lyrickým popisům krajiny a okolního prostředí, v próze je pouze rozvádí do větších detailů a jazykově obohacuje. Dále jsou zredukovány dialogy, je přidána osoba vypravěče, děj je detailněji popsán.¹⁸⁷ Vizualnost zůstává. Oné vizualnosti, filmovosti dosahuje autor především podrobnými popisy okolního prostředí, všímáním si i nepatrných detailů, zapojením více smyslů (některé situace jako bychom mohli vidět i slyšet zároveň) a zejména zaměřením se na více míst, více situací současně - vznikají tedy jakési stříhy, střídají se a prolínají různé obrazy.

Jako příklad uveďme ukázkou z knihy *Zánik samoty Berhof*: „*Z mlhy se vynořoval povoz, zprvu ho bylo slyšet na cestě, než se ukázal pod klenutím dubů: jako by vyjížděl ze zakouřeného tunelu. Spousty vlhka visely v haluzích a srážely se a krápaly na silnici.*“ Kupec Gusta se blíží na svém povoze taženém koňmi k Berhofu... Jeho „*samomluva zapadala v stále opuštěnějším prostoru. U staré kořalny už padalo listí, ale výš ho muselo být na stromech ještě plno. Bergschenke byla také posledním stavením v údolí, pak se povoz vpotácel do mraku kryjícího dobrou polovinu kopce. V zápětí je uvítalo příšeří prvních vysokohorských samot. Omšelych patníků s písmeny S. H. 650 m přibývalo se stoupaním čím dál víc. Les zmohutněl a větvoví vrůstalo do země, takže se zdálo, že zde nemohou přebývat živoucí tvorové. Ani ptáci, ani lidé. Pak se vyjasnilo a tu zakřičel dravec v lesích a vozka zvedl vyrušeně hlavu. Dojel na místo, kde se rozbíhalo několik cest, aby se v zápětí ztratily v lese.*“¹⁸⁸ Tuto situaci si čtenář jistě dokáže živě představit, tuší, jak by asi vypadala na filmovém plátně. Představíme si krajinu zahalenou do mlhy a deště, slyšíme zvuk kapek dopadajících na silnici, zdáli k nám pomalu doléhá dusot koňských

¹⁸⁴ Informace o psaní scénářů např. na: www.scenar.filmovani.cz

¹⁸⁵ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009. s. 201. (Katolický týdeník, 11. 7. 2006.)

¹⁸⁶ KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. Praha: Dauphin, 2009.

¹⁸⁷ Viz Körnerův knižně vydaný scénář *Krev zmizelého* (Praha: Dauphin, 2005).

¹⁸⁸ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štítý: Veduta, 2005. s. 7 – 8.

kopyt, teprve potom v mlze spatříme obrys blížícího se povoze... Scénu můžeme vidět i slyšet, kromě samotného Gusty jedoucího na svém povozu si autor všímá také počasí, padajícího listí, patníků u cesty, náhlého zakrácení dravce... Stejně jako kamera, která se obvykle nesoustředí pouze na jeden objekt, ale zabírá více míst, více situací, které se potom sestříhají a ve filmu se střídají a prolínají. Díky těmto filmovým prvkům jsou Körnerovy prózy originální a neotřelé.

Körner dokáže vykouzlit skutečně **dramatickou atmosféru**. I přesto, že se v příběhu zdánlivě nic neděje, čtenář tuší, že přijde něco závažného, neočekávaného, že nastala chvíle, kdy se rozhoduje o životě a smrti. Vždy se objeví něco podezřelého, co čtenáře již dopředu varuje.

„V kraji padly dva výstřely, jak se to stávalo často v posledních dnech; tentokrát zapadly bez ozvěny, a přece o něco blíž než včerejšího jitra.“¹⁸⁹

V této ukázce jsou to blížící se výstřely, které signalizují příchod nebezpečí a navozují napínavou atmosféru. Jindy to bývá sílicí, až podezřelé ticho v krajině, či náhlá změna počasí (déšť, zatažené nebe), jako v tomto případě, kdy se k Cukrové boudě blíží „vlkodlaci“ připraveni zabít Alfreda Bartla.

„Les mlčel stále hrozivěji. Bylo naprosté ticho, ani ptáci tu nepokřikovali... A náhle bylo kolem nich mračno.“¹⁹⁰

V dramatických situacích se často uplatňuje **hyperbola**, která zvýrazňuje určitou skutečnost, má expresivní účinek a působí závažně, dramaticky.

„Z noci se nedoneslo zapípnutí sysla, zašramocení, ptáci dávno utichali. V kopcích vládl klid, naprosto mrtvo. Krajina mlčela jako pohřbena a zdálo se, že utichly i bystřiny.“¹⁹¹

Körner má skutečně umělecké vidění, všímá si i nepatrných krás v přírodě. Tyto krásy potom prostřednictvím slov přenáší na papír, a jeho autorské líčení nabývá „malířské“ podoby. *„Listí barvilo krajinu do neskutečna i v dešti, kde byly buky a javory, tam země doslova zkrvavěla. A na vršku zářilo něco, co je ohromilo. Jablůňka už bez lístku, a přesto neskutečně křičící barvami, obsypaná jablky, jako by někdo štěp nazdobil a ty plody přivázał drátky.“¹⁹²* Krajina v jeho podání doslova hraje všemi barvami, „břidlicové štíty **se třpytí do černa**, opadávající modříny barví zem **fialovou hnědí**, mostek přes Moravu

¹⁸⁹ KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. Štíty: Veduta, 2005. s. 47.

¹⁹⁰ KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 208.

¹⁹¹ s. 116 tamtéž.

¹⁹² KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. Praha: Československý spisovatel, 1979. s. 157.

září svou bělobou, dlážděná silnice je provázená *rudě se odrážejícím stromořadím*. Autor zapojuje do svého psaní všechny smysly. Jeho prózu jako bychom mohli nejen vidět, slyšet, ale i cítit a dokonce chutnat.

Körner zobrazuje krajinu velmi detailně, někdy se snad může zdát, že podrobný popis působí až přehnaně, násilně. „*Na mýtině, která probleskovala jedlovým porostem, stálo dřevěné krmítko pro vysokou zvěř. Příčkami vyčuhovalo seno.*“¹⁹³ Je to dáno autorovou profesí filmaře a jeho zvláštním osobitým viděním okolního prostředí, řekli bychom jako přes kameru.

Uzavíráme hlavní část naší práce – analýzu novel *Adelheid, Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* – v níž jsme se zaměřili na zobrazení krajiny. Baladické příběhy uvedených novel jsou zasazeny do míst reálných, která se váží ke Körnerovu životu a která autor popisuje tak, jak si je pamatuje ještě z dob svého dětství. Körner v nich vystihuje specifika severomoravské krajiny i horského podnebí a přináší čtenáři zajímavé informace o místech, na nichž se příběhy odehrávají. Krajina je zachycena v období těsně po skončení druhé světové války, důsledky válečných bojů lze tedy spatřit naprosto všude. Körner čtenáře nepřímou upozorňuje na neblahé důsledky lidských zásahů do krajiny a tím jako by vyzýval k její ochraně. Nejvíce nás zaujalo časté opakování určitých literárních motivů, z nichž mnohé plní funkci symbolu a významně zasahují do děje. Obrazy krajiny mají v Körnerových příbězích velký význam. Jsou v úzkém spojení s lidskými osudy a důležitou součástí děje. Příroda se stává svědkem tragických dějinných událostí, přihlíží lidskému utrpení, je utěšitelkou v nouzi, ale bohužel je také sama obětí války. Lyrická zobrazení přírody tedy neplní pouze estetickou funkci, i když i ta je významná. *Podzimní novely* jsou plné nádherných metafor a jejich tzv. filmovost z nich činí knihy velmi originální.

¹⁹³ KÖRNER, V. *Adelheid*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 110.

7 ZOBRAZENÍ KRAJINY V DALŠÍCH KÖRNEROVÝCH KNIHÁCH

Příroda a obrazy krajiny prostupují nejen zmíněnými novelami, ale celým Körnerovým dílem. Ve všech knihách je krajina důležitou součástí příběhů. Nechceme se jim již v naší práci detailněji věnovat, pouze je krátce připomeňme.

7.1 Krev zmizelého

Do krajiny severozápadní Moravy, zejména do podhůří Jeseníků se autor naposledy vrací ve svém scénáři k filmu *Krev zmizelého*. (Premiéra filmu, jehož režisérem byl Milan Cieslar, se konala 10. 3. 2005. V hlavních rolích jsme mohli vidět Václava Jiráčka, Vilmu Cibulkovou, Ester Geislerovou, Jiřího Lábusa, Vladimíra Dlouhého, Ondřeje Vetchého a Igora Bareše). Na scénáři, původně napsaném pod názvem *Stín zmizelého*, pracoval Körner od roku 2002, v roce 2005 jej v knižní podobě vydalo nakladatelství Dauphin. I v této práci se Körner vrací na známá místa svého dětství, opět nám představuje místní kopce, říčky a po válce zpustlé pohraniční obce. Krajina a přírodní scenérie jsou opět v těsném sepětí s člověkem a dějinami. Na pozadí čtyř ročních období autor zobrazuje klíčové historické události (rusko-finská válka, odsun Němců ze severomoravského pohraničí, maďarské události roku 1956). Na ženských postavách ukazuje dopad velkých dějin na dějiny malé, privátní.¹⁹⁴ Je škoda, že svůj poslední scénář už autor do prozaické podoby nepřevedl. Byla by to práce jistě výjimečná.

7.2 Příběhy z dávné minulosti

I v knihách zasazených do vzdálenější minulosti (např. *Údolí včel*, *Písečná kosa*, *Lékař umírajícího času*) hrají přírodní scenérie podstatnou roli. I v nich zavítáme na autorovu rodnou Moravu, zejména na místní hrady (Sovinec, Bouzov), které jsou spjaty s působením Řádu německých rytířů. Místy však malebné prostředí Jeseníků a sluncem prozářenou Hanou nahrazuje krajina chladného pruského severu se svými písečnými

¹⁹⁴ Nakladatelství Dauphin. Dostupné z: <www.dauphin.cz>.

dunami a křižáckými hrady, místo řeky Moravy a horských potůčků prostupují příběhy toky Dunaje a Rýna a místo opuštěných horských osad s leskem břidlicových střeš procházíme např. vyspělým středověkým Wittenbergem, Padovem, rudolfínskou Prahou... I tady jsou lidské osudy doprovázeny všudypřítomným mocným sluncem, nepřekonatelnou silou přírodních živlů a měnícími se povětrnostními podmínkami.

8 SEVEROZÁPADNÍ MORAVA V ČESKÉ LITERATUŘE

Nejen Vladimíra Körnera oslovila krajina Šumperska, Zábřežska a Jesenicka natolik, že ji zobrazil ve svých literárních dílech. Své svědectví o tomto kraji a jeho lidech se pokusili podat mnozí další spisovatelé, kteří se zde buď narodili, nějaký čas zde žili, nebo se tu zastavili třeba jen na krátkou chvíli. Útlou, ale cennou publikaci věnovanou spisovatelům, kteří zasazovali svá díla do oblastí severní Moravy, napsal v roce 1978 šumperský historik Zdeněk Filip. Mnoho obcí zdejšího regionu mělo své kronikáře, učitele, písaře, sběratele ústní lidové slovesnosti, kteří ve svých literárních pracích zobrazovali místní kraj. Nebudeme zde všechny vyjmenovávat, protože v mnoha případech jde o literáty dávno zapomenuté. Připomeňme nyní alespoň ty známější.

Ze sběratelů ústní lidové slovesnosti bychom jistě měli zmínit **Anežku Šulovou** (1857 – 1954). Její rozsáhlý soubor obsahuje zápisy místních pověstí, pohádek, anekdot a mnoho dalších záznamů. Ukázky z této sbírky vycházely již od dvacátých let 20. století, teprve v roce 1964 vyšla samostatná kniha s názvem *Obr na Šošole*. Šulová se věnovala i vlastní beletristické tvorbě, napsala asi stovku povídek z venkovského života. Ty však, jak uvádí Zdeněk Filip, zůstaly jen v rukopise nebo rozptýleny po časopisech.¹⁹⁵ Na dílo Anežky Šulové navázal sběratel **Bohuslav Indra** (1891 – 1961). Vydal některé její drobné prozaické texty (*Když se předl len*, 1942) a jejich záznamů použil i do své sbírky *Severomoravské písně lidové* (1919) a *Severomoravské pověsti* (1931). Z dalších sběratelů připomeňme **Václava Rýznara** z Horních Studének, **Adolfa Langa** z Loštic, **Miroslava Zapletala** z Chropyně. Dnes velmi známou a oblíbenou autorkou je olomoucká historička **Helena Lisická** (1930 – 2009), která zařadila severomoravské pověsti do svých knih *Pověsti z Moravy a Slezska* (1971) a *Řeka Morava* (1976).

Jak jsme již uvedli, někteří autoři se na severní Moravě zdrželi jen na malou chvíli, a přesto je zdejší kraj oslovil natolik, že jej zobrazili ve svých dílech. Velmi zajímavá je knížka **Růženy Svobodové** (1868 – 1920) *V odlehlé dědině* (1898), inspirovaná autorčiným pobytem v Kosově u Zábřehu v roce 1893. Do Mohelnice je zasazen román **Antala Staška** (1843 – 1931) - *Přelud*, **Čeněk Kramoliš** (1862 – 1949) zase umístil svůj lázeňský románek *Židovka Hilda* (1927) do Jeseníku.

¹⁹⁵ FILIP, Z. *Šumpersko, Zábřežsko a Jesenicko v české literatuře*. Šumperk, 1978.

Důležitou osobou je také **Josef Pospíšil** (1895 – 1980) z Dolních Studének. Beletristické zpracování jeho vzpomínek otiskovala celá řada časopisů, knižně byly vydány např. jeho vzpomínky na Jaroslava Haška (*Znal jsem Jaroslava Haška*, 1977). Jeho autobiografická románová kronika *Neklidná krev* (1977) se vrací do dob Pospíšilova dětství a mládí na severní Moravě. V roce 1961 vyšly také práce spisovatele **Josefa Kocourka** (1909 – 1933) – román *Zapadlí vlastenci 1932* ze života učitelů na severní Moravě a poéma *Frýdvaldov* věnovaná památce zabitých přátel v Dolní Lipové 25. listopadu 1931. Také jeho později vydané prózy *Srdce v dlani* (1964) a *Extáze* (1971) jsou zasazeny do severní Moravy.

Starší historií tohoto kraje se zabýval **Václav Kaplický** (1895 – 1982). V románu *Kladivo na čarodějnice* (1963) dokumentuje čarodějnické procesy ve Velkých Losinách a v Šumperku v 17. století.

Asi nejčastěji je v souvislosti s oblastí Jeseníků připomínána spisovatelka **Věra Sládková** (1929 - 2006), která v trojici svých novel - *Poslední vlak z Frýdvaldova* (1974), *Pluky zla* (1975) a *Dítě svoboděny* (1982)- zobrazuje město Jeseník v letech 1938 – 1945. Autorka poznala místní krajinu při svém osobním pobytu v Jeseníku v letech 1933 – 1938. Událostí druhé světové války v tomto kraji zaujaly i **Ilonu Borskou** (1928 - 2007) - v románu *Osud jednoho Čecha* (1984) zpracovala životní příběh javornického učitele Františka Hodíka, který padl v boji proti fašismu. Stejně jako Körner se dramatické situaci na Jesenicku po roce 1945, problematice odsunu Němců a nového osídlení pohraničí věnovala také ostravská spisovatelka **Květa Škutchanová** (1926). Připomeňme alespoň její hru *Večer moudřejší rána* (1975) a soubor povídek *Strom života* (1976). Dále je možné uvést **Miladu Markalousovou** (1938 – 1975), která se v povídkové knize *Kořenky* (1978) inspirovala současnou vesnicí na Jesenicku; **Oldřicha Šuleře** (1924), jenž ve svých *Letopisech v Žule* (1957) dokumentuje osudy čtyř generací dvou rodin na Jesenicku. Na drsnou přírodu Jeseníků se zaměřují ve svém díle spisovatelé **Jaromír Tomeček** (1906 - 1997) a Tomečkův přítel **František Fric** (1911 – 1975), který působil řadu let v Hanušovicích jako lesní inženýr.

Ze známých básníků se v souvislosti se severní Moravou zmiňuje jméno Jiřího Wolкера, který jako dítě strávil v Šumperku dvoje prázdniny. Tento pobyt se však v jeho díle nijak neodrazil. Severomoravskou krajinou se ale ve svém díle inspirovali jiní básníci - např.

Miroslav Kubiček (1934), Jaromír Mazáč (1934), František Valouch (1935) nebo Jitka Stehlíková (1955).¹⁹⁶

¹⁹⁶ Informace k literatuře oblasti severozápadní Moravy obsahuje kromě publikace Zdeňka Filipa také Vlastivěda šumperského okresu: MELZER, M. – SCHULZ, J. A KOL. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1993.

ZÁVĚR

Dnešní krajina „Körnerova dětství“ je již poněkud změněná. Severomoravské pohraniční obce získaly časem zcela jiný ráz. Opuštěné domy po Němcích zchátraly a na jejich místech stojí chaty pro „víkendové“ návštěvníky z měst. Lesk břidlicových střech se vytratil a zdejší stavení se pyšní modernější krytinou. Přesto však tento kraj zůstává drsný, opuštěný a poměrně chudý. V současnosti patří k oblastem s vysokou nezaměstnaností a v důsledku toho i prudkým úbytkem obyvatel. Co se ale nezměnilo, je okolní krajina. Krásy zdejší přírody se nikomu nepodařilo vymýtit. Naopak, stav místní krajiny se na mnoha místech zlepšil. Částečně snad díky tomu, že velká část oblastí patří v současnosti mezi chráněné a člověk sem naštěstí neměl možnost zasáhnout. I dnes na vás dýchají rozlehlé zelené lesy, v uších vám nepřestává znít šum a zurčení řek a potoků, hledajících cestu mezi nánosy kamenů, a stále se vám bude tajit dech při pohledu na vysoké kopce zahalené do mraků.

Krásám krajiny severomoravského pohraničí a jejich lyrickým vyobrazením v prózách Vladimíra Körnera jsme věnovali největší část naší práce. V úvodu jsme se však nejprve pokusili o stručné nastínění kulturní a politické situace šedesátých až devadesátých let 20. století, zařazení prozaické tvorby Vladimíra Körnera do kontextu vývoje moderní české literatury a zhodnocení přínosu autora pro českou kulturu. Na základě vzpomínek a informací, které o sobě pan Körner sdělil v různých rozhovorech, jsme sestavili jeho životopis a zdůraznili významné momenty jeho života (zejména v období raného dětství), které se zřetelně promítají do jeho díla. Uvedli jsme chronologický přehled všech dosud vydaných Körnerových knih, nastínili hlavní témata jeho prací a připomněli významné filmy vzniklé na základě Körnerových scénářů.

Velmi si ceníme již v úvodu zmíněné knihy rozhovorů s Vladimírem Körnerem, díky které si můžeme udělat vcelku jasnou představu o životě a díle této významné osobnosti. Mnohé z těchto rozhovorů bychom dnes možná již obtížně hledali, proto nám kniha při psaní práce výrazně pomohla. Zvažovali jsme, zda požádat Vladimíra Körnera o osobní rozhovor a obohatit jím tak naši práci. Vzhledem k naprosto dostačujícímu množství informací jsme však již nepovažovali osobní rozhovor za nutný. Rovněž jsme se obávali, že by osobní kontakt s autorem mohl ovlivnit náš postoj k informacím a zejména empirickou část práce, jež má být založena na vlastní interpretaci.

Stěžejní část práce spočívala v analýze novel se zaměřením na zobrazení krajiny, jeho význam a funkci v prózách *Adelheid*, *Zánik samoty Berhof* a *Zrození horského pramene* (tedy v tzv. *Podzimních novelách*). Dospěli jsme k závěru, že obrazy krajiny jsou významnou a originální složkou Körnerových knih a mají v příbězích důležitou funkci. Körner ve zmiňovaných novelách zobrazuje vždy místa reálná a zobrazuje je taková, jaká je zná ještě z dob svého dětství a mládí. Vystihuje specifika severomoravské krajiny, horského podnebí, poskytuje čtenáři řadu zajímavých informací o místech, na nichž se příběhy odehrávají. Zobrazuje neblahé důsledky lidských zásahů do krajiny a nepřímo vyzývá k její ochraně. Popisy přírody a okolního prostředí jsou plné originálních obrazných prostředků a zřetelně se do nich promítá Körnerova profese filmového scénáristy. Významným prvkem jsou také často se opakující literární motivy, z nichž mnohé plní funkci symbolu - na něco poukazují, něco signalizují, před něčím varují. Příroda se stává významným svědkem tragických lidských osudů, utěšitelkou v nouzi i obětí války. Lyrická líčení krajiny tedy nemají plnit pouhou estetickou funkci, neslouží jako pouhé obohacení děje (i když i to je bezesporu funkce důležitá), nýbrž mají hlubší význam. Úzce korespondují s dějem, významně souvisí s lidskými životy, umocňují momentální naladění příběhů a upozorňují na neblahé zásahy člověka do krajiny.

Během zpracovávání diplomové práce jsme se seznámili s řadou zajímavých publikací, ze kterých jsme získali potřebné informace. Práce pro nás byla nejen velkým přínosem vzhledem ke spoustě nově nabytých poznatků, ale také nevšedním zážitkem, neboť mnohá z míst, na kterých se odehrávají Körnerovy poválečné příběhy, jsme sami navštívili a měli možnost srovnat je s popisy v knihách. Je skutečně zajímavé vydat se dnes na místa, kde měla stávat samota Berhof, nebo kde dodnes stojí Cukrová bouda, dívat se na krajinu Körnerovými očima a vychutnávat atmosféru baladických poválečných příběhů.

Hlavní cíl práce, kterým byla analýza Körnerových *Podzimních novel* a objasnění významu a funkce obrazů krajiny v těchto novelách, se nám podařilo naplnit. Obrazy krajiny však nejsou jedinou zajímavou složkou Körnerových knih. Našli bychom v nich další významná témata, která by si zasloužila zvláštní pozornost a mohla by být obsahem samostatné práce.

LITERATURA A PRAMENY

1. BARTOŠ, J. Jesenicko v rámci tzv. východních Sudet v letech 1938 – 1945. In *Vlastivědný sborník Severní Morava*. Svazek 77. Šumperk 1999. s. 15. ISSN 0231-6223.
2. DOKOUPIL, B. *Čas člověka, čas dějin. (Poznámky k vývoji české historické prózy 1966 – 1986.)* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1988. ISBN neuvedeno.
3. DOKOUPIL, B. *Slovník české prózy 1945 – 1994*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1994. 490 s. ISBN 80-85491-84-2.
4. DOSTÁL, V. *Zrcadla podél cesty (K české próze 1969 – 1974)*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN neuvedeno.
5. FILIP, Z. *Šumpersko, Zábřežsko a Jesenicko v české literatuře*. Šumperk: Vlastivědný ústav, 1978. ISBN neuvedeno.
6. GALÍK, J. K typologii prózy Vladimíra Körnera. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica 50. Studia Bohemica III*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 63. ISSN 1802-8675.
7. GALÍK, J. *Panorama české literatury*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994. 549 s. ISBN 80-85839-04-0.
8. GALLO, R. Vladimír Körner. In GALLO, R. A KOL. *GEN - 100 Čechů dneška: 25 osobností GENu. 2. díl*. 1. vyd. Praha: Fischer, 1994. s. 52-61. ISBN 80-85919-02-8.
9. HAMAN, A. *Česká literatura po roce 1945 z ptáčích perspektiv*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1990. 112 s. ISBN 80-85298-04-X.
10. HAMES, P. *Československá nová vlna*. 1. vyd. Praha: Levné knihy, 2008. 344 s. ISBN 978-80-7309-580-2.

11. HRABÁK, J. *Poetika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 332 s. ISBN neuvedeno.
12. HRZALOVÁ, H. Otazníky nad novelou. *Literární měsíčník*, 1974, roč. 3, č. 4, s. 102 – 103.
13. JANOUŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. 4 sv. 1. vyd. Praha: Academia, 2007–2008. ISBN 978-80-200-1527-3.
14. JARMAROVÁ, H. *Šumperk*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7185-952-9.
15. KOMENDA, P. Symbolické situace v Körnerových Podzimních novelách. In *Život je jinde...?: česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století: materiály z mezinárodní mezioborové konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13. - 15. června 2001 v Praze*. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002. 415 s. ISBN 80-85778-35-1.
16. KOPAL, P. *Film a dějiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 408 s. ISBN 80-7106-667-2.
17. KÖRNER, V. *Slepé rameno*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. 274 s. ISBN neuvedeno.
18. KÖRNER, V. *Adelheid*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967. 121 s. ISBN neuvedeno.
19. KÖRNER, V. *Zrození horského pramene*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1979. 279 s. ISBN neuvedeno.
20. KÖRNER, V. *Lékař umírajícího času*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 408 s. ISBN neuvedeno.
21. KÖRNER, V. *Zánik samoty Berhof*. 2. vyd. Štíty: Veduta, 2005. 159 s. ISBN 80-86438-11-2.
22. KÖRNER, V. *Krev zmizelého*. 1. vyd. Praha: Dauphin, 2005. 155 s. Spisy Vladimíra Körnera; sv. 10. ISBN 80-7272-079-1.

23. KÖRNER, V. *Slepé rameno; Střepiny v trávě*. 1. souborné vyd. Praha: Dauphin, 2005. 377 s. Spisy Vladimíra Körnera; sv. 1. ISBN 80-7272-078-3.
24. KÖRNER, V. *Adelheid. Zánik samoty Berhof. Zrození horského pramene*. 1. souborné vyd. Praha: Dauphin, 2006. 390 s. Spisy Vladimíra Körnera; sv. 2. ISBN 80-7272-091-0.
25. KÖRNER, V. *Rozhovory 1964 – 2009*. 1. vyd. Praha: Dauphin, 2009. 254 s. Spisy Vladimíra Körnera; sv. 11. ISBN 978-80-7272-237-2.
26. KOSTROUN, K. Devaterník. *Plamen*, 1967, č. 10, s. 116 – 117.
27. KŘIVÁNEK, V. *Český dekameron: 100 knih 1969 – 1992*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1994. 263 s. ISBN 80-85827-78-6.
28. LEHÁR, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1082 s. ISBN 978-80-7106-963-8.
29. LUKEŠ, J. Sondy mladé prózy do historie. *Tvorba*, 1980, č. 36, s. 6.
30. MACHALA, L. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. 1. vyd. Praha: Brána, 2001. 241 s. ISBN 80-7243-139-0.
31. MELZER, M. – SCHULZ, J. A KOL. *Vlastivěda šumperského okresu*. 1. vyd. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1993. 588 s. ISBN 80-85083-02-7.
32. NOVOTNÝ, V. Tři komorní prózy. *Svobodné slovo*, 1979, roč. 35, č. 288, s. 5.
33. NOVOTNÝ, V. Neklidný rok Moravy v prózách Vladimíra Körnera. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Moravica. Studia moravica. Mars Moravicus*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISSN 1801-7061.
34. NOVOTNÝ, V. Druhý, jiný a cizí, ale i stejný. Tragické časoprostory V. Körnera. In *Setkání s druhým: sborník příspěvků z VI. literární laboratoře Setkání s druhým konané v Hradci Králové 25.- 26. ledna 2006*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 285 s. ISBN 80-7041-692-0.

35. PAVELKA, J. *Úvod do literární vědy*. 2. opr. vyd. Brno: 1985. ISBN neuvedeno.
36. PETERKA, J. *Studijní texty k úvodu do literatury*. 1. vyd. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998. 288 s. ISBN 80-86039-60-9.
37. PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. 1. vyd. Praha: Pedagogická fakulta UP, 2001. 290 s. ISBN 80-7290-045-5.
38. PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 191 s. ISBN 80-85839-44-X.
39. PODHORSKÝ, M. Balada o bolesti. *Večerní Praha*, 1967, roč. 13, č. 94, s. 3.
40. PROKOP, V. *Přehled české literatury 20. století*. Sokolov: O.K.-Soft, 1998. 82 s. ISBN neuvedeno.
41. SCHWARZENBERG, K. *Heraldika*. Praha: Vyšehrad Praha, 2007. ISBN 978-80-7021-827-3.
42. SEDLÁČEK, T. Vladimír Körner a české pohraničí. *Rovnost*, 1973, roč. 78, č. 200, s. 5.
43. SOLDAN, F. Podivný příběh z Jeseníků. *Večerní Praha*, 1974, roč. 20, č. 40, s. 6.
44. STANĚK, T. *Předpoklady, průběh a následky vysídlení Němců z Československa (1919 – 1948)*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-04-9.
45. ŠIMŮNEK, J. Balada v novele. *Mladá fronta*, 1967, roč. 23, č. 121, s. 5.
46. ŠTOCHL, M. *Teorie literární komunikace*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2005. 220 s. ISBN 80-86903-09-5.
47. TOMAŠEVSKIJ, B. V. *Poetika: teória*. Bratislava, 1971. ISBN neuvedeno.
48. VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. 471 s. ISBN neuvedeno.

49. VODÁK, V. Novinka současné české prózy. *Lidová demokracie*, 1973, roč. 29, č. 262, s. 5.

Internetové zdroje:

1. POMO Media Group s.r.o. Česko-Slovenská filmová databáze. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. c2001 – 2011. [cit. 2011-11-13]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>
2. Obec Strážná. *Obec Strážná* [online]. c2011. [cit. 2011-08-31]. Dostupné z: <http://www.strazna.cz/>
3. Obec Branná. *Branná. Středisko zimních sportů a horské turistiky* [online]. [cit. 2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.branna.eu/obec>
4. Obec Černá voda. *Černá Voda – oficiální stránky obce* [online]. [cit. 2011-11-14]. Dostupné z: <http://www.obeccernavoda.cz>
5. Sudetenland.cz. *Německý odsun: Sudety* [online]. c2011. [cit. 2011-09-23]. Dostupné z: <http://sudetenland.cz/category/nemecky-odsun/>
6. Olomoucký kraj. *Více o Jeseníkách* [online]. c2009 – 2011. [cit. 2011-09-20]. Dostupné z: <http://www.jesenikytourism.cz/vice-o-jesenikach>
7. JW Graphics. Filmová místa. *Filmy, seriály, místa natáčení a filmové lokace* [online]. c2006 – 2011. [cit. 2011-11-01]. Dostupné z: www.filmovamista.cz
8. Česká televize. *Čtenářský deník: Údolí včel* [online]. [cit. 2011-11-01]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169663406-ctenarsky-denik/308295350470016-ctenarsky-denik-vladimir-korner-udoli-vcel/>
9. Vltava-Labe-Press, a.s. Šumperský a jesenický deník. *Šumperský a jesenický deník* [online]. c2005. Dostupné z: <http://sumpersky.denik.cz>
10. ÚČL AV ČR, inSophy, Studio Vémola. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. c2006 – 2008. [cit. 2012-01-16]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=503>

11. Daniel Podhradský. Dauphin. *Dauphin* [online]. c2003 – 2012. [cit. 2012-01-16].
Dostupné z: http://www.dauphin.cz/vydano_korner.html
12. Filmování.cz. *Scénář.cz* [online]. [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: <http://scenar.filmovani.cz/>
13. Rej. cz. *Osobnosti Šumperska - Vladimír Körner. REJ.cz - zpravodajství pro Šumperk, Zábřeh, Hanušovice, Jeseníky a okolí* [online]. c2000-2011. [cit. 2012-01-19]. Dostupné z: <http://sumpersky.rej.cz/clanky/osobnosti-sumperska-vladimir-korner/>
14. Mapy.cz, s.r.o. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: www.mapy.cz

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Bibliografie Vladimíra Körnera

Příloha 2: Vladimír Körner (fotografie)

Příloha 3: Adelheid, Zánik samoty Berhof, Zrození horského pramene, Rozhovory 1964 – 2009

Příloha 4: Mapy (Černá Voda, Branná, Strážná a Cukrová bouda)

Příloha 5: Fotografie (Černá Voda, Branná, Strážná, Cukrová bouda)

Příloha 6: Šumpersko, Zábřežsko a Jesenicko v české literatuře

Příloha 1: Bibliografie Vladimíra Körnera

<i>Střepiny v trávě</i>	Československý spisovatel	1964
<i>Slepé rameno</i>	Československý spisovatel	1965
<i>Adelheid</i>	Československý spisovatel	1967
<i>Písečná kosa</i>	Československý spisovatel	1970
<i>Střepiny v trávě</i>	Československý spisovatel	1971
<i>Zánik samoty Berhof</i>	Československý spisovatel	1973
<i>Údolí včel</i>	Melantrich	1973
<i>Zrození horského pramene</i>	Československý spisovatel	1979
<i>Podzimní novely</i>	Československý spisovatel	1983
<i>Lékař umírajícího času</i>	Československý spisovatel	1984
<i>Post bellum 1866</i>	Československý spisovatel	1986
<i>Lékař umírajícího času</i>	Československý spisovatel	1987
<i>Anděl milosrdenství</i>	Československý spisovatel	1988
<i>Život za podpis</i>	Československý spisovatel	1989
<i>Adelheid. Údolí včel. Anděl milosrdenství</i>	Československý spisovatel	1989
<i>Psí kůže (Huncleder)</i>	Favia International	1991
<i>Smrt svatého Vojtěcha</i>	Acropolis	1993
<i>Oklamaný</i>	Acropolis	1994
<i>Odváté novely</i>	Melantrich	1995
<i>Písečná kosa</i>	Ivo Železný	1995
<i>Post bellum 1866</i>	Votobia	1997
<i>Údolí včel</i>	Dauphin	1997
<i>Psí kůže (Huncleder).</i>		
<i>Kámen nářku</i>	Dauphin	2002
<i>Krev zmizelého</i>	Dauphin	2005

<i>Zánik samoty Berhof</i>	Veduta	2005
<i>Slepé rameno. Střepiny v trávě.</i>		
<i>Krev zmizelého</i>	Dauphin	2006
<i>Adelheid. Zánik samoty Berhof.</i>		
<i>Zrození horského pramene</i>	Dauphin	2007
<i>Post bellum 1866. Oklamany</i>	Dauphin	2007
<i>Lékař umírajícího času</i>	Dauphin	2007
<i>Písečná kosa</i>	Dauphin	2007
<i>Život za podpis. Anděl</i>		
<i>milosrdenství</i>	Dauphin	2008
<i>Smrt svatého Vojtěcha</i>	Dauphin	2009
<i>Rozhovory 1964 – 2009</i>	Dauphin	2009

Příloha 2: Vladimír Körner (fotografie)

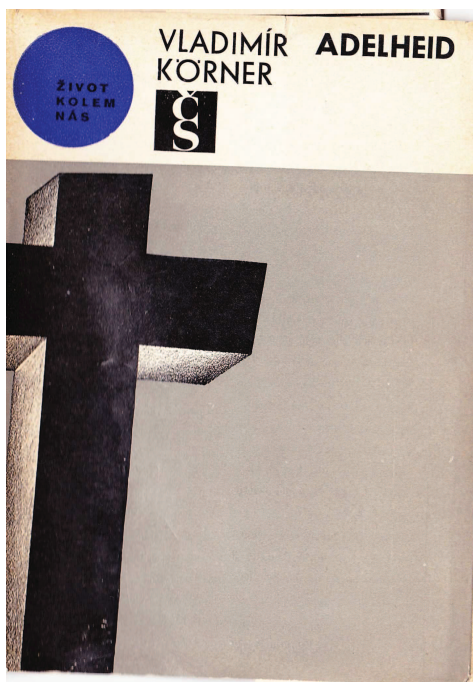

Obrázek 1 Vladimír Körner
(Archiv nakladatelství Veduta Štítý.)

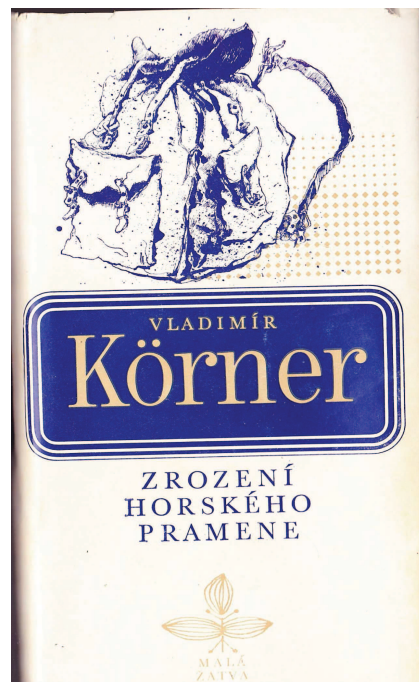

Obrázek 2 Vladimír Körner v roce 2004 na radnici v Zábřehu
(Autor: Stanislava Rybičková, Šumperský deník. Dostupné z: http://sumpersky.denik.cz/kultura_region/nacenu-kraje-navrhlo-mesto-spisovatele-kornera.html)

Příloha 3: Adelheid, Zánik samoty Berhof, Zrození horského pramene, Rozhovory 1964 – 2009

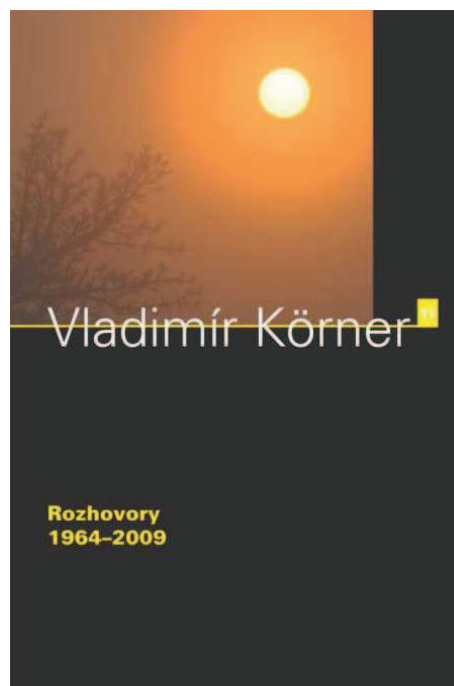
Obrázek 3 Adelheid – 1. vydání (Československý spisovatel, 1967)

Obrázek 4 Zrození horského pramene - 1. vydání (Československý spisovatel, 1979)

Obrázek 5 Zánik samoty Berhof – regionální vydání knihy (Veduta, 2005)

Obrázek 6 Rozhovory s Vladimírem Körnerem (Dauphin, 2009)

Příloha 4: Mapy (Černá Voda, Branná, Strážná a Cukrová bouda)

Obrázek 7 Černá Voda

Obrázek 8 Branná

Obrázek 9 Strážná a Cukrová bouda

(Uvedené mapy dostupné z: <http://www.mapy.cz>)

Příloha 5: Fotografie (Černá Voda, Branná, Strážná, Cukrová bouda)

Obrázek 10 Obec Černá Voda

(Dostupné z: http://www.obeccernavoda.cz/index.php?id=fotogalerie_zobraz.php&cislogalerie=83)

Obrázek 11 Černá Voda – zámek

(Dostupné z: http://www.obeccernavoda.cz/index.php?id=fotogalerie_zobraz.php&cislogalerie=83)

Obrázek 12 Obec Branná

(Autor: Hana Hunčarová. Dostupné z: <http://www.branna.eu/obec>)

Obrázek 13 Pohled na osadu Strážná

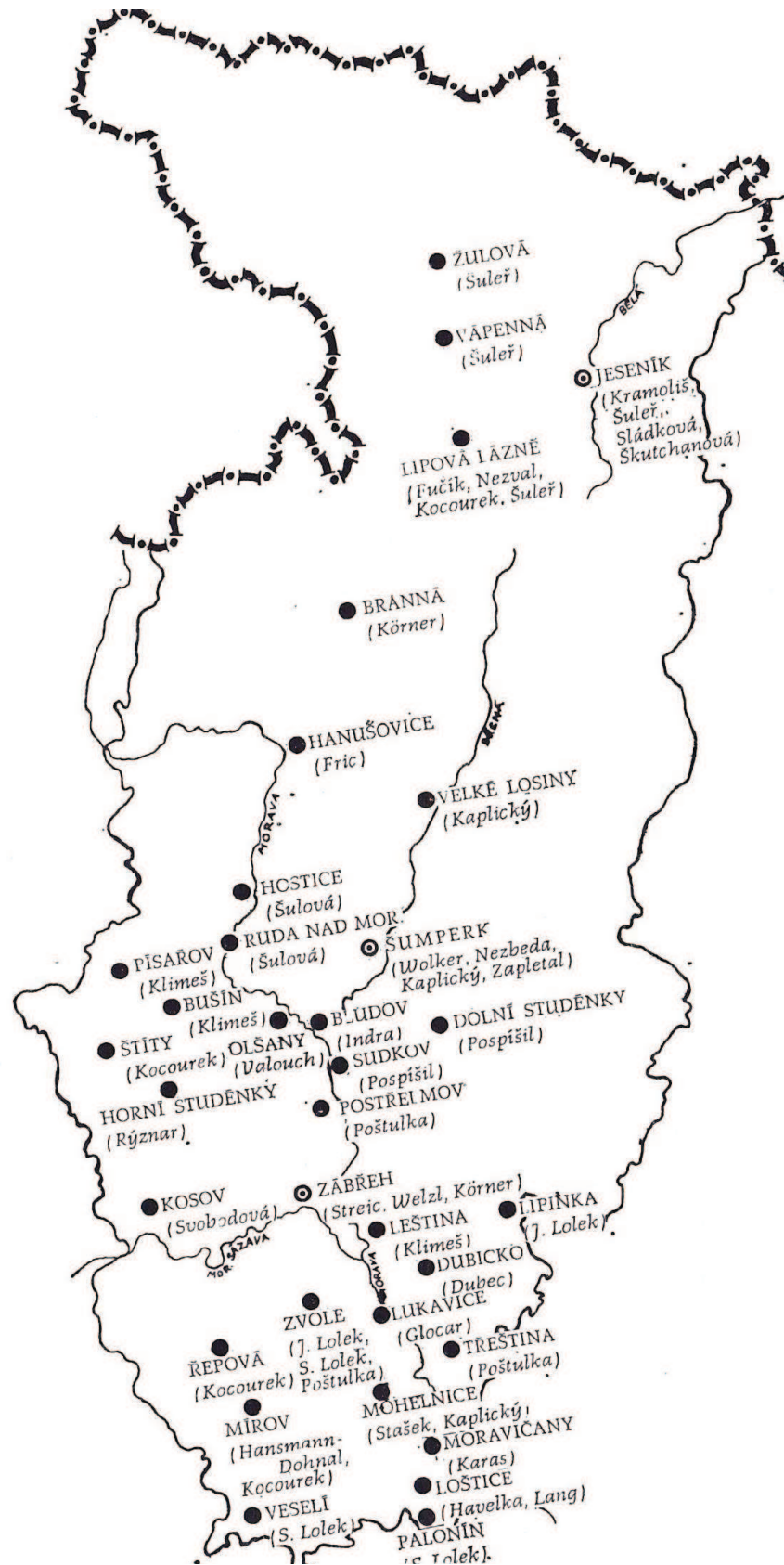

Obrázek 14 Rozcestník u Cukrové boudy

Obrázek 15 Cukrová bouda

Příloha 6: Šumpersko, Zábřežsko a Jesenícko v české literatuře

Obrázek 16 Mapa: Šumpersko, Zábřežsko a Jesenícko v české literatuře

(FILIP, Z. *Šumpersko, Zábřežsko a Jesenícko v české literatuře*. Šumperk, 1978.)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Markéta Pávková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Obrazy krajiny v prózách Vladimíra Körnera
Název v angličtině:	The Image of Scenery in the Prose of Vladimír Körner
Anotace:	<p>Diplomová práce představuje osobnost Vladimíra Körnera a zaměřuje se na zobrazení krajiny v jeho novelách Adelheid, Zánik samoty Berhof a Zrození horského pramene. Úvodní část práce obsahuje biografii, bibliografii V. Körnera a zařazení jeho tvorby do kontextu moderní české literatury. Empirická část práce je založena na analýze a interpretaci uvedených novel se zaměřením na obrazy krajiny, jejich význam a funkci. Pozornost je věnována např. místopisu, důležitým literárním motivům, literárním symbolům, autorovým jazykovým prostředkům a stylu.</p>
Klíčová slova:	Vladimír Körner, historická próza, česká literatura druhé poloviny 20. století, Podzimní novely, Adelheid, Zánik samoty Berhof, Zrození horského pramene, rok 1945, severozápadní Morava, obraz krajiny v literárním díle, literární motiv, literární symbol, analýza, interpretace, obrazné jazykové prostředky, severozápadní Morava v české literatuře.
Anotace v angličtině:	<p>The diploma thesis deals with the personality of Vladimír Körner, succesful writer and scriptwriter of the second half of the 20th century. It is aimed at the depiction of the scenery in Körner's novellas Adelheid, Zánik samoty Berhof and Zrození horského pramene. The first part of the thesis contains Körner's biography, bibliography as well as the position of his works in the framework of the modern Czech literature. The second part of the thesis is based on the analysis and interpretation of the above mentioned novellas. Attention is paid to the image of scenery in these novellas, its meaning and function.</p>

Klíčová slova v angličtině:	Vladimír Körner, historical prose, Czech literature in the second half of the 20th century, Podzimní novely, Adelheid, Zánik samoty Berhof, Zrození horského pramene, the year 1945, north-west Moravia, the image of the scenery in the prose, literary motive, symbol, analysis, interpretation, metaphors, north-west Moravia in the Czech literature.
Přílohy vázané v práci:	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bibliografie Vladimíra Körnera 2 Vladimír Körner (fotografie) 3 Adelheid, Zánik samoty Berhof, Zrození horského pramene, Rozhovory 1964 – 2009 (přebaly knih) 4 Mapy (Černá Voda, Branná, Strážná, Cukrová bouda) 5 Fotografie (Černá Voda, Branná, Strážná, Cukrová bouda) 6 Šumpersko, Zábřezsko a Jesenicko v české literatuře (mapa)
Rozsah práce:	82 s.
Jazyk práce:	český